COMMENTARII COLLEGII CONIMBRICENSIS SOCIETATIS IESV,

In Libros Aristotelis, qui parua Naturalia appellantur.

LVGDVNI,
EX OFFICINA IVNTARVM.
CIƆ. IƆ. XCIIII.

PROOEMIVM.

Res operi subiecta.

LIBRI Aristotelis, quos nostrates Philosophi parua naturalia, id est, parua de rebus naturæ opuscula inscripsere, supplementa quædam sunt librorum de anima. Continent enim explicationem quarundam affectionum, quæ aut omnibus viuentibus conueniunt, vt mors & vita; aut solis animantibus, vt vigilia, somnus, respiratio. Sequimur autem in hoc opere eandem methodum, & scribendi rationem, quam in Meteoris ob eas causas, quas ibidem exposuimus. Quod tamen ad libros de sensu & sensili attinet, in quibus Aristoteles de sensuum organis, eorumq; obiectis potissimùm disserit, statuimus nihil hoc loco in eos commentari, quod totá ea disputatio abundè tractata, atque illustrata à nobis sit in libris de anima, quos vnà cum libris de ortu, & interitu propediem fauente Deo in lucem edemus.

IN

IN LIBRVM DE MEMORIA, ET REMINISCENTIA.

Quid, & quotuplex sit memoria.

CAPVT I.

EMORIA fuso vocabuli significatu tribus modis à Philosophis accipitur, vt tradit partim M. Albertus in summa de homine tractatu de memoria, partim alij variis in locis. Primùm pro ipsa facultate, seu potentia, qua recordamur: secundò pro recordãdi actu: tertiò aliquantulùm improprie pro habitu, seu imaginibus, quarũ interuentu memorandi actus exercetur. Quod ad primum attinet potentia recordandi nihil aliud est, quàm vis animæ, quæ rerũ cognitarum imagines, tanquam depositũ recondit, ac seruat, vt eas, cùm opus fuerit, exhibeat. Quò pertinet illud D. Damasceni lib. 2. fidei orthodoxæ c. 20. *Vis ea qua meminimus, est memoria, ac recordationis origo, & promptuarium*: & illud D. Augustini lib. 10. Conf. cap. 8. *Omnia recipit recolenda, cùm opus est & retractanda grandis memoriæ recessus, & nescio quid secreti, atque ineffabiles sinus eius; quæ omnia, suis quæque foribus, intrant ad eam, & in ea reponuntur, nec ipsa tunc intrant, sed rerum sensatarum imagines illic præsto sunt cogitationi reminiscenti eas.* *Memoriã tribus modis accipi.* *D. Damas.* *D. August.*

PORRÒ (vt præter alios edisserunt Simplicius tertio de Anima text. 20. D. Thomas 1 p. q. 79 art. 6. Alensis 2. p q. 69. m. 1. art. 1. Scotus in 4. d. 45. q 3.) memorandi facultas duplex est, vna sensitiua, quæ in capite sedem obtinet: altera intellectiua, quę in ipsa animi nostri substantia insidet. De sola autem sensitiua agit Aristoteles hoc in libro, cùm doceat memoriam esse phantasmatum: & in ea tantùm animæ parte sitam esse, in qua imaginatio consistit. De eâdem locutus est D. Damascenus loco ante citato statués memoriæ organum esse posteriorem cerebri ventriculum, quem occipitium vocãt. Intellectiuam tradidit Aristoteles 3. de Anima *Memoria sensitiua.* *Memoria intellectiua.*

cap.4.text.6.cùm docuit animam esse locum specierum, non totam, sed intellectum: de qua etiam interpretandus est D. Augustinus lib.10.de Trinit.c.11.cùm ait memoriam, intelligentiam, & voluntatem vnam esse mentem, hoc est, in vna eademque mente inhærere.

Esse verò admittẽdam istiusmodi intellectiuam memoriam ex eo constat, quia recordamur rerum vniuersalium, & immaterialium, quarum notio non in potentiam organo corporis affixam, sed in aliam facultatem nobiliorem, & materiæ expertem cadit. Item, quia cum pars sensitiua habet thesaurum specierum ad memorandum, potiori iure eundem obtinebit intellectiua pars, quæ excellentior est. Præterea, quia anima separata recordatur eorum, quæ in hac vita gessit, vt affirmat D. Augustinus in Psal.108.& D.Gregorius quarto libro Moralium capite quadragesimo secundo, constatque tum ex sermone Abrahami ad diuitem Luc 16. Recordare fili, quia recepisti bona in vita tua, Lazarus autem similiter mala: tum ex verbis ipsius diuitis, qui recordabatur quinque fratrum, quos inter viuos habebat.

Animam separatam recordari eorũ, quæ in vita gessit.

Qvare minimè audiendus est Auicenna, qui lib.6.Naturalium part.5.cap.6. intelligibilium specierum thesaurum homini denegat aiens non conseruari in mente humana species intelligibiles, totamque intellectiuæ recordationis vim referens ad irradiationem illius intelligentiæ, quam finxit cœleste quoddam lumen infundere in animam nostram, vt rerum notitiis imbuatur. Cuius erroris confutationem lege apud D. Thomam 1. p.q. 79.art. 6. & libr. 2. contra gent.cap.74. Vide etiam Scotum in 1. d.3.quæst.6.

Discutitur num memoria intellectiua propriè memoria sit, an non.

CAPVT II.

Qværi solet etiam inter eos, qui intelligibilium specierum thesaurum in nostris animis dari confitentur, vtrum memoria intellectiua simpliciter ac propriè memoria dicẽda sit. Nonnulli partem negatiuam amplectuntur eo potissimùm argumento, quòd ad memoriam requiratur perceptio determinatæ differentiæ præteriti temporis: siquidem non nisi rei præteritæ recordamur. Ea verò perceptio, cùm non sit abiuncta à singularibus conditionibus, non videtur spectare per se ad intellectum, sed ad sensum. Cui opinioni haud obscurè adstipulatur Diuus Thomas libro secundo, contra gent.capite 74. hisce verbis. *Memoria in parte sensitiua ponitur, quia est alicuius; prout cadit sub determinato tempore: non enim est nisi præteriti, & cum non abstrahatur à singularibus conditionibus* non

Negatiua partis arg.

non pertinet ad partem intellectiuam, quæ est vniuersalium. Sed per hoc non excluditur, quin intellectus possibilis sit conseruatiuus intelligibilium, quæ abstrahuntur ab omnibus conditionibus particularibus. Hæc D. Thomas: quibus similia docuit M. Albertus in summa de homine, tract. de memoria.

Solut. dub.

PROPOSITA dubitatio ita expedienda est. Si dicamus ad rationem eius memoriæ, quæ absolutè ac propriè memoria vocatur, requiri, vt eadem potentia habeat in se species, quæ res singulares, & determinati temporis differentias repræsentent; tunc iuxta eorum sententiam, qui arbitrantur hoc vitæ statu non dari in nostro intellectu imagines rerum singularium, asserendum est memoriam intellectiuam, quæ animæ in corpore existenti conuenit, non esse absolutè propriéque memoriam. Quod placet M. Alberto, & D. Thomæ loco citato & Ferrariensi in cômentariis libri 2. contra gent. cap. 74. Si autem statuamus vel dari species illas rerum singularium in intellectu nostro: vel ad rationem prædictæ memoriæ non oportere, vt in eadémmet potentia eiusmodi species hæreant, & conseruentur; sed sufficere inesse illas in phantasia à cuius actu intelligendi vis ad singularium notitiam determinetur; pronuntiandum erit memoriam intellectiuam propriè & absolutè memoriam esse; quod affirmat Scotus in 4. distinct. 45. quæst. 3. Vtrumlibet horum, probabilitatem habet, vt constat ex iis, quæ de cognitione singularium, & de speciebus intelligibilibus partim in 1. Physic. partim in 3. de Anima à philosophis in vtramque partem disputari solent. Quæ non est cur à nobis in præsentia aut repetantur, aut anticipentur.

In nostris cõment. 1. Phys. ca. 1. quæst. 4.

De recordatione animæ separatæ.

ERIT etiam qui petat, quo pacto anima separata recordetur singularium, cùm ad eiusmodi actum non possit iam determinari ab interno sensu. Quæ dubitatio locum habet apud eos qui putant in intellectu, dum est in corpore, non imprimi species rerum singularium, ac proinde nec eas inde acceptas animam secum deferre. Respondendum cum D. Thoma 1. part. quæst. 99. art. 4. animam separatam cognitione naturali cognoscere, meminisséque singularia per species sibi inditas in abscessu à corpore; eiusmodi enim species determinatè illi repræsentant singularia cum suis conditionibus, si non omnia, saltem ea, ad quæ peculiarem obtinent habitudinem, vel ob antecedentem notitiam, vel ob aliquam affectionem, aut aliud quid ex diuinæ prouidentiæ ordine. In sententia vero illorum, qui arbitrantur nostrum intellectum in hoc vitæ statu haurire è sensibus imagines rerum singularium, nullam ingerit difficultatē proposita quæstio: cùm anima à corpore abiuncta per eiusmodi species recordari possit rerum singularium; quæ iis repræsentantur. Quod ad finem librorum de Anima in tractatu de anima separata planiùs disseremus.

Memoriam intellectiuam non esse facultatem re, aut essentia ab intellectu distinctam.

CAPVT III.

QVÆSTIO est, num memoria intellectiua & intellectus differant inter se tanquam duæ potentiæ. Putant nonnulli, quos commemorat Richardus in 2. distinctione 14. quæstione 2. circa secundum principale, quibus ipse etiam libentiùs assentitur, videtúrque hæc pars hisce rationibus concludi. Mens humana dicitur ad sanctissimæ Triadis imaginem diuinitus efformata; quia vt in vna essentia diuina tres sunt personæ, ita in anima tres potentiæ, intellectus, memoria voluntas. Non igitur memoria & intellectus eadem facultas sunt. Item memoria tendit in rem cognitam, vt cognita est, intellectus in rem absolute spectatam: ergo cùm diuersa ratio obiecti, potentiarum distinctionem arguat, diuersæ potentiæ erunt intellectus, & memoria. Tertio eadem causa distinctionis videtur esse in viribus sensitiuis, & in intellectricibus: sed in viribus sensitiuis alia potentia apprehendit, alia conseruat: quæ enim per communem sensum apprehenduntur, seruantur in phantasia, quæ per imaginationem, in memoria; vt alibi ostendemus, traditque Auicenna 6. Natur. lib. 4. cap. 1. Non est igitur, cur intellectus à memoria intellectiua non distinguatur. Accedit testimonium D. Augustini 10. de Trin. cap. 11. vbi tria in mente constituit memoriam, intelligentiam & voluntatem, addítque horum vnum, nempe intelligentiam oriri ex memoria. Cùm igitur nihil ex se ipso oriatur, patet memoriam, & intellectum non eandem esse animi facultatē, sed aut re, aut saltem essentia inter se distingui.

1. argu. partis affir. *2. argum.* *3. argum.* *D. August.*

ASSERENDVM tamen est intellectum, & memoriam intellectiuam, vnam eandémque esse animi facultatem, nec re, nec specie diuersam. Primùm quia eiusdem est seruare habitus, & iis vti: at intellectus seruat habitus memorandi, id est, species intelligibiles; vt docet Aristoteles lib. 3. de Anima cap. 4. text. 7. vbi intellectum patientem appellat locum, seu thesaurum specierum. Quare idem intellectus, eadémque facultas erit, quæ iis vtitur intelligendo, & memorando. Secundò, quia simplex rei cognitio, & recordatio non inueniunt in obiecto discrimen per se, sed accidentarium tantùm: illa enim fertur in rem absolute; hæc in re, vt antea cognitam: quæ rationes non per se variant obiectum. Tertiò, quia frustra ponitur facultatum multitudo, vbi sat est vna eadémque potentia: sat est autem vna potentia ad intelligendum, & recordandum, non minus, quàm ad apprehendendum, & iudicandum: stabilitúrque argumentum, quia reminiscentia, qua rerum immaterialium recordamur, constat ex discursu

Responsio ad quæst. 1. ratio pro parte negat. *2. Ratio.* *3. Ratio.*

Cum D. Tho. 1 part. q. 79. art. 7. *De hac re D. Damasc. li. 2. Fid. cap. 12. d. Augu. lib. 14. de Trin. c. 12. & lib. 12. c 4. D. Basi hom. 10. in Genes. Rupert. lib. 2. de Trinita. & eius op. cap. 3. & 5.*

discursu circa res immateriales, qui necessariò ad intellectricem vim pertinet, cuius est circa talia discurrere.

ARGVMENTA verò quæ oppositum suadebant, paruo negotio diluuntur. Ad primum dicendum rationem imaginis, & similitudinis, quæ in nostra anima comparatione Dei inuenitur, spectari præcipuè secundum actus verbi amoris, vt declarat D. Thomas prima Parte, quæst.93.art.7. & Durandus in 1.distinct. 3.parte 2. quæst. 3. quia videlicet vt pater in diuinis per actum notionalem suæ intellectionis gignit Filium; & Pater simul ac Filius per actum amoris vtrique communem spirant Spiritum sanctum: ita noster animus cogitando interiùs format conceptum, seu verbum: & ex hoc in amorem rei cognitæ prorumpit. Verùm quia principia actuum sunt potentiæ, atque habitus: & vnumquodque virtute in suo principio continetur, monet ibidem S.Thomas posse etiam Trinitatis imaginem in nobis attendi secundum potentias, prout in eis actus virtute existunt. Non tamen oportet prædictam similitudinem in eo cerni, vt quemadmodum in vna essentia diuina tres sunt personę realiter distinctæ: ita in nostra anima tres sint potentiæ, intellectus, memoria, & voluntas re, aut specie diuersæ: sufficit enim numerari vtcunque tres potentias: & si earum aliquæ essentiali & reali discrimine distinguantur, nimirum voluntas & intellectus, itémq; memoria & voluntas: aliquæ accidentariò tantùm, videlicet intellectus & memoria. Lege D.Thomam in quęstionibus de Veritate quæst.10.art.3.& in 1.dist, 3.quæst.4.art.1. *Solut.1.art. per parte cõtraria. Imago Trinitatis vt nostra anima sit impressa.*

AD secundum dicito rem in se, & rem vt cognitam, non includere rationes, quæ per se varient obiectum, atque essentiæ discrimen inuehant. *Solut.2.*

AD tertium, organum memoriæ exigere temperamentum, quod obseruiat diuturnæ cõseruationi: officia verò sensus communis, & imaginationis eam qualitatum compositionem requirere, quæ tantummodo apta idoneáque sit ad facile recipiendũ: hanc autem à priori necessariò diuersam esse, quia mollia promptè recipiunt, male retinent: dura pertinaciter seruant, ægre recipiunt. Vnde est quod sensus communis, eiúsque thesaurus in diuersa parte cerebri debent consistere, similitérque, imaginatio & eius Promptuarium (si tot sensus interni constituendi sint, qua de re alibi.) Ex quo sequitur has potentias vt situ, ita & re ipsa inter se distingui. In intellectu autem & memoria intellectrici longè diuersa ratio est. Nam cùm in corpore non hæreant, haud quaquã ad functiones suas obeundas organorum & temperamenti diuersitatem exposcunt. Ad vltimum, cùm D.Augustinus ait intelligentiam oriri à memoria, nihil aliud velle, quàm intelligẽdi actum elici à specie residente in intellectu, qui prout imaginibus recordationi obseruientibus consignatus est, memoria, & intellectus fœcundus vocatur. Aduertit etiam D.Thomas *Solut.3.* *Solut.4.*

1.parte

1.parte, quæſt.79.art.7. cùm idem D.Auguſtinus in lib.10.de Trinit.cap.11.& 12.ponit in mente memoriam, intelligentiam, & voluntatem non hæc accipere pro tribus potentiis, ſed memoriam pro habituali animæ retentione, intelligentiam pro actu intellectus, voluntatem pro actu voluntatis.

Memoriam ſenſitiuam conuenire etiam brutis, & ſi non omnibus.

CAPVT IV.

VOD ad memoriam ſenſitiuam attinet, eam brutis quoque animãtibus conuenire palam eſt; licet non omnibus. Huius aſſertionis priorem partem tradit Ariſtoteles in lib. de memoria & reminiſc. cap.1.& lib.1.Metaphy.cap.1.& lib.7.Ethic.cap.3. D.Augu. lib.10.Confeſſ.cap.17. & lib.1. Muſicæ, cap.4. aliíque auctores communi aſſenſu. Eámque ſatis probant manifeſta memoriæ indicia, quæ in brutis deprehenduntur; quale eſt, vt alia omittamus, identidem certa loca, nidos, latibula repetere; & ſobolem ſuam dignoſcere. Item quia, vt tradit Ariſtoteles lib.4.de hiſtoria animalium cap.10.& Plinius lib.10. Naturalis hiſtoriæ, cap. 75.compertum eſt præter hominem, ſomniare etiam equos, canes, boues, oues, capras, & denique genus omne quadrupedũ, & viuiparorum. Quod priuatim in canibus declarat ipſorum latratus per quietem. Non ſomniarent autem bruta, niſi haberent in ſomniis occurſantes præteritarum rerum imagines, aſſeruatas in interno ſenſu; haud dubiè ad memoriæ munus.

Indicia memoriæ in brutis.

Ariſtot.

POSTERIOREM partem aſſertionis, videlicet memoriam non omnibus brutis conuenire, tradit Ariſtoteles lib.de memoria & reminiſcentia, cap.1.& 1.Metaphy. cap.1. probatúrque ex eo quia quæ ſolo guſtu & tactu prædita ſunt, ac res præſentes tantùm dignoſcunt, memoria carent, veluti conchylia, cæteráq; eiuſmodi marinis ſcopulis adhærentia. Nec enim indigent memoria; cùm hanc ob id potiſſimùm natura brutis concedat, vt locum antea cognitum adire poſſint, noxium aliquid fugiendi aut iucundum conſectandi gratia. Vnde eſt etiam quod nec omnia, quę locum mutant memoriam habent, vt lumbrici, cochleæ, & alij quidam vermes, qui huc illuc vagantur, nec ad certa loca redire deprehenduntur. Sunt tamen qui omnia, quæ quoquo modo mouentur loco memoria pollere exiſtiment, vt D.Thomas 1.Metaphy. lect.1. Sunt, qui non omnia, quæ ad eaſdem ſedes remeant, memoriam vendicare putent, vt M.Albertus tract. 1.eiuſdem operis, cap.6. ait enim muſcas, quas conſtat eundem cibum importunè repetere, non habere memoriam: quod ex eo ſuadet, quia flabello repulſæ identidem ſe ingerunt. Non enim id facerent

Quæ bruta careant memoria.

Opinio D. Thomæ.

id facerent si plagæ acceptæ recordarétur. Neutra tamen harum opinionum placet. Non prima, quia sola mutatio loci nõ est sufficiens memoriæ argumentum, cùm videamus quædam animantia vbi primum in lucem edita sunt, confestim ab vno loco ad alium progredi; quæ tamen memoriæ ductu nõ dum agi queunt, vt planum est. Non secunda, quia muscæ non ex obliuione plagę eò redeunt, vnde abiguntur, sed quia ob stoliditatem, vrgente præsertim rei delectabilis appetitu, minùs sibi consulunt. Quin potius illa eiusdem loci repetitio signum memoriæ est: nec enim eodem redirent, nisi loci memoriam haberent.

Muscæ memoria pradita sunt.

Non esse negandum competere piscibus memoriam.

CAPVT V.

QVÆRI solet, num memoria piscibus insit, an non. Ratio dubitandi in eo est, quia animantia aquatilia sunt deterioris notæ, quàm terrestria. Vnde Philo Iudæus in libro de Mundi opificio ait propterea Deum animalium creationem à piscibus inchoasse, quia eum seruare ordinem voluit, quem in suis rebus secutura esset in posterum natura, quæ quidem à vilioribus incipiens desinit in præstantissima omnium: at aquatilium generi despicatissima inertissimaque obuenit anima, adeò vt præ terrestrium comparatione quodammodo sint animalia, & non animalia, videaturque eis anima pro sale indita, ne putrescerent. Cùm igitur nonnulla ex iis, quæ in terra viuunt, careant memoria, cõsequens videtur, vt eam piscibus natura denegarit.

Piscibus datã animã pro sale scripsit Philo.

SECVNDÒ idem confirmatur, quia in præmolli & fluxa materia, qualis est piscium, nequeunt typi, & imagines impressæ conseruari, sed confestim defluunt & extinguuntur, vt si quis annulum in profugum amnem imprimat. Tum quia memoriæ, vt & cæteris functionibus animalibus, non parum officit algor, quem tamẽ in natatilibus frigidissimi elementi indigenis abundare oportet, docente Galeno lib.6. de vsu partium, c.9. & Aristotele libr. 2. de Partibus animalium c.2. & in lib. de Respiratione c.6. contra Empedoclem falso putantem ex animalibus calidissima esse aquatilia. Hisce argumentis adducti fuere ad tuendam partem negatiuam nonnulli, quos refert, refellitque D. Augustinus lib.3. de Genesi ad litteram cap.8.

Similia scripsit Rondeletius lib. 3. de piscibus ca. 3. & li.4.c.10. Porphyrius libr.2. de abstinentia.

SED huius sententiæ falsitas ex indiciis memoriæ, quæ in piscibus deprehensa sunt, palam conuincitur. Constat enim, referente Plinio lib.10. Natur. histor. c.70. pisces in quibusdam viuariis plausu congregari solitos fuisse ex consuetudine, immo & ad nomen vocatos aduenisse in piscinis Cæsaris, non confertim solùm, sed quosdam priuatim. Quod certè non nisi ex plausus,

Indicia memoriæ in piscibus.

nominumque & pabuli memoria faciebant. Quo etiam pertinet id, quod idem Plinius lib. 9. c. 8. narrat de Delphino, qui quocunque diei tempore inclamatus à puero, quamuis occultus, atque abditus, ex imo aduolabat, pastusque præbebat ascensuro dorsum, receptumque per mare in ludum portabat, ac reuehebat. Secundò idem ea ratio persuadet, qui memoria, vti superiùs diximus, ob id maximè à natura tributa est, vt animantes ad definita loca commodi alicuius gratia se conferant: certum verò est pisces in easdem speluncas, easdemque domicilia, statis temporibus sese abdere, indeque egressos eodem rursus commeare. Hanc opinionem, quę Philosophorum communis videtur, securus est D. Thomas 1. p. q. 72. art. 1. cum D. Augustino loco citato, etsi aliter visum fuit D. Basilio hom. 8. in Genesim.

De Delphino, qui a puero inclamatus accurrebat.

Solut arg. partis contrariæ.

ARGVMENTA verò, quæ in cõtrariam partem adduximus, sic erunt explicanda. Circa primum fatendum aquatilia generatim loquendo tam volatilibus quàm terrestribus deteriora esse, vt astruit D. Thomas 1. p. q. 71. art. 1. & qu. 72. art. 1. Cui rei vel id argumento est, quòd hæc pluribus & absolutioribus organis ad operationes suas obeundas instructa sunt. Secundò, quòd sensus habent acutiores, earumque nõnulla disciplinam capiunt, quod piscibus non conuenit. Item quia nobiliorem procreãdi modum vendicant: pisces, enim maiori ex parte oua tantùm generant, eaque imperfecta, qui gignendi modus despectior est: Diximus maiori ex parte, quia non totum piscium genus est ouiparum, id est, non animal, sed ouum pariens, cùm quidam sint viui pari, id est non ouum sed viuum animal parientes, vt pistris, balena, vitulus. Quod testatur D. Basilius hom. 7. in Genesim, Plinius lib. 9. c. 13. & c. 51. Rõdeletius lib. 4. de Piscibus c. 3. post Aristotelem tertio de Generatione animalium c. 3. & 5. quãquã vniuersum piscium genus eatenus ouiparum dici possit, quatenus omnes pisces aut intra se, aut extra, oua pariunt. Ex dictis tamen non necessario concluditur omnia, quæ in terrestrium, & volatilium generibus numerantur, excellẽtiorem naturam, quàm aquatilia omnia sortiri: alioqui muscæ & vermes perfectiores essent crocodilis, delphinis, balenis.

Non omnes pisces ouipari sunt, sed nõnulli viuipari.

NEC nobis omnino probatur sentẽtia Philonis dum piscium genti vsque adeò detrahit, vt eos vix animantiũ appellatione dignetur, tantumque eis pro sale animam det. Licet enim id verum sit de iis, quę marinis affixa scopulis stabilem sedem habent, & ad stirpium naturam prope accedũt: haud quaquam tamen de vniuerso piscium genere probè dictum haberi debet, vt facilè perspiciet, qui expenderit quæ de eorum ingenio, stratagematis, vafricie, & quorundam adumbrata prudẽtia auctores prodiderunt. Aristoteles lib. 8. de Historia animalium c. 13. & lib. 9. c. 37. Plutarchus in lib. de animalium industria. Plinius libr. 9. Natur. hist. D. Basilius oratione 19. de Prouidentia, D. Ambrosius libro quinto,

Hexam.cap.10.Opianus lib. 3. Rondeletius libro quarto, de piscibus cap.11.

Ad secundum argumentum dicito nimiam mollitudinis & frigoris, exuperantiam impedire concentum primatum qualitatum, organo memoriæ necessarium, atque adeò non posse in eo memoriam consistere, verum etsi pisces molli & frigida sint natura, non tamen in iis adeò vehementem esse eiusmodi qualitatũ excessum, vt memoriæ necessarium temperamentum labefactet.

De organo memoriæ sensitiuæ.

CAPVT VI.

Vide Cæl. Rho. libr. 3. c. 29. & lib. 20. cap. 8.

OMMVNIS Philosophorũ sententia est, quam tradit D. Nemesius in lib. de Natura hominis c. 13. & D. Damascenus lib. 2. fidei orthodoxæ c. 20. D. Thomas in 1. d. 3. q. 4. art. 1. ad 2. M. Albertus in summa de homine, tractatu de memoria, Auicenna libr. 6. Natur. memoriam sensitiuã, vt dicemus in lib. de Anima, sedem habere in posteriori parte capitis, quæ occipitium vocatur. Id quod multis indiciis comprobant, primùm quia læsa ea parte offenditur memoria, & eo loco percussos rerum cepit obliuio. Secundò, quia eius partis soliditas ob id potissimùm videtur procurata à natura, vt tenaciùs hæreant infixæ species. Postremò, quia cùm recordari volumus quasi natura nos docente occipitium scalpimus, vt memorandi vim quodammodo excitemus, & acuamus.

Occipitiũ sedes memoriæ.

Hæc tamen de ea memoria intelligi debẽt, quæ species proximè ab imaginatrice facultate sibi commissas reseruat. Nam quę sensus communis thesautus est, anteriorem cerebri partem occupat. Nisi quis malit vnam tantùm dari memoriam sensitiuam, quæ tam rerum sensatarum, quàm non sensatarum typos recondat. Cui opinioni proxima argumenta non parum afferunt probabilitatis.

De actu memorandi, & reminiscendi.

CAPVT VII.

EMORIÆ, seu memoratricis facultatis duo sunt actus; vnus, qui accepto à potentia nomine memoria vocatur; alter, qui reminiscẽtia dicitur. Memoria definitur à Philosophis rei antea cognitæ, vt cognita est, repetita cognitio: siue regressio ad notionẽ eius, quod fuit ante apprehẽsum, prout apprehẽsum fuit. Etenim si quis eliciat cognitionem rei sibi antea prorsus ignotæ, aut rei, quam prius nouit, sed omnino exciderat, non dicetur recordari, quia non considerat

Actus memorandi.

Sola praeterita ad memoriam pertinent.

rem, vt ab se antea cognitam. Vnde est quod, (vt 1. cap. huiusce libri Aristoteles docuit,) memoriæ solæ res præteritæ subiiciũtur, quẽadmodum externo sensui tantùm præsentes: & spei, futuræ duntaxat. Sed erit qui nobis opponat auctoritatem D. Augustini lib. 14. de Trinit. cap. 11. vbi ita scripsit. *Non solùm praeteritorum est memoria, sed etiam praesentium. Vnde Virgilius de Vlysse ait.* *Lege etiam caput 2. eiusdem lib.*

Virgil.

Nec talia passus Vlysses, *Lib. 3. Æne.*
Oblitúsve sui est Itachus discrimine tanto.

Cùm enim sui non oblitum diceret Vlyssem, quid aliud intelligi voluit, nisi quod meminerit sui? cùm sibi ergo praesens esset, nullo modo sui meminisset, nisi ad res praesentes memoria pertineret. Hæc D. Augustinus loco citato, quæ repetit in epistola 72. ad Nebridium. Occurrẽdum tamen, paulò latiùs ac minus propriè sumptum illic ab eo & à poëta memoriæ nomen, quod si propriè vsurpassent, neutiquam ad rerum præsentium cognitionem extendissent.

Obiect.

OBIICIAT rursum aliquis non videri memoriam rectè definiri cognitionem rei cognitę, vt cognita est: quod res cognita, vt cognita, non possit cognosci, nisi ipse cognoscendi actus percipiatur: cùm tamen nulla potentia corporis organo affixa supra suum actum reflecti possit, vt est communis philosophorum sententia.

Dilutio.

Respondendum ad actum recordandi non esse opus vt potentia suummet actum abstractè sumptum liquidóve cognoscat: id enim soli immateriali facultati conceditur: sed sufficere percipere illum quoquo modo, videlicet accessoria quadã ratione & concretè, prout inuoluitur in perceptione rei cognitæ, vt cognita est. Qui modus reflectendi supra proprium actum etiam potentiis insidẽtibus organo corporeo conuenire potest.

Actus reminiscendi.

REMINISCI verò, vt etiam loco citato Aristoteles explicat, dicitur quispiam, cùm ex alio aliud ei incidit, vt cùm ex lacte in candorem progreditur, ex cãdore in aëra, & ab hoc in humorem, ex quo ei tandem Autumnus, qui exciderat, in mentem venit. Et *Lege Aristo. cap. 2. lib. de memoria & reminisc.*

D. August.

D. Augustinus lib. 6. Musicæ cap. 8. *Quid aliud*, inquit, *agimus, cum reuocamus nos in memoriam, nisi quodammodo quod reposuimus quaerimus? Recurrit autem in cogitationem occasione similium motus animi non extinctus, & hac est, qua dicitur recordatio.* *His similia scripsit Plato in Philebo. Alexand. li. 3. Natur. quaest.*

Themist.

Themistius etiam 2. libro suæ paraphrasis cap. 4. Reminiscentiam definit reducem & quasi rediuiuam memoriam, siue renouationem memoriæ collapsæ: cùm vnus motus animi recogitando alterum trahit, vt vnus annulus alium in catena. Licebit tamen eandem apertiùs & enucleatius definire hunc in modũ. Reminiscẽtia est progressio, qua potẽtia memorandi ex aliquo, aliquibúsve memoria cõprehensis venit in cognitionem eius, quod nec memoriæ occurrebat, nec à memoria penitus exciderat. Exempli gratia, si quis heri librum in loco aliquo reposuit, cuius loci ei in mentẽ hodie non venit, & vt ipsum in memoriam reducat, loca vbi heri fuit, & eos, quibus cum locutus est, animo repetat, tandémq; ex alicuius memoria occurrat

occurrat menti locus, vbi librum reliquerat, dicetur loci illius reminisci, cuius antea simpliciter recordari non poterat.

Plus requiri ad reminiscētiam, quā ad memoriam.

Ex quo perspicuum fit plura ad reminiscentiam exigi, quàm ad memoriam, licet enim ambæ in eo conueniant, quod nec meminisse, nec reminisci possimus eius rei, cuius in nobis simulachrum euanuit, ita vt eam nec per se primo cōcipere, nec ex alia ad eius apprehensionē deuenire valeamus: tamē vt memoremur sat est rem antea cognitam vt cognitā apprehēdere: ad reminiscendum verò requiritur antecedens obliuio, cum notitia iterata alicuius rei, quæ non exciderat, & ex qua ad eius, quam inquirimus, notionem consequutione quadam & discursu prouehimur. Vnde, vt in 4. huius libri capite aduertit Aristoteles, cùm memoria etiam brutis animantibus competat, solus homo reminiscendi vim habet, sicuti & in eo dumtaxat ratiocinatio & discursus reperitur. Ideóque vt idem cap. 1. dixerat, qui celeritate ingenij valent, facilius reminisci queunt, quia videlicet in discurrendo expeditiores sunt. Lege Platonem in Philebo, Plotinum in lib. de sensu & memoria, Themistium hoc loco. 2. lib. suę paraphrasis cap. 15. D. Thomam 1. part. quæst. 78. art. 4. & ex recentioribus Fernelium lib. 6. Suæ Physiologiæ. cap. 14.

Soli homini conuenit reminisci.

Auic. 6. Nat.

Quod in homine imaginatiua discurrat circa singularia asserit D. Thom. 1. part. quæst. 78. art. de potentiis. 4. & in opus animæ cap. 4. Auic. 6. Nat. par. 4. cap. 2. Aui. 2. de anima cōmu. 62. Ca pr. in 4. dist. 10. quæst. 4. art. 3. Sonc. 10. Metaphysi. quæst. 16.

In reminiscētia includi discursum.

NONNVLLA hic aduerte. Primum sit: cùm ad reminiscentiam discursus requiratur, non posse eam perfici nisi accedente ministerio eius potentiæ internæ, cui discursus tribuitur, quæ vtrum sit imaginatiua dumtaxat, an etiam memoria sensitiua (si præter sensum communem plures interni sensus ponantur) in libris de Anima discutiemus.

SECVNDVM est reminiscentiam tribus, minimum, actibus constare, memoria alicuius, aliquorúmve, inuestigatione seu discursu ex iis ad id quod quæritur, & inuentione eius, quod partim exciderat, nec tamen penitus euanuerat.

Recordationē cōuenire animæ separatæ.

TERTIVM est, licet animæ separatæ conueniat recordatio, vt secundo huius operis capite ostendimus, non videri tamen ei reminiscētiam competere: quia reminiscentia supponit obliuionem: obliuio autem nascitur ex imperfectione organi corporei, cuius crassitudo & defluxus, aliique eiusmodi materiales affectus in causa sunt, vt rerum imagines obliterentur & euanescāt atque vt, etiam dum nitorem suum habent, interdum consopitę sint, nec ad memorandi actū prodeant. Cùm igitur anima à corpore abiuncta non vtatur materiali organo, non videtur in eam, ac multo minus in Angelos reminiscentia cadere.

Obiectio.

VERVM non deerit fortasse, qui probare contendat immeritò brutis omnibus reminiscentiam denegari, cùm eorum nonnulla, ex aliis alia videantur deducere & colligere. Nam, vt cætera omittamus, celebre est id, quod in libro de industria animalium Plutarchus commemorat de vulpe. Hæc glaciatum flumen transitura, primùm leniter supra glaciem incedens auriculā

admouet, tum si aquæ subterlabentis sonum percipiat, gradum sistit, nec, nisi aliquid vehementer vrgeat, pedem promouet: si verò strepitum nullum audiat, traiicit, ita videlicet argumentãs. Quod strepit, mouetur, quod mouetur, non est fixum, quod non est fixum, diffluit & cedit: submergar igitur si hâc ire pergã. Nec his dissimilia sunt, quæ eodem loco narrat idem auctor de cane feram persequente, qui cum in viarum diuortia peruenerit, vbi olfactu deprehendit vna via feram non abiisse, alteram nihil iam olfaciendo mox arripit, vtique colligens per eam diuertisse, quia per aliam non diuertit.

Hæc de cane scribit D. Basil. homil. 9. Hexam. D. Ambr. lib. 6. Hexa. cap. 4.

Solutio.

Ad hoc argumentum respondendum est quod in Physicis diximus, hæc aliáque eiusmodi, quæ in quibusdam belluis cernũtur, non indicare conuenire eis verum discursum, sed quandam illius imaginem & imitationem ad quam sat est naturalis instinctus, qui in quibusdam, magis in aliis minus excellit.

De vtilitate Memoriæ, eiúsque admiranda & abstrusa vi.

CAPVT VIII.

Qvanta sit vtilitas memoriæ constat ex eo, quod parum omnino referret tam multa legere, audire, animaduertere, nisi illa memoriæ tradita quasi tabellis recondita asseruare possemus. Fuit profectò hoc nobis à Deo aduersus rerum ignorationem & obliuionem datum remediũ, ac subsidium. Vnde Plutarchus in lib. de Educatione liberorũ vocat memoriam cellam penuariam disciplinarum. Et in fabulis est, scriptúmque à Platone in Theæteto memoriam esse matrem Musarum; Itémque sapientiam esse memoriæ, & experientiæ filiam. Illud certè memoriam mirificè commendat, quod absque illa nemo absolutam prudentiæ rationem obtinere queat cùm ad rectè iudicandum de iis, quæ agẽda sunt, quod prudentiæ munus est, multum conferat præteritorum recordatio & experientia, quæ teste Aristotele 1. Metaph. cap. 1. ex multarum rerum memoria coalescit. Vnde est quod memoria ab Aristotele libro 6. cap. 5. à Tullio lib. 2. de Inuentione & D. Thoma in 2. 2. quæstio. 49. art. 1. aliísque philosophis communi assensu inter prudentiæ partes (integrantes videlicet) numeratur.

Plutarchus.

Lege Tertul. in lib. de anima. cap. 24. Tullium 1. de Orat. Calium lib. 3. cap. 4. & libro 10. cap. 15.

Sapiẽtia memoriæ, & experiẽtiæ filia.

Tanta verò, támque recondita memoriæ vis habetur, vt ea vnum sit ex iis, quæ nos mirari natura voluit, scire autem noluit. Quis non miratur qua ratione memoria in suis thesauris tam multa, támque diuersa excipiat, neque tamen ea confundat, sed discretim syncera conseruet? Quo nexu, quæ apud illam tanquã cómissum repetituri deposuimus, ita collocata, & ordinata sint,

vt & vnumquodque separatim, & cuncta confertim, & singula ordinatim exposcere, & digerere valeamus? Quo pacto fiat, vt quis ex aceruo specierum per horæ spatium, ita vt prius audiendi patientia, quam memoriæ fides deficiat, orationem, ne mutata quidem syllaba, continuata serie, alia ex aliis coniungens suo loco depromat: nec in ipsa depromptione, atque recensione imago vna aliam impediat aut interturbet? Quo item modo aliàs, cùm poscimus, vt proferatur quod volumus, quædam præalte condita oblitescant, nec se foras dent? Sed eorum loco alia prosiliant in Medium quasi rogantia num ipsa quærantur: alia confestim imperturbata facie in apertum exeant: alia paulo post tanquam de abstrusioribus receptaculis eruantur. Quo pacto quæ euanuisse videbantur vnius admonitione connexa quodam choro subeant, &c. Certè in hoc naturæ miraculo præstat cum D. August. lib. 10. Conf. capite 8. & Theodoreto in libro de Natura hominis, sola admiratione contentum esse, quàm alienam & in idoneam causam afferre. Lege tamen, si placet, nonnullam eius rei inuestigationem apud Fracastorium primo libro de Intellectione.

Lege etiam D. Augu. 11. de Trin. c. 3.

Quibus rebus memoriæ bonitas constet, aut vitietur, & qui memoriæ laude floruerint aliquando.

CAPVT IX.

Aristo. lib de memo. & reminisc. cap. 1.

PORRO vt memoriæ bonitas constet, requiritur ex parte organi tum mollitudo, tum durities ad congruam temperiem sibi mutuò fœderatæ, mollitudo quidem, vt facile imbibat rerum notas: durities, vt simulacra inusta retineat, & conseruet. Ob defectũ mollitudinis senes præcipiti iam ætate, quibus humido natiuo magna ex parte consumpto membra inarescunt ac rigent, difficili sunt memoria. Qui ob id etiam in dies quæ didicerant, obliuiscuntur, quia exolescunt in eis quasi in ruinosis ædificiis depictæ rerum imagines. Nec defluxum materiæ, in qua illæ obsignatæ sunt, quantum opus est, compensant. Ob defectum congruentis duritiæ admodam pueri, quos constat præhumidum habere cerebrum, parum memores sunt; quamquam eis ad memorandum opituletur alia causa, quam tradit Aristoteles in problemmatis sectione 30. quæst. 4. videlicet, quia nondum multa perceperunt, intellige quorum imaginibus organum memorandi nimis occupatum sit. Nec enim negari debet ipsam specierum multitudinem & colluuionem fatigare quodammodo potentiam, ac nonnunquã actum memoriæ interturbare, dum earũ occursu res aliæ pro aliis sese menti ingerũt. Vnde est etiã, vt ibidem philosophus aduertit, quod meminisse ea melius valemus

Cur senes obliuiosi.

Pueri cur lubrica memoria.

valemus,quæ mane percipimus,quàm quæ procedente die, cùm iam obiectarum rerum turba per sensus intrans animi intentionem distraxit.

NON solùm autem nimia siccitas & humiditas ætatibus certis propriè memoriam vitiant, aut impediunt, sed etiam,cum eæ morbo,aut alia quauis ratione inducuntur. Vnde Galenus libro tertio de Locis affectis capite quinto agens de lapsa ob siccitatem memoria refert quendam se nouisse, qui exsiccato organo ob assiduitatem in studiis,atque vigilias memoriam pene amiserat:& agricolam,qui ob labores quos vites colendo subierat, simulque ob victus tenuitatem eodem modo affectus est. Quamquam in iis,causa deficientis memoriæ potuit quoque esse exuperãtia caloris nati,in scholastico ex agitatione spirituum in caput subeuntium ob vehementem animi intentionem:& in agricola ex motu corporis diuturno, & vehemẽti: motus enim calorem gignit,& quidem animantibus,potissimum propter effusionem spirituum ad extimas partes,vt alibi exposuimus.

SANE quidem licet obliuio alumna sit excedẽtis humiditatis,sicut retentio siccitatis:tamen aliarum etiam primarum qualitatum exuperantia memoriam labefactat, præsertim frigoris, quod omnes animales functiones torpidas reddit, & ipsius vitæ fundamenta quatit.Speciatim autem ad seruandam memoriam docent medici abstinendum ab ebrietate,& à copioso vini potu, à cruditate ventriculi omnique satietate, à fructibus viridibus & oleribus à lacte,caseo & carnibus salitis, omnibusque flatum generantibus. A piscium fluuialium, & anguillarum præsertim esu.

LÆDITVR autem memoria, nunc ad tempus, nunc citra regressum, ac nonnunquam ex toto labefactatur, aliàs ex parte. *Nec quicquam*,inquit Plinius lib.7.Nat.hist.c.24. *æque fragile est in hominum vita,morborum, & casus iniurias, atque etiam metus sentiens. Ictus lapide oblitus literarum est:e tecto lapsus,matris & affinium propinquorumq;:alius ægrotus seruorum etiam:sui vero nominis Messala Coruinus.* Præter hos nostra quoque ætate Cornelius Iansenius literas oblitus fuisse dicitur. Qui tamen editis in sacram scripturam egregiis commentariis perpetuam sui memoriam posteris reliquit.

SED quemadmodum multa sunt noxia memoriæ,ita nõ pauca,quæ eidem prosunt,eiusque vim acuunt &,vt cætera omittamus,ferunt esse artem comparandæ memoriç per medicamenta, cuius artis beneficio quidam nostra ætate in magna admiratione fuerint. Nanque innumerabilia pene vocabula Græca, Latina, barbara,ficta,nullo nexu cohærentia,quæ semel audiissent, mox sine vlla hæsitatione reddebant;nunc eodem quo acceperant ordine,nũc ita vt primum,tertium,quintum,& sic deinceps, ac denique,vt rogabantur,sine errore,tanquam è charta referrent.

COM

D.Th. 2.2.q. 49.art.1. Calius lib. 10.c. 16. Solinus in Polyhist. c.7. Tullius Aca. quaest. edit.1. lib.2.

COMMVNIS ars excolendi sine medicamentis memoriam, est exercitatio. Nam teste Quintiliano lib. 11. Oratoriarum institutionum cap. 2. nihil æquè vel augetur cura, vel negligentia intercidit, quare magnopere iuuat quotidie aliquid memoriæ tradere, ac præcipue vbi se quis primum in ligata, deinde in prosa oratione addiscenda exercuit: quædam addiscere omnino diuulsa, ac sine numeris, & magis ab vsu remota, qualia sint iurisconsultorum. Difficiliora enim, inquit ille, debent esse, quæ exercent, quo sit leuius ipsum illud in quod exercent: vt Athletæ ponderibus plumbeis assuefaciunt manus, quibus vacuis, & nudis in certamine vtendum est.

Item Calius Rhod lib.20. c.10. Alexã. ab Alex. lib. 6.c.18. Muretus l. 3. Variar. c.1. Solin. in Polihis. c. 7. Valerius Max. libr.8. tit.7.

FVERVNT autem priscis temporibus insignia memoriæ exempla, quæ Plinius libr. 7. Naturalis historiæ cap. 24. Seneca in prologo declamationum, Quintilianus loco paulò ante citato commemorat. Mithridates rex Ponti duarum & viginti gentium rex totidem linguis iura dixit, pro concione singulas absque interprete allocutus. Crassus ille diues, cum Asiæ præesset, quinque Græci sermonis differentias sic tenuit, vt qua quisque apud eum lingua loqueretur, eâdem ei responderet. Cyrus Persarum rex in numerosissimo exercitu omnium militum nomina tenuit. Theodectes quamlibet multos versus auditos mox reddidit. Charmides in Græcia, quæ quis exegerat volumina in bibliothecis legẽtis modo repræsentauit. Cyneas Thessalus missus à Pyrrho legatus de pace ad Romanos postero die nouus homo & senatum, & totam vrbanã plebem senatui circumfusam nominatim salutauit. Denique de sua memoria ita scripsit loco paulò ante adducto Seneca. *Cùm multa iam mihi ex me desideranda senectus fecerit, oculorum aciem retuderit, aurium sensum hebetauerit, neruorum firmitatem fatigauerit. inter ea, quæ retuli memoria est, res ex omnibus partibus animi maxime delicata, & fragilis, in quam primum senectus incurrit. Hanc aliquando in me floruisse, vt non tantum ad vsum sufficeret, sed in miraculum vsque procederet, non nego. Nam duo millia nominum recitata, quo ordine erant dicta referebam, & ab his, qui ad audiendum præceptorem nostrum conuenerant, singulos versus à singulis datos, cùm plures, quàm ducenti efficerentur, ab vltimo incipiens vsque ad primum recitabam. Nec ad complectenda tantùm, quæ vellem, velox erat mihi memoria, sed etiam ad continenda, quæ acceperat.*

Quis nã hic Seneca fuerit, scripsit Volaterranus lib.19. Iustus Lipsius 1. Electorum.

Senectus primò incurrit in memoriã.

Solutio aliquorum problematum ad memoriam spectantium.

CAPVT X.

NVNC quæstiones aliquot ad memoriam pertinentes breuiter diluemus. Prima hæc esto. Cur non omnia, quæ externis sensibus percipimus, manent in memoria, sed pleraque excidunt? Responsio. Quia aut eorum

imago in organum memoriæ non imprimitur ob ineptitudinem organi ad illa recipienda, aut seruanda, vel ob remissionem apprehensionis, vt paulò post dicemus; vel certè quia imago impressa decursu temporis euanescit. Plato in Theæteto: *Quicquid eorum, quæ aut videmus, aut audimus, aut ipsi cogitamus meminisse cupimus insinuantes ipsum sensibus intelligentiisq; veluti anulis signantes exprimimus, quodque signatum fuerit meminimus, & scimus, quoad figura permanet: at cùm aboletur, vel inscribi nequit, obliuiscimur, atque nescimus.*

Plato.

Imagines rerum non habent contrarium.

2 Si rerum simulachra, quæ memoriæ inuruntur, contrarium non habent, à quo perimantur, nec eorum conseruatio à re obiecta pendet, cur ea sæpenumero etiam in florida ætate, integro sensorio emoriuntur, & abolentur? Responsio. Quia actione caloris toto vitæ tempore humidum absumentis, & incursu aliarum qualitatum obscurantur indies, & effluunt prædictæ imagines, donec ex toto pereant, nisi per actus memorandi instaurentur, & quasi nitorem genuinum recuperent.

3 Cur ea, quę aliis rebus intenti, vel etiam somniantes apprehendimus, facilè obliuiscimur? Responsio. Quia tunc facultas memorandi remissè operatur, similiterque alij sensus, qui in memoriam agunt: atque ita dissultoriæ tantùm, & euanidę imagines exprimuntur. Galenus lib. 2. de motu musculorum. *Vis memorandi si insignes impressiones rerum imaginatione conceperit, conseruat eas perpetuo; atque id quidem est memoria tenere. Sin obscuras, & veluti superficiarias, non conseruat, & hoc est obliuisci: ob idque multi in vehementibus animi affectibus nullius eorum, quæ egerint, in posterum meminerunt. Quid igitur mirum est in somnis obscure agente anima obscuras etiam imaginationes, fieri, ideoque neque stabiles, cùm id etiam in vigiliis contingat?*

Galenus.

Ingenij præstantia in quo consistat.

4 Cur nō iidem, & ingeniosi sunt, & benè memores: sed contra sæpe accidit vt qui tenaciori sunt memoria, minus celeri, & acuto polleant ingenio? Respons. Quia ingenij præstantia consistit in celeritate quadam mentis, & facilitate ad ratiocinandum, inuestigandum, & inueniendum: hæc autem celeritas pendet ex acumine, & promptitudine internorum sensuum, præsertim cogitatricis facultatis, quæ dum intellectus ratiocinatur, ipsa etiam circa singularia pariter discurrit: durities autem cerebri, quæ inflexibilis est, facitque vt rerum idola tenaciùs hæreant, celeritatem cogitatricis potentiæ cohibet, ac demoratur, sicque id, quod memoriam diuturnam reddit, ingenium hebetat. Si tamen cerebri substantia ita affecta sit, vt organum cogitatiuæ magis ad humiditatem, organum memoriæ magis ad siccitatem vergat (quod interdum accidit) erit idem & tenaci memoria & acuto ingenio.

Lege Arist. c. 2. de memor. & rem.

5 Cur integræ quædam nationes memoria parum valent vt Thraces? R. Quia soli, cœlique natura & siderum influxus, qualitates memoriæ aduersas imprimūt. Vnde & Thebanos ingenio pingui,

pingui, Athenienses perspicaci, & acuto fuisse refert M. Tullius, in lib. de Diuinat. quia Thebis crassus aër, Athenis rarus ac subtilis contigit.

6 Si species hærent spiritibus animalibus, qui non solum vago motu huc illuc oberrant in corpore, sed etiam per meatus & poros foras euolant, qui fieri potest vt vllius rei sit memoria diuturna? R. Quia licet nonnullæ species animalibus spiritibus insideant, eorumque vehiculo ab externis sensibus ad internos traijciantur: tamen ab iis speciebus immittuntur aliæ consimiles in ipsam substantiam cerebri, & in organum memoriæ, à quibus memorandi actus elicitur, quæque firmæ, ac stabiles esse queunt.

Non omnes species inhærere in spiritibus animalibus.

7 Qui fieri potest, vt senibus ob nimiæ siccitatis accremẽtum memoria deficiat, cùm videamus eos pituita, & humoribus, quos assiduè excreant, abundare? R. Quia licet senes humoribus aduentitiis, & noxiis scateant, deserũtur tamen ab humido natiuo, cuius idonea commixtio organum memoriæ attemperat.

Galen. 3. de loc. aff. c. 4.

8 Cur bruta quædam, vt canes & equi multo meliùs recordantur itinera, viarum flexus, diuerticula, & loca, quæ vel semel adierint, quàm homines? R. Quia cùm bruta, dum iter peragunt, aliis rebus internos sensus non distrahant, totam memoriæ vim in iis, quæ intuentur, percipiendis occupant, sicque firmissimè ea retinent, dummodo non eis deficiat congrua temperies in ipso organo: eademque causa est cur homines agrestes & bardi, qui ad brutorum ingenium accedunt, talium rerum faciliùs, quàm cæteri recordentur.

De memoria quorundam brutorum.

9 Cur iuuenes melioris sunt memoriæ, quàm pueri & senes? R. Quia illos temperata humiditate, hos temperata siccitate vincunt: ideoque tenaciùs, quàm illi conseruant, faciliùs, quàm hi imprimunt.

Arist. lib. de memor. & reminisc. c. 2.

10 Cur melãcholici diuturniori valent memoria? R. tum quia organa sicciora habent, proindeque firmiùs retinentia: tum quia diutiùs cogitant, seriùs, ac lentiùs apprehendunt, atque adeò altiùs insigunt.

11 Cur qui noctes ducunt insomnes, minus memores redduntur? R. quia humores, qui somno erant absumendi, congruam organi siccitatem impediunt.

12 Cur eorum, quæ amamus, difficilè obliuiscimur? R. quia de iis assiduè loquimur, diutiùs, & attentiùs cogitamus.

13 Quid causæ est, cur in quibusdam imaginatio læditur non læsa memoria, & contra? R. Si ponamus memoriam & imaginationem non in eadem parte cerebri residere, in promptu causa est, nimirum quia læsio potentiarum accidit ob intemperiem organi: at non quoties in vna parte cerebri temperies amittitur, in alia simul amitti necesse est. Quod si in eodẽ organo, eademque parte cerebri insint memoria & imaginatio, adhuc non repugnat vna incolumi alteram offendi, quia mutatio temperamenti, quæ

De hac re Galen. 1. lib. de differentiis sympt. & 2. de causis symptom.

Lædi nõnunquam imaginationem non læsa memoria.

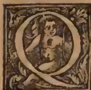
ſat eſt ad turbandum imaginandi officium, non continuò ſufficit ad impediendam functionem rectè memorandi, aut contrà. Aduerte tamen etiam in hac ſententia conſtituente memoriam & imaginationem in eadem cerebri cauitate, ponẽdam eſſe ad officia memoriæ, & imaginationis partem vnam humidiorem, quæ promptè recipiat, alteram ſicciorem, quæ diu retineat.

14 CVR ebrij, irati, & timore exterriti ægrè recordantur eorum, quę ipſis, dum ita affecti eſſent, acciderunt. R. quia vehemẽs motus vaporum & ſpirituum agitatio, quę hos affectus ſequitur, imaginum impreſſionem impedit. Quin etiam interdum ingenti timore perculſis rerum præteritarum memoria excidit ob aliam cauſam: nimirum quia confugientibus ad præcordia ſpiritibus & vnà cum iis calore, partes cerebri, in quibus memoriæ officina eſt, ita frigore occupatæ addẽſatæque fuerunt, vt rerum imagines aboleuerint. *Lege Ariſt. c. 2. de memor. & reminiſc.*

IN LIBRVM DE SOMNO, ET VIGILIA.

Quidnam ſomnus ſit.

CAPVT I.

QVIA ſomnus priuatio quædam eſt vigiliæ; & omnis priuatio per formam, quam negat, definitur, & innoteſcit, acturi de ſomno, priùs quid vigilia ſit explicabimus. Eſt ergo vigilia omnium externorum ſenſuum, aut ſaltem aliquorum ſolutio, & libertas. Somnus verò eſt ligatio omniũ ſenſuum externorum ad animantium quietem, & ſalutem inſtituta. Dicimus, omnium ſenſuum externorum; quia ſi vel vnus ſenſus non ſit conſopitus, ſed vigilet, hoc eſt in opus, & actionem incumbat, non ſomnus, ſed vigilia dicetur: videlicet nomen, ratioque ſomni plus negat, quàm vigilia exigat. Addimus, non omnium abſolutè; ſed externorum ſenſuum: quia vt animal dormire perhibeatur, non opus eſt ligari etiam ſenſus internos. Adiecimus, ad animantium quietem, &c. quia cùm ſenſus obtorpeſcunt, & morbi alicuius vi ferientur (vt accidit iis, qui ex lipothymia, epilepſia, præfocatione, & id genus aliis pene mortui iacent) eiuſmodi quies non ritè ſomnus appellatur, quia non eſt inſtituto naturæ inducta in bonum animalis, ſed ad eius pernicicm aliunde inuecta.

Vigilia. *Somnus.*

De hac re Plato 9. de Repub. Plutarch. libr. 5. de Plac. c. 24. 25. Galenus 2. Aphor. 3. aphoris. Lactant. lib. de opif. Dei. c. 8. Tertul. in lib. de Anim. c. 4. Auer. 2. Colliget. c. 21. Ariſt. 2. & 3. ethicus lib. & 6. Top. cap. 3. Themiſt. c. 4.

QVONIAM verò vt omnes potẽtiæ organo corporeo affixæ

morte funditus intereunt, suísque actibus omnino priuantur: ita sensus externi, dum somno tenemur, à functionibus cessant: ortũ inde est, vt somnus teste Platone in Phœdone veluti mors quædam habeatur. Vnde Cicero in lib.de Senect. Nihil videmus morti tam simile, quàm somnum, & Virgilius lib.6. Æneidos.

Tum consanguineus lethi sopor:

& ad huius imitationem, Seneca poëta in Hercule Furente,

Frater duræ languide mortis, & Ouidius:

Stulte quid est somnus gelidæ nisi mortis imago?

ADVERTIT autem Tertullianus in suo lib.de Anima, ideo nobis in maxima vitæ quiete, hoc est somno, mortis effigiem repræsentari, vt commoueamur quales ante vitam sine sensu fuerimus, quales post mortem sine sensu erimus. *Voluit,* inquit, *Deus & aliàs nihil sine exemplaribus in sua dispositione molitus, paradigmate Platonico plenius humani vel maximè initij ac finis lineas quotidie agere nobiscum manum porrigens fidei faciliùs adiuuandæ per imagines, & parabolas, sicut sermonum, ita & rerum. Proponit igitur tibi corpus amica vi soporis elisum, blanda quietis necessitate prostratum, immobile situ, quale ante vitam iacuit, & quale post vitam iacebit.* Hæc Tertullianus; apud quem lege si placet eodem in loco varias somni definitiones, quas Stoici, Epicurei, Anaxagoras, Xenophanes, Straton, aliíq; ex antiquis philosophis inuexerunt. Quæ tamen minùs sunt ad rem aptæ, quàm quæ à nobis proposita est. *Somnus mortis simulachrum. Tertul.*

Quo pacto somnus fiat.

CAPVT II.

VIA somnus ligatio est externorum sensuum, videamus quidnam eam ligationem præstet. Constat nullũ sensum in actione versari absque ope spirituum è cerebro influentium vt alibi ex instituto planum fecimus; si igitur huiusmodi spirituum communicatio inhibeatur, necessum erit omnes externorum sensuum functiones intermitti; inhibetur autem, cùm obstruitur via, per quam spiritus cõmeant, quæ via pertingit ad aditum, siue ostia communis sensus, in quem vndique velut in centrum externæ facultates, rerum perceptarum imagines quasi lineas transmittunt: vicissimque ab eo, vt à piscina, spirituum animalium deriuationem excipiũt, Ob idque Aristoteles hoc in lib.cap.3. appellauit somnum vinculum primi sensorij, quia videlicet cùm præcluditur sensus cõmunis via, & primum sensorium ligatur, atque impeditur ne per ipsum è cerebro spiritus animales in sensus externos illabatur, somnus existit. Quamuis, vt alibi ostendimus, in eo non sit auscultandus Aristoteles quòd primum sensorium, siue organũ sensus communis non in cerebro, sed in corde situm esse con- *Necessitas spirituum animalium. Somnus cur dicatur vinculum primi sensorij.*

ſtanter affirmet: ſi enim ita eſſe oporteret remedia ad conciliandum ſomnum non capiti, ſed cordi applicare, quod à communi medicæ artis præſcripto, & conſuetudine abhorret.

PORRO obſtruuntur ad ſomnum ſenſus communis oſtia vaporibus potiſſimum è ventriculo in caput aſcendentibus, iiſdémque opplentur membranæ circa cerebrum & venæ, vnde & ſpiritus graues pigri, & torpidi redduntur. Atque hoc modo externi ſenſus ligantur, id eſt, nihil operis moliuntur, nec auditus quicquã audit, nec aſpectus videt, nec olfactus odoratur. Quod D. Gregorius Nyſſenus in libro de Hominis opificio, cap. 13. in hunc fere modum ediſſerit. *Quemadmodum ex terra irrigua vapores ab imo attrahuntur maximeq; cùm Sol radios calidiores ſpargit, ita in noſtri opificij ſolo euenit; cibis intra nos per innatum calorem ebullientibus: cumque vapores natura ſurſum tendant, fit vt nõ aliter ac fumus per ipſas membrorum quaſi parietum commiſſuras penetrent, & in ſuperiora capitis euadant. Inde verò ad meatus organorum ſenſus delati paſſim ſeſe permiſcent, ſicque ſenſum omnem otioſum reddi neceſſe eſt.*

Greg. Nyſſe.

Simile.

QVOD vt planius intelligas aduerte cùm quis ſe quieti dat refrigerato mox aliquantulum cerebro (otium namq; frigiditas comitatur) addenſari, & cõcreſcere in eo vapores: eo modo, quo halitus coit & in aquam vertitur, tum in operculo ollæ ad ignẽ feruentis, tum in pyramide ſeu cuſpide vaſis illius: quod quidam ſublimatorium vocant, vulgo alambicum. Sic igitur exhalatio addenſata iterúmque inferiorem locum ſuo pondere capeſſens abturat meatus per quos ſpiritus animales ad externorũ ſenſuũ domicilia effundẽdi erant. Sed enim iſtiuſmodi obſtructio non ſolum impedit deſcenſum ſpirituũ animalium è cerebro, ſed etiã aſcenſum vitaliũ è cordè ad idem cerebrũ, cuius commercij interſtitiũ, & feriatio quandiu durat, tamdiu ſomnus perſeuerat. Oportet autem prædictam obſtructionem haud nimiũ pertinacẽ eſſe, ſed mediocrem, qualis fit vaporibus elatis è ſucco vtili. Nam qui è ſucco v.g. vltra modum craſſo, & frigido excitantur, hi ligationem ſenſuũ præter naturã, ac minime ſalutarem inferunt.

Tempore ſomni non aſcendunt è corde in cerebrum ſpiritus vitales.

CÆTERVM Auen-roes 2. Collect. 21. & Galenus 1. de cauſis Symptomatum cap. vlt. & 3. de cauſis pulſuum cap. 9. arbitrãtur cauſam ſomni non prouenire ex euapotatione alimenti, ſed quod ipſa anima reuocet, colligátque in cerebrum ſpiritus animales ad eorum reparationem: & ad quietem, ſalutémque animãtium. Vnde ex horum placito ſomnus difinitur *impotẽtia ſenſuum propter naturam ſpiritus retrahentem:* ſuffragatúrque his auctoribus Auicenna 13. tract. 41. dum inquit ſomnum eſſe reditũ ſpirituum ab organis ſenſuum propter naturam ſpiritus reuocantem: & Plinius lib. 10. cap. 75. vbi ita ſomnum definit, *Somnus eſt animi in medium ſeſe receſſus.*

Opinio Commentatoris & Galeni de cauſa ſomni.

QVOD igitur ſomnus non fiat obſtructis meatibus vapore cibi, probant ex eo, quia laſſitudo, & ſuauitas cantus, & tenebræ, & ſilen-

Argumenta.

& silentium inducunt soporem, cùm tamen nullum horum exhalationem alimenti contineat. Item quia non quoties à cibis abstinuimus, negat somnum natura, nec quoties eosdem cepimus, somnum largitur: sed sæpe accidit, vt exinanito stomacho dormiamus: pleno vigilemus. Postremò quia cùm natura tantum momenti ad tuendam vitam in somno posuerit, non debuit munus hoc & vicissitudinem vigilandi cōmittere fortuitæ alimenti exhalationi, sed potius, inquit Auen-roes, alicui certæ facultati totius animalis rectrici, quæ more prudentis patris familias vniuersi corporis quasi domus communem curam gerat, & pro temporum opportunitate nunc animales spiritus rerro agat, & condat, nunc promat, effundátque in sensuum officinas, & arbitrarij motus instrumenta.

NIHILOMINVS asserendum est cum Aristotele hoc libro cap. 3. & 2. de Part. animal. cap. 7. somnum induci euaporatione, & obstructione meatuum, per quos spiritus animales excurrunt: sunt enim huius rei non obscura argumenta. Primum quia ideo quædam edulia & potiones, vt lactucæ, buglosæ flores nyphex, amygdala dulcia, dactyli, seu palmulæ, mandragora, papauer, lac, vinum, aliáque eiusmodi somnifera dicuntur, quòd plurimum vaporem sursum efferunt & humenti suauíque halitu cerebrum irrigant. Secundò, quia iccirco infantes, & phlegmatici somniculosi sunt, senes verò, & melancholici peruigiles, quia illi humore fumeo: hi siccitate abundant. Tertiò, quia multi ob inediam insomnes noctes traducunt: & è contrario post cibum facile somnum ineunt, id verò non nisi, quia vapores suppeditat cibi copia, negat inopia. Non videtur tamen inficiandum cōcurrere simul ad inducendum soporem reuocationem spirituum ad cerebrum: si enim per solam viarum obstructionem illorum communicatio imperetur, non tanta suauitate, sed quasi per vim somnus adueniret obsistentibus ad ostia sensus communis, & conatibus, qua data porta, erumpere more suo spiritibus. Vt verò quomodo talis reuocatio fieri possit intelligas, aduerte spiritus vitales è corde, & animales è cerebro dispensari opera virtutum expultricium, & attrahentium (nec enim aliter hucilluc rite, ac rectè promouerētur saltē dum è cerebro desiliunt, nam ascendentes leuitas incitat.) quia scilicet virtus expultrix emittit è corde, & cerebro prædictos spiritus ad vitales & animales functiones obeundas, similitérque virtus attrahens membris, & sensoriis insita eosdem ad se prolectat: sicque ipsum cor spiritus, quos in membra diffuderat, si vrgeat necessitas, iterum per attractoriam vim ad se colligit, vt in vehementi trepidatione, & mentis diliquio: inde est enim artuum tremor, & oris pallor deserente videlicet extimas partes calore, & spirituum ministerio, ac vehiculo in præcordia abeunte. Sane hoc modo potest virtus attractoria cerebro incidens, ad conciliandū somnum, naturali

Defenditur sententia Aristotelis.

Quæ somnū conciliant.

A cibo cur facile somnus obrepit.

turali instinctu, spiritus animales introrsum reuocare, siue apud se retinere. Atque ita causa soporem inuehens non videtur sola meatuum obturatio, sed spirituum detētio, seu reductio. Quam duplicem somni causam constituit præter alios Fracastorius. lib. 2. de Intellect. Alensis quoque. 2. part. quæst. 89. memb. 3. inter alias somni causas numerat reuocationem caloris, siue spirituum à Galeno positam:

Solut. Argu. ARGVMENTA verò, quæ meatuum obturationem à causis somnum inducentibus omnino remouere videbantur, facilem habent explicatum. Ad primum dicendum ea, quæ animam colligunt, & à sensuum distractione abducunt, qualia sunt, quæ in argumento recensentur, magnopere somnum iuuare, quia applicatio sensuum remissa, & ad pauca se porrigens, vt minori conatu spiritus euocat, ita faciliùs patitur eos intus reuocari, detinerive & vias, quibus spiritus foras traiiciunt, occludi. Ad secundum, si ventriculus, & aliæ partes, è quibus vapores in cerebrum feruntur, ita inanes sint, vt nihil omnino exhalent, peruigilium dari, non soporem. Pleno autem stomacho interdū non capi somnum, & si opportuna hora captetur, quia subsunt impedimenta, quæ vel in ventriculo euaporationem, vel in cerebro vaporum concretionem inhibent.

AD tertium, si natura animantium vitam ex alimenti haustu dependentem fecit, quid mirum si eandem ex alimenti euaporatione dependere voluerit? præsertim cùm talis euaporatio post haustum cibum, nisi quid obstet, necessariò consequatur.

De virtute rectrice commentatoris. QVOD autem vltimo prædicat Commentator de sua illa virtute rectrice commentitium est, si aliam ad spiritus administrantdos facultatem ponat (vt re vera ponit) præter attrahendi & expellendi vires quas diximus. Sed hac de re 1. de Ortu & interitu plura.

Finalis causa somni, eiúsque multiplex vtilitas, si moderatus sit: incommoda, si immoderatus.

CAPVT III.

EGIMVS de causis somnum inducentibus, proximum est vt de eius fine differamus. Finis, ob quem natura somnum instituit, sunt, commoda, quæ illius beneficio animalibus obueniunt. Hæc quàm multa sint summatim complexus est Tertullianus in suo libro de Anima, cap. 43. hisce verbis. *Somnus est recreator corporum, redintegrator virium, probator valetudinum, pacator operum, medicus laborum, cui legitime fruendo dies cedit, nox legem facit, auferens rerum etiam colorem.*

Somni encomia ex Tertulliano.

NIMIRVM dum somni tempore sensus externi vacationem quandam,

quandam, feriarum vice, impetrant; collecta ad internas functiones anima, & auocato intus calore vis cerebri animalium spirituum dispendia resarcit; vitalis potentia in læuo cordis sinu spiritus vitales exactiùs elaborat; facultas naturalis in alimenti decoctionem impensiùs incumbit, cæteraque suarũ partium munia expeditiùs absoluit.

Vtiqve somni & vigiliç reciprocatione, vitç, salutique animantium mirificè natura consuluit. Non solùm quia isthæc vicissitudo, vt in cæteris fere naturæ rebus, iucunda est, vt Tertullianus in lib. de Pallio, & Seneca in lib. de Tranquillitate vitæ c. 15. luculentè ostendunt, sed quia eius beneficio apta corporis constitutio seruatur, viresque instaurantur, & reficiuntur, debent tamen hçc duo per alternas vices mutuò attemperari. Namque inprimis vigilia, si modum excedit, magnam affert corpori noxam, vt probat experientia, docetque Hippocrates libr. 2. Aphor. 3. quandoquidem immodicæ vigiliæ, & intempestiuæ lucubrationes spiritus exhauriunt, consumpto vitali succo maciem inuehunt, cruditates pariunt, vires labefactant, sensuum functiones debilitant, ac nonnunquam etiam nimia siccitate delirium & insaniam, & denique mortem afferunt. Qua de re consulendus Galenus comm. 2. ad primum Porrhetici, text. 29. & libr. 7. Aphor. com. 18. & lib. 7. Meth. med. & 3. de sanitate tuenda.

Vicissitudo iucunda.

Immodica vigilia incõmoda.

Similiter somnus nisi moderatus sit, & tempestiuè adhibeatur, non parum officit valetudini, vt monet Hippocrates 2. Aphor. 3. & Auen-roes 6. Colliget c. 4. laxat enim membra, calorem natiuũ hebetat, grauat caput, studiosos, socordes, obliuiosos, ad vitia procliues reddit, atque ad subeundos labores, resque libero homine dignas suscipiendas, pigros, & inutiles. Maximè verò somnus immodicus indigna res est iis, qui se bonarum artium studiis dediderunt, tum quia non iacet in molli lecto sapientia; tum quia non decet sapientiæ amatores meliorem vitæ partem, quæ in vigilia consistit, mortis imagine commutare, & vitam, quæ homini tam breuis contigit, breuiorem reddere.

Immoderati, & intẽpestiui somni detrimenta.

Præbvit certè vigilandi exemplum Philosophis eorum princeps Aristoteles, qui, teste Laërtio in eius vita, cùm se ad quiescendum componeret solitus erat æneam sphæram tenere in manu, pelui subiecta, eo consilio, vt cùm dormientis manu excussum pondus in subditum vas æneum decidisset, sono illius excitatus studium repeteret. Sed quid mirum fecisse id Philosophum, cùm simile quid passim obseruet gruum Respublica, vt scripsit Plinius libro 10. Naturalis historiæ cap. 23. & Plutarchus in libro de animalium industria. Dum enim cæteræ capite subter alam condito quieti, somnoque indulgent, vnaquæque earum per vices nocturnis temporibus excubias agit lapillum pede sustinens, qui laxatus somno, & decidens indiligentiam coarguat.

Aristotelis vigilia.

ILLVD hîc adiicimus, cùm salubris somni ratio multis constet rebus, nihil ad id tantopere curandum, quàm vt temporis ratio habeatur. Est autem aptissimum somno tempus nocturnum, propterea quod ipsum noctis silentium quietem aduocat, & circunfusi aëris frigiditate innatus calor faciliùs sese colligit, & ad interiora reuocat, cùm somnus, vt Aristoteles c.3. huius libri asserit, antiperistasis quædam sit naturæ conueniens. Nec inscite Naso poëta libr. transformationum 11. regiam somno ædificauit prope Cimmerios, quorum regioni fingitur nox atra perpetuò incubare; referente Tullio 4. Tuscul. quæstionum, & Strabone lib.1. Geographiæ. Itaque rectè Seneca lib.22. Epist. epistola 123. eos reprehendit, qui vt quidam in eadem vrbe Antipodes noctes vigilant, dies dormiunt, quos appellat lychnobios, id est lucernarios, aitque eiusmodi homines contra naturam viuere. Quod factitasse Heliogabalum Romanum Imperatorem testatur Lampridius in eius vita.

Somnus antiperistasis quædam.

Lucifugas & Lucernarium vitā ducentes.

Quod somnus omnibus Animalibus competat & num ab eo, an à vigilia vitam auspicemur.

CAPVT IV.

CONVENIRE autem somnum omnibus animantibus persuadet tum communis eius necessitas, tum authoritas Philosophi hoc in lib.c. 2.& 4. de Hist. anim. c.10. idem asserit. Ac de aquatilibus id confirmat Plinius lib.10. Natur. historię c.75. quia ipsa etiam quiete cernuntur placida, seu soporata, neque aliud, quàm caudas mouentia, & ad tumultum aliquem expauentia. De thynnis id confidentius affirmatur, quia iuxta ripas dormiunt; itemque de balenis, & delphinis, qui stertentes etiam audiuntur. Scribit Plutarchus in lib. de Animalium industria, cùm Delphinus sine motu esse non valeat; (est enim, inquit, *illi idem vitæ, motusq; finis,*) vbi somno indulgere vult, subleuare in summam aquam sese, ac supinum corpus demittere per maris alta, æstuque deferri, tantisper dum in vada impingat, vbi excusso somno, ronchoque edito ad summum rursus meat, ac pronus labitur motu ad quietem mirificè composito.

Cælius libro 20. cap. 7.

PORRÒ docet Aristoteles libro 5. de Generat. animalium c. 1. hominem primæ ætatis ingressu plusquam cæteros animantes somno deditum esse. Namque intra parentis viscera, totum fere tempus dormiendo consumit: similiterque à principio, cùm in lucem prodiit partem maiorem temporis ita degit. Cuius rei causam esse ait, quia imperfectissimus omnium perfectorum partium exoritur, & incremento partis superioris exuperat, atque adeò vaporibus in capite affluit. Habet autem pro magnitudine sui cor

Homini pro ratione sui corporis inest maius cerebrum, quàm cæteris animantibus.

ſui corporis maius cerebrum, quàm cætera animantia, vt liberius & abſolutius in eo perficiantur internorum ſenſuum operationes, quæ ad intelligendi munus obeundum neceſſariæ ſunt, vt alibi diſſeruimus.

QVÆRI ſolet vtrumne homines à ſomno, an potiùs à vigilia vitam ordiantur. Quod à ſomno, argumentum eſt, quia natura non niſi gradatim, ac per medium ab vno extremo ad aliud peruenire conſueuit: ſomnus autem viuendi, ac non viuendi interliminium eſt, ita vt qui dormit neque omnino viuere, neque non viuere videatur: ſiquidem viuitur potiſſimum vigilia propter ſenſum. Huic dubitationi occurrendum eſt, cùm non dicatur propriè ſomnus, niſi à quo quis expergiſci poteſt, vt Ariſtoteles loco, quem paulò ante indicauimus, & hoc in lib. cap. 1. docet, & infantes intra matrum viſcera primis diebus propter humiditatis affluentiam, organi imperfectionem, ſenſuumque hebetudinem, expergiſci nequeant, non dici eos propriè tunc dormire, proindeque hominis vitam nec à vigilia, nec à ſomno propriè accepto inchoari, ſed à torpore illo, per quem ad vigiliam quaſi per medium tranſit. *Humiditas ignauiam inducit.*

Non fuiſſe à ſtatu innocentiæ ablegandum ſomnum.

CAPVT V.

ILLVD ſcitu dignum, an Adamus, eiuſque poſteri in ſtatu innocentiæ ſomnum capturi eſſent. Nonnulli, quorum meminit D. Thomas in 2. d. 19. q. 1. art. 3. negant: quibus ea ratio adſtipulatur, quod ſomnus docente Ariſt. hoc in lib. c. 2. inſtitutus à natura ſit, ad quietem viriumque reparationem, homines autem felici illo ſtatu nec laborem, nec diſpendia vlla ſenſiſſent. Nec obſtat quod ſacræ paginę authoritas Geneſeos 2. aſſerit immiſſum fuiſſe Adamo ſoporem, cum ab eius latere diuulſa eſt coſta ad corpus Euæ exædificandum. Non inquam, obſtat, quia ſopor ille Ecſtaſis potius fuit, quàm ſomnus, vt affirmat D. Auguſtinus 5. de Geneſi c. 15. Quod ex eo etiam planum videtur, quia tunc Adamus ſecretiore cœleſtis numinis afflatu incarnationis myſteria cognouit. Quod vtique ſignificauit illis verbis, *Hoc nunc os de oſſibus meis*: ſic enim ea interpretatus eſt D. Paulus ad Epheſeos 5. cum dixit, *ſacramentum hoc magnum eſt*, &c.

In eamq; partē magis inclinat Alenſis 2 p. q. 89. memb. 3. *Geneſ.* *D. Auguſt.*

VERVM D. Thomas loco citato probabilius cenſet, & in 1. p. quæſt. 94. art. 4. & quæſt. 93. art. 3. diſertè affirmat, & quidem meritò, etiam in ſtatu innocentiæ fuiſſe dandum ſomno locum, non ei, qui ex laſſitudine, aut morbo oriretur: is enim defectum argueret, ſed quem duntaxat pura, & ſuauis alimenti vaporatio alliceret. Eſt enim hæc genuina, & naturalis affectio ad totius

Idem probat Tertullianus in lib. de An. c. 43.

animantis perfectionem attinens. Itaque licet somnus in nostra hac mortali vita comparetur, obseruiatque ad virium iacturam resarciendam; in illa tamen felicitate, in qua homines multis diuinis muneribus supra naturæ conditionem fruerentur, ad solam oblectationem & synceram voluptatem obdormiscerent, cùm vellent. Nec concreti vaporis colluuio caput degrauaret, sed moderata purioris halitus copia ad quietem, hoc est, ad externarum functionum cessationem ineundam blandè inuitaret, ac deliniret. Igitur sopor ille primi parentis re vera somnus fuit, vt est communis Patrum, aliorumque auctorum interpretatio. Vnde & D. Thomas ex eo loco Geneseos colligit 1. p. quæst. 97. art. 2. Adamum in statu innocentiæ dormiisse: idque indicant verba illa, *immisit Deus soporem*. Vbi vox Hebræa, *tardemach*, non quemlibet somnum, sed grauem significat: pro qua vertit Aquila κατὰ ὀρὰν, quasi totius vigiliæ lapsum, Symmachus μακρὸν, id est, profundum somnum. Fuit tamen is somnus à Deo iniectus: & quia in eo mens Adami supra naturæ consuetudinem, modumque, ad diuinorum mysteriorum contemplationem euecta est, Ecstasis simul fuit.

Cuiusmodi fuerit sopor Adami.

Quomodo animal expergiscatur, & à somno cesset.

CAPVT VI.

DVPLICITER cessat animal à somno. Videlicet aut sponte sua, tuncque propriè dicitur expergisci: aut aliena vi, & interpellatione. Prior cessatio tunc datur, vt explicat Themistius hoc loco cap. 23. suæ paraphrasis, ex doctrina Aristotelis in extremo huius libri. c. cùm primùm absoluta & profligata concoctio est, cumque intimus calor, qui ambientis frigoris metu in angustum se contulerat, tandem victis difficultatibus, & superior factus è latebra emicat, quod nō ante accidit, quàm sanguinem fæculentum, & turbidum à puro discreuerit, est enim tenuissimus, qui in caput mittitur, admodum verò crassus, qui inferioribus partibus mandatur. Igitur quandiu sanguis ex cibo indiscretus est, sopor infusus durat, nec ante cessat, quàm syncerus ad superas partes, ad inferiores autem crassior euadat, quod cum factum est, animalia, quasi onere, quod cibis afferebatur, depulso, excitātur & vellicantur è somno.

De expergefactione spōtanea.

ITAQVE huius sententiæ summa est, tunc expergisci animal cum decoctio vi naturalis caloris, qui se ad id colligerat, peracta est, tunc enim calor, & spiritus robustiores effecti ad externa organa diffunduntur. Quod intelligendum est de celebri, & maximè naturæ conuenienti expergefactione, vt aduertit hoc loco Buridanus quæst. 6. Contingit enim non raro expergisci animal etiam

etiam ſponte ſua ob alias cauſas ante peractam coctionem imo & interdum, cum non præceſſit propria alimenti decoctio, vt cum excitatus fuit vapor ex recrementitiis humoribus, qui ventriculo inſidebant. Verum enimuero vniuerſalior & communis cauſa, ob quam expergiſcuntur animantia, eſt, quia panduntur meatus, per quos ſpiritus animales tranſmeant, panduntur autem ordinariè, ſi animal rectè, ac probe ſe habeat, poſtquam vapores, qui eos occludebant, calore cerebri conſumpti ſunt.

QVOD verò attinet ad eam ceſſationem à ſomno, quæ exterius procuratur, vt cum quis alium clamando excitat, dubitarit quis quónam pacto id fieri poſſit. Nec enim qui ita ſomnum rumpit aliter excitatur, quàm clamoris perceptione, non apparet autem quomodo clamorem percipiat, cum audiendi officina deſtituta ſit influxu cerebri, & ſpiritibus, quorũ miniſterio ſenſiones perficiuntur. Reſpondemus tamen cum Buridano, Thoma à Vega in ſuis commentariis ſuper tertium Galeni de locis affectis, & Valleſio lib. 4. Controuerſ. medicarum, & Philoſophicarum, & Fracaſtorio lib. 2. de Intellectione, inſtrumenta externorum ſenſuum in dormientibus non omnino priuari influxu cerebri, nec ita deſeri à ſpiritibus animalibus, vt non eis aliqui ſuppetant, quorum opera ſaltem vehementia ſenſibilia percipere valeat. Itaque cum quis dormientem inclamat, anima appulſu ſoni & auditoriæ imaginis ſtimulata ad audiendi actum concurrit, ſomnúmque dignoſcit primò quidem obſcurè, & quaſi per vmbram, mox clarius ac diſtinctius, ſubindéque expultrici vi conatum faciens maiorem immittit ſpirituum copiam, quorum irruptione ſenſus communis aditus, viæque ad ſenſoria, pariter reſerantur atque ita qui antea conſopitus erat, euigilat. Sunt tamen nonnulli, qui ægrè à ſomno excitari conſueuerunt, ita vt etiam pulſati vix ſibi reddantur, cuius rei cauſa eſt, quia pauciores, vel hebetiores ſpiritus in organis ſenſuum retinent, aut obſtructiores habent meatus.

De iis, qui dormientes obambulant.

CAPVT VII.

De his Ariſt. hoc in lib. cap. 2. & 5. de genera. an. cap. 1. Cælius lib. 16. cap. 33.

CIRCA eos verò, qui ſopore affecti è lecto ſurgunt, & huc illuc oberrant; quæret aliquis num ſimpliciter experrecti dici debeant, an dormientes. Cùm enim ſui compotes non ſint, dormire vtique videntur. Econtrario tamen quod non dormiant ſuadet ea ratio: quia ſi ij virtuti motrici muſculis inſidenti, animales ſpiritus è cerebro communicant ad membrorum motum exercendum: cur non etiam eoſdem ſpiritus organis ſeſuum impertient ad ſua obiecta dignoſcenda? Atque ita verſabuntur per id

tempus sensus externi in opere, & vigiliæ.

Explicatio propositæ difficultatis.

HVIVSCE controuersiæ dilutio hæc sit: cùm ad somnum requiratur omnium sensuum ligatio, & ad vigiliam sufficiat vel vnius solutio, vt à nobis ante declaratum fuit, censendum erit, iis, qui prædicto modo è lecto surgunt non simpliciter inesse somnum, sed modum quendam somni imperfectum, & quasi dimidiatum, quandoquidem non est negandum eos tactu & si obscuro, vti, dum terram pulsant, dum se vestiunt, dum fores pādūnt, dum arma corripiunt aliáque faciunt eiusmodi quæ non sine aliqua tactilium perceptione exhibētur. Neque refert quod interim sui compotes non sint; ad vsum namque rationis requiritur internorum sensuum solutio quæ tamen non arguitur ex eo, quod aliqua externa facultas euigilet, & in opere versetur. Causa verò, cur ij, qui dormientes ambulant, & si nullo sensu externo perfectè vtantur, nihilominus actum virtutis motricis gnauiter perfectéque exerceant (sæpe enim longa spatia haud aliter, quàm vigilantes conficiunt, & vt cætera huius rei omittamus exempla, narrat Galenus 2. lib. de Motu musculorum cap. 4. aliquando se integrum fere stadium dormiēdo peregisse) causa

De influxu potentiæ motricis in membra & sensus.

inquam, est quia, vt Vega in 3. Galeni de locis affectis animaduertit, via, per quam cerebri facultas ad motum pectoris & artuum influit, alia est & laxior, quàm ea, per quam in sensuum externorum officinas illabitur. Quo fit, vt non æqualiter potētia motiua; & sensitiua exterior à suis functionibus somno impediatur, præserim cùm imaginatio, quæ appetitum ad motionem excitat, sæpe in dormientibus fortior, ac vehementior sit, vtpote, cui tunc ratio non obsistat.

DVO præterea aduertenda hîc sunt. Alterum, vim loco motricem in iis, qui dormiunt, non solùm tunc, cum obambulant operari, sed etiam cum decumbunt, haud omnino officio suo deesse, vt affirmat Galenus lib. 2. de motu musculorum: quandoquidem & tunc loquuntur & paruum aliquod corpus, flexis digitis prehensum seruant: & inferiorem maxillam discedere à superiori nō sinunt, nisi admodum defessi, ac torpidi sint: & aërem reciprocando attrahunt, reuocántq; quæ omnia nō nisi ministerio, atq; opera motoriæ virtutis exhibentur. Alterū, id quod diximus superiùs, eos, qui inter dormiendū ambulant, vti sensu tactus, non ita accipiendum, quasi interdū non aliquo alio sensu pariter vti soleant, cū Aristoteles 5. de generatione animaliū c. 1. eisdem videndi actionem tribuat: cum item ij, qui inter dormiēdū loquuntur, & ad interrogata respondent, audiendi sensu vtātur. Nostra igitur sentētia est, semper eos aliquo tactu vti, licet obscuro, vtcunque circa aliorum sensuum functiones sese habeāt. Sunt autē magna ex parte huiusmodi ambulones, suopte ingenio inquieti, agiles & multis se negotiis immiscentes, quos ardeliones vocāt. Vnde ex natiua sesuum viuacitate cursitatio illa exoritur.

Quid

Quid causæ esse videatur, cur galli stato noctis tempore expergesiant, & canant.

CAPVT VIII.

SVAM habet in philosophia considerationem alitũ gallorum definitis intempestæ noctis spatiis experrectio cum cantu. Hos ait Plinius lib.10. Naturalis historiæ cap.21. excitandis in opera mortalibus, rũpendóque somno naturam genuisse. Norunt, inquit sidera & ternas interdiu horas cantu distinguunt. Cum Sole eunt cubitum quartáque castrensi vigilia ad curas, laborémque reuocant. Nec Solis ortum incautis patiuntur obrepere, diémq; venientem nuntiant cantu, ipsum verò cantum plausu laterum. Affirmat tamen idem Plinius lib.29.cap.4. si eorum collo circulus è sarmentis addatur non canere: cuius rei fides penes auctorem maneat. Licet verò id quod asserit de distinctione temporis ex gallinacei cantu per ternas horas fictium sit, vt experimento comprobatum esse docet Scaliger Exercitatione 239. in Cardanum. Nihilominus quid causæ sit cur gallinaceus circa noctis medium canat, quod verum esse nemo ignorat, id inquam à multis quæsitum, à nullo fortasse hactenus inuentum. Omissis aliorum placitis, quæ videre est apud Scaligerum loco citato, Cælium lib. 16. Antiq. lectio.cap.13. Duæ sunt hac de re celebriores sententiæ. Vna Democriti vt refert Tullius lib.2. de Natura Deorum, aientis excitari tunc gallum & canere quod quiete satiatus sit, ac mirificè recreatus depulso de pectore & in omne corpus distributo cibo. Altera existimãtium gallũ esse auem Solarem, in eúmq; peculiariter Solem influere potissimùm cùm post noctis medium ad nostrum Orientem vergere incipit, ídq; in causa esse, cur tunc gallus experrectus canat, quasi planetæ suo cõgratulatus. Ex his duabus opinionibus, & si prima ad veritatẽ propriùs accedat, neutra tamẽ omnino satisfacit. Non prima, quia non explicat cur cæteræ cãtatrices aues non codẽ tempore excitentur & canant: non secunda, tum quia libere cõfugit ad cœlestem influxum; tum quòd sæpe galli ante mediam noctẽ cantum edunt; sæpe multò post. Dicendum videtur, vt singulis animantium speciebus conuenit peculiaris instinctus & inclinatio orta à certis qualitatibus & temperie vnicuique speciei propria; ita gallinaceo ex vi natiui sui temperamenti (quod præcalidum est ac facile cibos digerit) competere, vt ei ordinariè circiter mediam noctèm soluantur sensus; eodémque tempore eidem à proprio phantasiæ instinctu cantum, & alarum plausum imperari; atque hanc esse tum expergefactionis, tum cantus causam. Quare nihil mirum si non idem accidat cæteris auibus, cùm non omnes eodem temperamento, & instinctu præditæ sint.

Plinius.

De distinctione temporis ex cantu galli.

Opinio Democriti.

Sententia aliorum.

Singulis animantium speciebus peculiaris instinctus.

Solutio

Solutio problematum, quæ ad ſomnum pertinent.

CAPVT IX.

DILVAMVS nunc aliquot problemata de rebus ad ſomnum ſpectantibus, Primum ſit. Si cerebrum calidum eſt, non frigidum: quo pacto vapores illuc perlati, eius frigiditate addenſantur, & meatus occludunt? Reſponſio, Ariſtoteles 3. huius libri affirmat cerebrum eſſe omnium, quæ in animali continentur, frigidiſſimum, cuius effati veritas alibi à nobis excutienda eſt. In præſenti dicimus ſaltem cerebrum multo eſſe frigidius corde, & ſpiritibus, qui è cordis ventriculo emicant, haberéque eam frigiditatem, quæ ſatis ſit ad Stomachi halitus addēſandos. Quod Ariſtoteles apta ſimilitudine expreſſit loco citato. Quemadmodum, inquit, vapore, qui Solis calore è locis humidis exhalatur, cùm ad mediam aëris regionem peruenit, ob algorem eius loci perfrigeratur, coactúſque & in aquam verſus, ſuo pondere ad ima labitur: ſic vapor ventriculi, quantumuis calidus, vbi innati caloris vi ad cerebrum appulit, eius frigore coaceruatus & confertus deorſum truditur.

Sentētia Ariſtote. de frigiditate cerebri.

Simile.

2 CVR externæ facultates opere laſſantur; & quiete, ſomnóque indigent, non ita verò facultas nutriendi, quæ in otio nunquam eſt? R. quia externæ facultates munus ſuum obeunt interuentu animalium ſpirituum, qui, dum potentiæ incumbunt in opus abſumuntur (ſunt enim prætenuis, & euanidæ ſubſtantiæ) iíſque abſumptis neceſſe eſt defatigari potentias: vis autem nutritoria ex communi philoſophorum placito, nec eiuſmodi ſpiritibus, nec virtute per illos è cerebro influente indiget. Quod ſi opus habet ſpiritibus naturalibus, quos quidam à vitalibus & animalibus diſtinctos ponunt ij nō intereunt aut deficiunt, dum nutriens facultas operatur, quin verò ab ipſa tunc gignuntur, & elaborantur, vt in progreſſu explicabimus. Quō fit vt huiuſce potentiæ functiones, cum labore & laſſitudine coniunctæ non ſint: proindéque nec quietem deſiderent.

Spiritus animales.

3 SI ſomnus ſit adacto intus calore, labor autem, motúſque corporis calorem ad extimas partes diffundit, quî fieri poteſt, vt labor ſomnum inducat? R. Quia calor, qui agitato corpore ſparſus fuerat, quieſcente ad interiora colligitur.

4 SI fatigatio ſudore eiecto membra exſiccat; quonam pacto defeſſis halituū copia ad ſomnū accerſendum ſuppetet? R. Quia & ſi corporis fatigatio ſudorem egerat: alia tamen ex parte humores concretos, quos inuenit, niſi admodum frigidi ſint, liquefacit, qui vice alimenti expirant, & vaporant. Quod ſi eiuſmodi humores, vel aliud quid ſimile, quod expirationem edat, non ſubſit,

Ariſt 3. cap. huius libri.

subsit, quantumlibet se calor interius condat, vigilia laborem excipit, vt interdum fit.

5 CVR melancholici parum dormiunt, cùm alioqui edaci auiditate sint? R. Quia in iis quorum prægelida natura est, multa euaporatio vi caloris intestini efferri non potest: talis verò affectio melancholicis conuenit, qui tamen edaces sunt, quia vt declarat Aristoteles c.3. huius libri, & Themistius cap.18. suæ paraphrasis, siccam, & retorridam habent temperaturam, nec hausto cibo perfruuntur, grassante & nutrimenti conceptacula obsidente atra bili, qua redundant. *Melancholici cur parũ dormiant.*

6 QVO pacto somnum lactuca inuehit, si frigida est, & euaporatio calore indiget? R. Lactuca, & si frigida sit, ita nihilominus fumosa est, vt alieno calore facile vaporem edat.

7 CVR plerumque ij, qui se multo, ac præsertim vario cibo ingurgitarunt somnum ægre capessunt, & si ad id conatum faciunt? R. Quia vt ignis congestu lignorum: ita natiuus calor nimio cibo suffocatur, & obruitur, ac tarde decoquit: tarda autem decoctio sero, ac segniter vaporem exhalat. Idque potissimum accidit cùm diuersi generis eduliis plenus est venter. Nam cum alia tardiùs, alia citiùs in chylum vertantur coacescit stomachus & ab officio suo impeditur: tum etiam frequens eructatio huc illuc corpus versat, nec halitum recta via in sublime rapi sinit. *Cibos diuersi generis tarde excoqui.*

8 CVR Æthiopes suapte natura aridi somnolenti sunt, maximè per æstatem? R. Quia, vt Aphrodisæus animadnertit, illis qui aceruant in capite pituitam, quod verissimile est facere Æthiopes ob natiui caloris (& si ascititio abundent) exiguitatem: ea per æstum liquata, defluenteque somnus obrepit: quibus vero caput purum est, & excrementis vacans, exiccato cerebro vigilia sequitur.

9 CVR primus somnus arctior esse solet? R. Quia initio maior humoris copia in superas partes euadit, quæ vt paulatim absumitur, ita somnum gignit liberiorem: hinc & infantuli, vti diximus, primo ætatis ingressu alto sopore opprimuntur, quia calidi sunt, & præhumidi, adeo vt quinque mensibus ceruicem non inflectant. Vnde etiam Aristoteles hoc in lib. c.3. vsum vini, quod halitibus plenum sit, tam ipsis, quàm earũ nutricibus, interdicit. *De assiduo infantiu somno.*

Arist.3.c.huius lib. 10 CVR ij qnibus venæ non apparent, somniculosi sunt? R. Quia per venas angustas, quales hi habẽt, ægrè humor è cerebro descendens effluit, sed in ipsis diu insistit, somnumque porrigit: non secus atque per fistulas graciles aqua guttatim & lente decurrit, per amplas celeriter elabitur.

11 CVR dormientes vsu rationis destitui dicuntur, si vniuersalia apprehendunt, si discurrunt, si disputant, si consultant, si iudicant? Hæc enim omnia somno consopitos non rarò exhibere docet experientia. R. Quia tunc non adimitur intellectui facultas

De priuatione vsus liberi arbitrij in sõnis. operandi, sed liberè operãdi. Adimitur verò ei talis libertas, quia perfecta intelligendi ratio, quæ libertatem comitatur, pendet à solutione internorum sensuum, cùm oporteat intelligẽtem speculari phantasmata, interni autem sensus tunc solum dicuntur soluti esse, cùm rectè, & ordinatè operantur, quod obtinere non possunt dum cerebri meatus obturati sunt: interim nanque semper intus oberrant vapores, quorum nubes obumbrat sensuum officinas, eorumque operationes turbat. *Lege D. Tho. 1. p. q. 84. art. 8. ad 2. & in 4. d. 9. q. vnic. art. 4. quæst. 1. ad 4.*

12 CVR glires dum hyeme dormiunt maximè pinguescunt? Vnde eorum quidam apud Martialem sic ait:

Tota mihi dormitur hyems, & pinguior illo
Tempore sum, cùm me nil nisi somnus alit. *Lib. 13.*

R. Quia dum hyberna latebra sese continent, obtorpescit in eis calor, isque cùm lentè admodum carpat natiuum humidum, conuertit in eorum substantiam pituitam intus asseruatam, eaque pasti dilatantur.

13 CVR tristitia somnum adimit? cur somnus tristitiam leuat? R. Quia tristitia in homine præsertim cogitabundo, propter occupationem imaginatiuæ, coctionem deprauat, vaporem dispescit, humidum consumit. Quod item ob eandem causam præstat meditatio, & lectio, etsi hæc interdum somnum aduocent, cùm videlicet is, qui meditatur, aut legit, ita est affectus, vt vaporum copia membris, sensibusque & animalibus spiritibus tunc magis quiescentibus in cerebrum euecta intentionem, & applicationem animi torpidam reddat, ac tandem meatus occludat: eademque causa est, cur blandus aquarum decursus somnum conciliet. Lege Aristotelem in problemat. sect. 18. quæst. 7. Quod attinet ad rationem, ob quam somnus tristitiam leuat. D. Thomas 1. 2. q. 39. art. 5. id ita explicat. *Cùm tristitia repugnet vitali motioni corporis, quæcunque corporis affectionem in vitalis motionis statum vendicant, ea tristitiam oppugnant, minuuntque: sic verò sese habet somnus, quandoquidem raparat spiritus, quorum ministerio fit motus, estque commune naturæ subsidium, speciatimque, ob id tristitiæ alleuamentum est, quia tristium rerum cogitationem amouet, & melancholici humoris malitiam emendat, & spiritus turbidos, atque obscuros, causam sobolémque mœroris, absumit.* *Somnus cur tristitiæ alleuamentum.*

14 SI somno calor ad viscera cogitur, quonam pacto tertia decoctio alimenti, quæ in membris fit, & calore promouetur, somni, quàm vigiliæ tempore exactior est? R. In primis, quia artuum quies nõ parum iuuat decoctionem, quatenus minor spirituum copia tunc effluit, quàm vigente motu. Secũdò, quia licet ineunte somno coeat calor in præcordia, posteà tamen sese in totum corpus diffundit. Vnde est quod extimæ partes corporis, quæ initio somni frigent, eodem procedente recalescunt. *Ineunte somno calor in præcordia se recipit.*

15 CVR somnus post nimiam, & subitam corporis exinanitionem,

tionem, auget debilitatem fractionemque, immo & nonnunquam deliquium importat? R. Quia somnus residuum illud caloris, quod in membris supererat, introrsum reuocat; sicque moles corporis calore, & spiritu destituta collabascit.

Lege Galenū in lib. Hipp. de victus ratione in morbis acutis.

16 Cvr sudorem somnus mouet? R. Quia vt dormiēti meliùs, quàm vigilanti alimentum decoquitur, ita per somnum copiosior halitus à visceribus ad cutem educitur. Vbi sciendum si vapor corporis extima petens difflatur, nec in obstacula impingit, confestim euolare; si verò impingit, per moram in sudorem concrescere; quod frequenter accidit corpore cōsopito, & quiescente: quoniam nullo tunc motu halitus dissipatur, nec in poros ita laxos, quos motus aperire solet, incurrit. Cur autem nonnulli, vbi se somno tradiderint, confestim sudant, causa est, quia retentrix facultas destituta à calore in viscera fugiente, humorem, quem veluti prehensum tenebat, dimittit, non aliter quàm in diliquio mentis, quo totum corpus repentino sudore madet.

Sudor in mētis deliquio.

17 Cvr somnus matutinus iucundior est? R. Quia Solis remeantis propinquitas è nostris corporibus halitus soporiferos denuò excitat, sicuti & ex aliis corporibus vapores. Vnde est, quod paulo antequam dilucescat, aër obscurior, ac tenebrosior fit, quàm esset, cùm Sol longius aberat, occupante videlicet, & obscurante aërem vaporum copia, quam aduenientis Solis calor exciuit.

Paulo antequā dilucescat, cur aër obscurior redditur.

18 Cvr vespertinus somnus potissimùm damnatur? R. Quia id tempus maximè importunum est. Recedente enim Sole, qui innatum calorem fouet, noxia omnia plus incommodant, est autem omnis fere diurnus somnus noxius.

Lege Plin. lib.25.c.4.

19 Cvr supra dextrum latus suauius soporamur? R. Causam reddit Aristoteles in problem. sect. 6. quæst. 5. & 7. R. Quia hac ratione magis quiescit immotaque constituitur dextera pars, quæ motus principium est, & diurno labore magis fuerat defatigata: vel vt alij explicant, quia cùm ventriculi os ad sinistram vergat si in læuam recumbas necesse est alimentum offendere, grauareque stomachi orificium, ex quo turbatio, somniq; interruptio oritur, vnde medici iubent eos, qui purgatoria medicamenta sumpserunt, aut quibus aliunde vomitus timetur, supra dextram, minimè verò supra sinistram cubare. Si autem probæ coctionis exacta ratio habenda sit. Ea docente Auicenna, Tertia p. doctr. 2. quæst. postulat vt primò in dextram decumbamus, ne cibus innatet, fluctuet-ve. Deinde noctis decursu in læuam, vt hepar ventriculo insidens decoctionem promoueat: tandem sub lucem rursus in dextram: hac enim varietate alimentum, vt olla igni hinc inde apposito, commodiùs, ac vehementiùs incalescit.

Ventriculi os ad sinistram vergit.

20 Qvamobrem musica somnum iucundè allicit? R. Quia anima ad cantus intenta reliquorum sensuum, quasi oblita, spi-

Cantu cur somnus conciliatur. ritus ad eorum officinas immittere definit, eosque ad audiendi organum aduocat, ij verò humidum, si quod ibi inueniunt, in halitum soluunt. Atque ita tum reliqui sensus spiritibus destituti, tum auditus ipse ob excitatum vaporem facilè soporantur, omniumque sensuum iucunda quies existit. *Aliter Aphrodis. libr. probl. primo, probl. 119.*

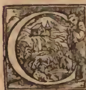
21 QVAM ob causam somnus grauibus morbis laborantibus præsertim si ieiuni sint, interdum valde nocet? R. Quia in iis calor, dum sese interius abdit, humores noxios colligit in præcordia, qui vitæ fontem inficiunt, & ad interitum vocant.

22 SI multa sunt animalia destituta corde & sanguine, ac proinde spiritibus animalibus, qui nihil aliud sunt, quàm partes sanguinis tenuissimæ, in corde primum, deinde in cerebro elaboratæ, quî fieri potest, vt vera sint, quæ hactenus de somno diximus: videlicet fieri impedita communicatione eiusmodi spirituum è cerebro? R. Quia licet non omnes animantes cor & sanguinem habeant, omnes tamen aliquid obtinent proportione respondens cordi & sanguini, atque adeò spiritibus animalibus. Lege Aristotelem c. 3. & 4. de somno, & vigilia. *Animalia corde, & sanguine carentia.*

IN LIBRVM DE SOMNIIS.

Quid sit somnium, & quomodo accidat.

CAPVT I.

ONTINVATA rerum series postulat, vt cum Aristotele de somniis agamus, siquidem somnia affectiones sunt somni, de quo proximo libro disseruimus. Et vt à rei subiectæ definitione auspicemur. Somnium, vt Aristoteles 1. & 3. huius lib. c. explicat, *est visum, quod in somno apparet*, seu quod eodem recidit, *est apparitio exhibita per internum sensum, in iis, qui somno consopiti sunt.* Dicitur, per internum sensum, vt reiiciantur notiones intellectricis potentiæ, quas dormiẽtes interdum effingunt, quæ non ritè somnia vocantur, vt Aristoteles locò proximè citato ait. Additur, qui somno consopiti sunt, ad remouẽdas sensiones internas, quæ accidũt amentibus, & phreneticis, quoniam hæc, somnia non sunt: cùm fiant solutis per vigiliam sensibus. *Definitio somnij.*

PRO cuius rei intelligentia haud ignorabis, interim dum adhuc prçclusi sunt meatus, per quos animales spiritus ad externos sensus inuehuntur, nõ rarò accidere, vt soluãtur, & quasi vinculo liberẽtur interni sensus, sedata videlicet magna ex parte (nam ex toto dum somnus perseuerat cohiberi non potest) vaporum agitatione, & tumultu. Ostendunt enim sese, quæ antea omnino latuerant,

Lege D.Tho. 1.part. q.111. art.3.

latuerant, rerum imagines, per quas interni sensus operantur, idque clariùs, aut obscuriùs pro halituum paucitate, vel multitudine, tenuitate, aut crassitie. Hoc igitur cùm accidit, somniare animal dicitur. *Rerum imagines.*

MODVM autem, quo prædictæ imagines aut latent, aut se exerunt declarat Aristoteles 3.huius lib. cap. hac similitudine: *Simile.* Quemadmodum in aqua permota, aut nulla effigies redditur, quæ appareat, aut redditur quidem, sed tortuosa: quiescente auté & stagnante aqua res natiuo suo colore propriâq; forma respondent: ita dormientibus euenit, dum enim vapores in cerebro errabunda motione addensantur: aut imagines penitus obrutæ delitescunt, aut non nisi turbulenta quædam & molesta, ac prodigiosa visa exhibent, qualia sæpe accidunt meláncholicis furentibus, & ebriis, aut febri laborantibus.

SED illud est in hac disputatione valde ambiguum ad quos nimirum sensus internos pertineant somnia, à quibusve spectris eliciantur. Multorum sententia est partim ad sensum communem partim ad cogitatricem vim spectare. Elici in sensu communi à speciebus, quæ ad ipsum ex phantasia perferuntur: in cogitatrice ex imaginibus, quæ ad illam è promptuario memoriæ sensitiuæ commeant. Faciunt quippe huiusce opinionis assertores phantasiam thesaurum sensus communis: & eam, quæ peculiariter memoria sensitiua dicitur, thesaurum potétiæ cogitatricis. Itaque horum iudicio cùm per somnium res sensatas apprehendimus, putandum est id somnium effici in sensu communi, cuius obiectum sunt res externis sensibus obnoxię: at cùm res non sensatas cogitamus, vel non sensatas inter se, aut cum sensatis miscemus, existimandum tale somnium effici in cogitatiua, ad quam eiusmodi apprehensiones ex officio pertinent. *Ad quos sensus internos pertineant somnia.*

SIC cùm quis inter dormiendum videtur sibi intueri hominem districto gladio, isthæc apparitio fit in sensu communi, quia est rei sensatæ. Quod si eundem percipit vt hostem & inimicum: cùm inimicitia sit res non subiecta externis sensibus, talis apprehensio exercetur in cogitatiua. Atque ita nonnunquam duæ potentiæ circa eiusdem rei euentum historiámve simul occupantur interdum vna duntaxat, prout materiæ subiectæ conditio, & natura postulat.

PORRO autem quo pacto species somnia effecturæ ab vlteriori sensu ad priorem remeent, duplex sententia est. Sunt qui dicant vt imago ab speculo ad oculum reflectitur: ita simulachra à sensorio phantasiæ quodammodo repercuti, redireque sponte ad communem sensum, similitérque ab organo memoriæ sensitiuæ, ad cogitatiuam. Alij credunt non dari etiam repercussioné, sed traduci imagines vehiculo spirituũ animalium. Aiunt enim præter idola quæ eiusmodi cellulis recondita, & in substantia cerebri impressa sunt, è quibus potentiæ actiones suas eliciunt, *De regressu imaginum ad efficienda sómnia.*

dari alia ſpectra conſimilia,ſpiritibus inuſta,quæ eorundem ſpirituum opera huc,illúcque excurrunt:ita videlicet vt imago Socratis,quæ inſidet in ſpiritu adminiſtro, & quaſi ſatellite phantaſiæ,ab eo traiecta aliam imprimat in ſenſum communem, qua is informatus rem ab illa repræſentatam apprehendat.Quandoquidem ſpiritus,vt alibi planum faciemus,animati non ſunt fieríque non poteſt,vt anima per ſpeciem hærentem in alieno ſubiecto vitalem eliciat actionem.

Spiritus non ſunt anima præditi.

Sententia Ariſtotelis quo pacto fiant ſomnia.

Lege D. Tho. ad hunc locū 1 parte,quaeſt. 111 art. 3.

At quod ſomnia hunc in modum fiant,hoc eſt, tranſuectione ſpecierum ab vno ſenſu ad alium baiulis ſpiritibus, videtur expreſſa Ariſtotelis ſententia hoc in libro cap.3.vbi generationē ſomnij declarans ait,dormientibus plurimam ſanguinis copiam ad ſenſum principem delabi, &.vnà motiones illas deſcendere, quæ in ea materia continentur,aliæ potentia,aliæ actu. Ait verò in materia ſanguinis,ſiue in ſpiritibus qui nihil aliud ſunt,quàm tenuiſſimæ purioris ſanguinis particulæ quaſdam motiones actu eſſe,quaſdam poteſtate: quia vt explicat Themiſtius cap.17.ſuæ paraphraſis, quædam imagines nobis dormientibus cunctantur & torpent, aliquæ præſto ſunt principiúmque ſentiendi, id eſt,potentiam ad ipſarum vſum excitant.

Qvod etiam Ariſtoteles eodem cap. illuſtrauit exemplo lignearum,ranarum aliquantulum obſcurè,ſed in hanc ſententiā, vt Leonicus eo loco eſt interpretatus. Si quis ranunculos è ſubere,aut alio quouis ligno cōficiat, numero quinque verbi gratia,deinde eos in vas plenum aqua includat, & vnum quidem in vaſis fundo ſtatuat ſuperiniecto ſale, ſimilitérque alios tres:ſingulis ſale interpoſito: tandem vero in vaſis ſuperficie vnū apertum collocet: extremus hic qui cernitur ranunculus proportionem habebit imagini actu, perquam nunc operatur anima: illi autem, qui conditi ſunt,& ſale operti iis imaginibus, quæ poteſtate exiſtunt. Vt igitur prædicti ranunculi, ſi ſal liqueſcere & in aquam verti incipiat,paulatim ſe exerent,& ordine ſuo apparebunt; ita imagines,quæ inundante vapore abſcondebantur, eodem impreſſo,& euaneſcente ſeſe proferent,vt iam iis potentiæ vti queant, quæ antea nequibant.

Simile.

Alia ratio explicandi ſomniorum generationem.

CAPVT II.

Qvonam pacto ex communiori philoſophantium ſententia ſomniorum generatio procedat, proximo cap.diſſeruimus vbi etiam oſtendimus putaſſe Ariſtotelem fieri inſomnia per deſcenſum recurſúmve imaginum ad principem ſenſum,licet num etiam in cogitatrice perficiantur nihil omnino ex illius dictis elicuerim⁹.

Verùm

Verùm alia nobis in re proposita occurrit opinio, quæ fortasse non displicuerit. Inprimis namque regressio illa imaginum minimè necessaria videtur; siue fiat per repercussionem, siue spirituum vehiculo. Repercussio enim tunc datur, cùm aliquod corpus, veluti pila, impingit in aliud, cuius duritiem, & repugnantiam quia vincere nequit neque progredi vlteriùs valet, retro cômeat; aut dissultat in latus. Quod similiter accidit cùm qualitas ab aliquo agente effusa propter obstaculum, id quod impingit, explicare se ampliùs per lineam rectam non potest, sicque spatij longitudinem, per quam porrigenda esset, in se redeundo séque intendendo compensat: quo modo fit lucis reciprocatio, & productio Echus. At quod neutrum horum in somniis accidat, probatur. Nam prima illa repercussio conuenit solis corporibus, imagines autem non sunt corpora. Quod si quis respondeat non repercuti imagines per se, sed ratione spirituum, quibus à sensu externo in internum prouehuntur, id ex eo facilè coarguitur, quia spiritus non adeò vehementi & turbida agitatione in interna sensoria impingunt, vt ab iis eos retrogredi necessum sit. Præterea si talis reflexio detur, vtique tunc dabitur, cùm imagines ab externis sensibus ad internos commeant: at inter dormiendum, vt facultates externæ feriantur, ita omnis commeatus simulachrorum qui ab his ad internos in vigilia fit, omnino cessat. Vnde etiam liquet non reuerberari species ab internorum sensuum officinis eo pacto, quo lux, aut sonus à corporibus, quæ offendunt, siquidem nũquam ea reciprocatio fieri incipit, nisi cùm accidentia incurrunt denuò in corpora, à quibus reflectuntur. At cùm somniamus, non tunc incidunt imagines in interna sensoria, sed iam ante in iis insculptæ fuerant.

Non esse opus regressu imaginum ad somnia.

Si quis dicat non redire simulachra ad sensum communem, siue ad æstimatiuam ex repercussione facta ad sensoria, sed reduci vectoribus spiritibus, qui somni tempore per internorum sensuum officinas diuagantur (quæ ratio tuendi prædictam regressionem communior est, ac longe, quàm prima verisimilior) id etiam non parum habet difficultatis. Sed aduertendum primò est, quod in libris de Anima ex professo ostendemus, videlicet phantasiam & memoriam sensitiuam non esse duntaxat potentias passiuas, quasi nihil ipsæ operentur, sed tantummodo ad asseruandas rerum imagines destinatæ à natura sint; alio qui deterioris notæ essent, quoad hoc, quam sensus externi, quos constat non solum obiectarum rerum species accipere, sed earum interuentu in opere, & actione versari. Deinde quia nemo inficias ibit nos per imaginatricem vim, siue phantasiam multa imaginari & effingere: ac per memoriam sensitiuam recordari. Tertiò quia receptũ est in philosophorum scholis eos, qui bona sunt phantasia, id est, qui celeriter, & acutè imaginantur, celeri ingenio præditos esse, facilèque discurrere: & qui æstimatiua

Phantasiam & memoriam sensitiuam nõ esse potentias passiuas duntaxat.

celeri ingenio præditos esse, facileque discurrere: & qui æstimatiua præstant, hoc est æstimatricis potentiæ functiones excellenter administrant, iudicio eminere.

Præterea supponendum est omnia, quæ apprehendit sensus communis, percipere etiam phantasiam: itémque omnia, quæ cogitatiua cognoscit, percipi à memoria sensitiua. Quod ex eo sanè patet, quia phantasia seruat typos omnium rerum, quæ cadunt sub communem sensum, iisque ad notiones suas vtitur cùm non sit tantum facultas patiens, vt ostendimus; similitérque memoria seruat imagines omnium rerum, quæ sub notitiam cogitatricis potentiæ veniunt, & eisdem pari modo vtitur.

His ita constitutis quod ad gignenda somnia nullo pacto necessarium sit ab vlteriori ad priorem sensum species redire, ita probatur; Phantasia cognoscit omnia, quæ sensus communis, immo & plura, cùm etiam proprio ingenio multa imaginetur & effingat. Item omnium eiusmodi rerum species in se cohibet, tam eas quæ sibi à communi sensu demandatæ sunt, quàm alias, quas sibi ipsa per proprias notiones impressit. Præterea inter dormiendum non impeditur ab vsu talium imaginum, cùm non minus, quam sensus communis, soluta sit. Nihil igitur opus est, somniorum gratia mitti species à phantasia ad sensum communem. Sed si somnia effingēda sint circa res ad phantasiam, vel ad sensum communem spectantes in ipsa phantasia non autem in sensu communi, perficientur. Eodémque modo somnia circa obiecta ad cogitatiuam & ad memoriam sensitiuam pertinentia administrabuntur in memoria sensitiua.

Obiectio. Qvod si quis obiiciat nos inter dormiēdum nonnunquam discurrere ab vna re singulari ad aliam: hoc autem ad nullum sensum internum, præterquam ad cogitatiuam pertinere, proindéque in somniis operari cogitatiuam. Occurrendum erit tametsi non inficiemur cogitatiuam hominis circa singularia discurrere: non constare tamen vtrum somniantium discursus, etiam cum non versatur in rebus vniuersalibus, ab aliquo sensu interno, an ab intellectu proficiscatur: sed esto fiat à sensu dicendum memoriam sensitiuam hominis componere, diuidere, & discurrere, vt ait D. Thomas in 1. part. quæst. 78. arti. 4. ad 5. proindéque talem discursum effici à memoria sensitiua.

Dilutio.

Hoc igitur modo se habet nostra sententia de somniorum generatione. Concedimus tamen ne ab Aristotele videamur omnino recedere voluisse, interdum commeantibus huc illuc spiritibus, & imaginibus fieri somnia, non solum in phantasia, & memoria, sed simul etiam in sensu communi & cogitatiua, sic enim illius verba explicari possunt: præsertim cum non docuerit gigni somnia tantummodo in sensu communi, sed indefinitè locutus sit, alioqui negasset fieri quoque illa in cogitatrici potentia,

potentia, cuius oppositum in ſchola Peripatetica receptum eſt. Aduerte, quod hîc aſſeruimus de duplici potentia, ad quam ſomnia pertineant, intelligendum eſſe ſi præter ſenſum communem ponamus plures facultates, internas ſenſitiuas, quàm vnam. Nam ſi vnam tantum conſtituere placeat, quod ſuo loco expendemus, ad eam tota ſomniorum ratio deuoluenda erit: adhibita tamen illa, quam diximus, conſideratione circa ſenſum communem in doctrina Ariſtotelica.

De variis ſomniorum generibus.

CAPVT III.

AVCTOR libri de ſpiritu & anima, ſiue is ſit Hugo-Victorinus, ſiue alius c.25. eius operis quinque ſomniorum genera enarrat, videlicet oraculum, viſionem, ſomnium, inſomnium, phantaſma. *Oraculum*, inquit, *eſt cùm in ſomnis aliqua ſancta grauiſq. perſona, vel etiam Deus euenturum aliquid apertè vel non euenturum, faciendum, vel euitandum nuntiat.* Viſum, eſt, cùm id, *quod viderat quis eodem modo, quo apparuerat, euenit.* Somnium, eſt *quid figuris tectum, & quod ſine interpretatione intelligi non poteſt.* Inſomnium eſt, cùm id, *quod fatigauerat vigilantem, ingerit ſe dormienti, vt cibi cura, vel ſtudium.* Phantaſma eſt, *quando quis dormire cœpit, & adhuc ſe vigilare exiſtimat, aſpicereque videtur irruentes in ſe, vel paſſim vagantes formas, aut lætas, aut turbulentas.* Oraculum. Viſum. Somnium. Inſomnium. Phantaſma.

D. GREGORIVS lib. 8. Moraliũ c.13. & 4. lib. dialogorum c.48. ſex genera ſomniorum ex totidem cauſis orta commemorat. *Aut enim, inquit, ex plenitudine, vel inanitate corporis ſomnia exiſtunt; aut ex antecedentibus diurnis curis, aut ex illuſione Dæmonis, aut ex cogitatione hominis ſimul & Dæmonis illuſione, aut ex reuelatione Dei, aut denique ex cogitatione hominis ſimul & reuelatione Dei.* *Alia genera ſomniorum ex D. Greg.*

HIPPOCRATES in libro de ſomniis ait ſomnium duplex eſſe. Videlicet diuinum, & naturale. Diuinum vocat, quod à Deo iniicitur, vt prænuntiet inſignem aliquem euentum ad lætitiam, vel mœrorem, fælicitatem, vel miſeriam, ſiue alicuius priuatæ perſonæ, ſiue totius Reipub. pertinentem. Naturale appellat, quod ex affectione ipſius dormientis, & cauſis in eo latentibus ortum habet. Qua de re in progreſſu plura. *Alia ex Hippocrate.*

Alia inſomniorũ genera tradit Tertul. in lib. de Anima cap. 47.

De ſomniis diuinis, dæmoniacis, Naturalibus, & animalibus.

CAPVT IV.

NOBIS videtur perquàm appoſitè diuidi ſomnia in Diuina, Dæmoniaca, Naturalia, & Animalia. Diuina ſunt, quæ à Deo inſpirantur, ſiue id fiat immediatè à Deo, ſiue Angelorum interuentu, vt plerunque accidit. *Somnia diuina.*

De diuinis ſomniis Philo Iudæus in lib. de inſomniis, Iamblichus in

Horum multa continent exempla diuinæ literæ, tam in veteri, quàm in nouo testamento: in veteri, vt somnia Iacob c.28. Geneseos: Iosephi cap.37. eiusdem libri. Pharaonis cap.41. In nouo, vt Matthæi 1. & 2. vbi legimus admonitum fuisse diuum Iosephum in somnis ab Angelo, vt puerum IESVM & matrem in Aegyptum deferret, deinde iterum, vt eos in regionem Israëliticam reduceret.

lib. de mysteriis Aegypt. Trismegistus in Pymādro. D. Greg Nys. in lib de hom. opificio c. 33. Lact. in libr. de opif. Dei c. 18. Plutarch. in libr. de oraculis abolitis, Xenoph ō in Symposio.

SOLET Deus tum ob alios fines somnia immittere; tum sæpenumero, vt rerum latentium & futurarum prænotionem hominibus impertiat. Quod facit vel nouas imprimendo species siue intelligibiles, siue sensibiles: vel componendo & coordinando eas, quæ nobis antea inerant, & insuper intelligibile lumen communicando, si ita opus sit. Angeli verò, quia neque species, neque lumen per se in animam hominis transfundunt, quoties aliquid inter dormiendum edocent, aperiunt-ve, id præstant expediendo illis species, easque apposité coordinando ministerio spirituum, qui ipsis, vti cætera corpora, ad motum localem obtemperant, vt D.Thomas 1.p.qu.111, art. 3. explicat. Adde etiam sicuti in vigilia, ita & in somniis mouere nonnunquam Angelos corporis humores ad excitādum vtilem alicuius rei affectum & cogitationem. Habet enim ad id non parum momenti humorum excitatio, sicuti & ipsum primarum qualitatum temperamentum, vt progressu patebit.

Modus, quo somnia à Deo iniciuntur.

Somnia Dæmoniaca.

DÆMONIACA somnia dicuntur ea, quæ à Dæmonibus inducuntur: possunt verò ab illis induci eo pacto, quo ab Angelis, cùm vtrique similem naturam, ac virtutem habeant: tametsi non eundem finem spectent. Angeli enim gloriam diuini numinis hominumque salutem in iis, vt & in cæteris rebus quærunt: Dæmones autem his omnino contraria. Ac duo potissimum sunt, quæ illi impuri & nefarij spiritus somniorum interuentu assequi nituntur. Alterum est hominum, si mentes non possint, saltem corpora, obscœnis cogitationibus, & voluptatis illecebra contaminare. Qua de re piè conqueritur D.Augustinus lib.10. Confessionum cap. 30. Idemque luculenter pertractat Iustinus Philosophus & Martyr in libello quæstionum, quæ Christianis à gentibus proponebantur quæst. 21. Alterum est, ignaros homines vana superstitione imbuere; si eos aliquorum somniorum euentu, ad irrogandam iis fidem pellexerint. Quo artificio constat Ethnicos multipliciter fuisse delusos, & in impietate obfirmatos. Vtque cætera huius rei omittamus exempla, narrant Philostratus, Pausanias, & Strabo, eos qui variis oppressi morbis, Aesculapij, Serapidis, & Amphiarai templa adibant, omnium ægritudinum remedia inquiete, dum eisdem somnia obuersarentur, accipere consueuisse. Quod iccirco Dæmones faciebant, vt vel sibi, qui ea remedia suppeditabant, vel tribus illis hominibus in Deorum numerum relatis, diuinus honor tribueretur. Alia multa commemorat

Lege D. Tho. in 2.2. q. 95. ar 6. D. Bon. in 2.d.7.par. 2.art.1.qu. 3. nu.68.

Quem finem spectent.

D. August. D. Iustinus.

Consule D. Aug. libr. 13. super Genes. cap.15.

memorat Tullius libro primo de Diuinatione,& primo de Natura Deorum.lege etiam Herodotum lib.1.Valerium Maximum lib. 1.c.6.Alexandrum ab Alex.lib.5.c.25.

De somniis, quæ Naturalia, & animalia nuncupantur.

CAPVT V.

ATVRALIA somnia dicuntur, quæ ex effectione corporum,temperaméto, humorum incursionibus, aliisque eiusmodi nascuntur. Nam ij, quos melancholia infectat,somniāt tristia,vt funera, caliginem, tenebras. Qui flaua bili redundant, rixas,iurgia inimicitias.In quibus est sanguinis redundantia,videre sibi videntur rubentia ignes,vstiones.In quibus multum insidet pituitę, aquas, portus,natationes,pluuiam,& id genus.Similiter quibus animalis vis humorum multitudine premitur, grauia quædam ferre onera sibi videntur. Et contrà qui tenui, leuique temperamento sunt, nunc tranare præpetibus pennis aërem, nunc velocissimo cursu ferri se putant. *Somnia Naturalia.*

HINC medici, teste Aristotele in lib.de Diuinatione per somnia c.1.præsertim Hippocrates in libro de insomniis, & 6. Epidemiorum admonent notanda, & expendenda esse ægrotantium insomnia ad eorum morbos diiudicandos, curandosque. Ex ea nanque obseruatione satis probabilem de qualitate morbi coniecturam ineunt, & qui humores intus lateant, qui eorum defectus,vel exuperantiæ sint, dignoscunt. Qua de re extat liber Galeni,qui inscribitur *de præsagio ex insomniis sumendo.* Vbi narrat cùm quidam inter dormiendum crus sibi alterum factum lapideum cerneret, præter omnium opinionem crus ei paralysi obtorpuisse. *Hippocrat.*

QVO autem modo tales corporis affectus vel sui, vel cognatarum rerum insomnia excitent, disquirit Galenus loco citato, statuitque animam somni tempore corporis profundum ingressam, & in se collectam ac nullo aduentitio pulsu agitatam; quid interiùs lateat persentiscere, videreque atque inde prædicta somnia effingere. Hæc tamen explicatio superficiaria est. Quare dicendum fieri posse,vt humor exuberans, V.G. pituita, apprehensa tunc aliquo sensu externo, vt tactu, vel gustatu (nec enim in talibus somniis opertet omnes sensus externos omnino ligari, vt reuera interdum non omnes prorsus ligari, superiùs diximus)immittat sui speciem ad phantasiam, ex qua fiat apprehensio quorundam coniunctorum,& consimilium, vt ex specie pituitæ,quæ aquea est, & dulcis, nunc memoria seu cogitatio imbrium, nunc dulcium ciborum. Atque ita in cæteris rebus suo modo res habebit. Adde etiam fieri posse vt absque transmissione speciei facta

in somniis excitetur in phantasia, aliqua talium rerum apprehensio ex specie iam ibi infixa, modeficata tamen per humorem in corpore dominantem.

Somnia animalia.

ANIMALIA somnia dicuntur, quæ versantur circa res eas, quibus per diem occupati fuimus. Harum namque simulachra vt sunt recentia, ita plerunque magis mouent. Vnde Lucretius lib. 4. sui poëmatis:

In somnis eadem plerosque videmus obire:
Causidicos causas agere, & componere leges:
Induperatores pugnare, & prælia obire:
Nautas contractum cum ventis degere bellum:
Et quo quisque fere studio devinctus adhæret,
Aut quibus in rebus multum sumus ante morati.

AD idem genus pertinent somnia rerum, aut personarum, in quas odio, amore, timore, aut spe, vehementer afficimur. Cùm similiter & horum species ob assiduum ipsarũ vsum valde actuosæ sint & ad excitandam potentiam efficaces. Hinc liberales & benefici somniant se aliis largiri: mendici, petere: cantores, canere: Philosophi, disputare: auari, pecuniam congerere, alij alia similia. Ideoque Aristoteles 1. Ethicorum capit. 13. bonorum hominum somnia meliora esse inquit, quàm aliorum: propterea quòd consilia, quæ ad virtutum officia exercenda solicitè agitant, eadem eis in somno occurrunt.

Problematum ad somnia pertinentium dissolutio.

CAPVT VI.

ACCEDAMVS nunc ad enodanda problemata ad somniorum rationem spectantia. Primum sit, cur dormientes multiplici varietate falaciæ videntur sibi audire, intueri, legere, colloqui, cæteráque huiusmodi, cùm non ita res habeat. Responsio. Quia imagines, quibus ad hasce notiones formandas vtuntur, per naturam suam agunt, earum verò natura est repræsentare tam res ipsas, quàm eis coniuncta, videlicet loca, formas, figuras, actiones, quæ proinde similiter, atque in vigilia & in veris rebus, somno obiiciuntur, ob id autem maximè in somnis hallucinatio contingit, quia tunc sensus interni ligati sunt, hoc est, imperfectè, & quasi per vmbram operantur, nec rationis vi corriguntur.

Operatio sensuum internorũ in somniis imperfecta.

2 QVID causæ est, cur in somniis tam multa, noua, extranea, portentosa animo obuersantur, ita vt aliquando nec pes, nec caput vni reddatur formæ? R. Quia tunc vapores & spiritus inordinatè, & tumultuosè in cerebro diuagantur, & simulachra obturbant, commiscent, hebetant. Præterea, quia ipsa anima quasi otium

otium agens ad vsum specierum segniter se applicat, & intentionem negligit. Quo fit vt aliena multa & inter se minimè cohærentia coniungat,& modò hæc,modò illa,vt quidque obuium est, apprehendendo, rerum ordines, situs, magnitudines, loca miris modis euariet. Vnde simulâchra, teste Aristotele tertio cap. huius lib. similia sunt nubibus in aëre pendentibus, quæ nunc in hanc, nunc in illam figuram transeunt. Sanè vt ex eisdem literis multifariam compositis diuersa fiunt nomina, quæ res alias atque alias significent: ita ex eisdem speciebus variè coagmentatis multiplicia idola, dissimiles repræsentationes existunt. Hæc igitur causa est,cur nihil tam præposterè,tam inconditè, tam monstrosè cogitari queat, quod non possimus somniare, & si nullæ imagines internis sensibus de nouo accedant. *Simile.*

3. CVR hæc ipsa vigilantibus non accidunt? R. Quia,vt fumus vaporarij, si quâ egrediatur, non inueniat, caligine domum circumfundit, & tenebricosam reddit, ita halitus, & spiritus, quia somni tempore occlusis meatibus, quà foras excurrant, non habent;cerebrum quasi nube obtegunt, ac sensus præpediunt. Ita vt nec sibi ipsis constent, nec vi rationis, quæ tunc etiam ligata est, emendari queant. Talis cerebri perturbatio in vigilia, integra sanitate & valetudine non datur,esto similia nonnunquam obueniant insanis & phreneticis, qui commeante in cerebrum copia præcalidi sanguinis, aut dissoluta ob aliam causam organi temperie, non minus absurda & inepta cogitant, ac loquuntur,quàm dormientes. *Simile.*

4. QVAM ob causam aliquando dormientes grauiter confli-ctantur quasi oppressi incubantis,& vocem ac spiritum intercludentis Dæmonis, aut alicuius rei similis pondere, quod Ephialtem,quasi subsultorem,vocant? R. Quia,potissimum post affluentem satietatem, multus sanguis, aut spiritus ob defectum coctionis parum defæcatus, proindéque obscurus & tetricus in cerebrum euadit, ipsúmque degrauat; atque accubatu suo terrificam illam mouet imaginem, & quia in somnis parua (vt obseruat Aristot. lib. de Diuinat. per somnia cap. 1.) magna apparent, videtur sibi qui ita est affectus superiniecta mole premi aut suffocari eluso phantasiæ sensu: à quo labore, vt se expediat & vt lemures illos aut striges, quibus se opprimi imaginatur, excutiat, conarum facit, ac nonnunquam diu luctatur & suspiria gemitúsque plorabundos edit & succlamat, nec excitare se omnino potest multo halitu spirituum vias obsidente, immo & prauo humore cor, pectoris musculos, dorsum, & tendones simul occupante. Vnde illud poëtæ:

Lege Fracastorium lib. de Sympath. ca. 19. Lemnum li. 2. de Occul. nat. mir. ca. 5. Christophorū à Vega lib. 3. de arte medē-di cap. 13.

Incubi & nocturna suppressiones ex ventriculi cruditate.

In mediis conatibus ægri
Succidimus: nec lingua valet,nec corpore nota
Sufficiunt vires,nec vox,aut verba sequuntur.

Virgil. 12. Aeneid.

Quoniam autem istiusmodi affectio ex stomachi incoctione &

humorum colluuie originem habet, ſolent incubi grauium morborum anteambulones eſſe.

Res in ſomnis videri maiores.

5. Cvr ſomno percepta, multò maiora & vehementiora iudicantur, quàm ipſa ſint? Nam exempli gratia pituitæ defluxus ad linguam, quia aliquantulum dulcis; dormientibus mel videtur: & fulminaſſe tonuiſſéque putant cùm ſoni exigui aures eorum pulſant, & per ignem incedere, cùm calor exiguus eliquam partem corporis occupat? R. Quia obtuſus ſenſus, dum nequit ſenſilium differentias exactè internoſcere, & diſcernere; confert ſe ad id, quod in quouis genere notiſſimum eſt, qualia ſunt in iis, quæ ſub ſenſum cadunt, obiecta maiora, acrioráve. *Lege D. Tho. 2.2. quæſt. 95. art. 6.*

6. Cvr hoc potiùs, quàm illud ſomniamus, cùm tam huius quàm illius imago in noſtro ſenſu hæreat? R. Quia non quæuis imago æque potentiam laceſſit, & ad operandum mouet, ſed interdum ea, quæ recentior eſt: vt cùm ſomniamus, quæ paulò ante egimus; nonnunquam ea, quæ rem triſtem repræſentat, vt mortem, cùm is, qui ſomniat melancholico humore abundat. Solent enim affectiones corporis, vt ſuperiùs diximus, mouere ſimulachra earum rerum, ad quas inclinant. Denique huiuſce rei cauſa reddi certa non poteſt; cùm pro tempore, loco, ſubiecto temperamento, aliiſque eiuſmodi circumſtantiis varietatem magnam habeat.

Somnia matutina.

7. Qvare ſub lucem clariora habemus ſomnia, minúſque diſtorta, & inepta? R. Quia minuta iam ſomni decurſu vaporũ copia, factáque remiſſior ſpirituum agitatio, non ita ſenſuum internorum functiones turbat.

Etiam bruta ſomniare.

8. Nunquid homines tantùm, an etiam bruta ſomniant? R. Et ſi homines pluſquam cæteræ animantes ſomnient, vt aſſerit Ariſtoteles 4. de Hiſtoria animalium ca. 10. Cuius rei cauſa videtur eſſe, quia homo magna ex parte tenuiores halitus in cerebrum mittit, & acutiores, atque ad operandum promptiores habet internos ſenſus: tamen etiam bruta ſomniant, vt eodem loco philoſophus docet. *Somniare, inquit, non ſolum homines, ſed etiam equos & canes & boues palam eſt, atque etiam oues, & capras, denique genus omne quadrupedum idemque animalis fœcundum: declarant id canes ſuo latratu, quem per quietem agunt,* quamquam de iis quæ oua pariũt, incertum hoc eſt.) Licet verò quid de omnibus perfectis animantibus aſſerendum ſit, num videlicet cuncta ſomnient, haud conſtet: illud tamen pro certo habendum ex imperfectis, quæ memoriæ vi carent, nullum ſomniare, cùm hæc non ſeruent in interno ſenſu imagines, è quibus elicienda ſunt ſomnia. *Plinius li. 10. Nat. hiſt. cap. 75.*

9. Cvr ineunte ſomno, præſertim ſi illico poſt cibum dormire incipimus, non confeſtim ſomnia apparent? R. Quia vehementior vaporum agitatio non ſinit, vti iam diximus, exhibere ſeſe imagines, ſed vt in aqua mota euaneſcunt.

10. Accidvnt ne etiam infantibus ſomnia? R. Negat Ariſtoteles

ſtoteles lib. 4. de Hiſtoria animal. cap. 10. *Editis*, inquit, *nuper in lucem, & infantibus adhuc nullum penitus contrahitur ſomnium, ſed plurimis anno circiter quarto, aut quinto ætatis viſa incipiunt*. Oppoſitum docet Galen. lib. Aphoriſmorum 3. Aphoriſmo 23. Plinius lib. 10. cap. 75. Tertul in ſuo libro de Anima cap. 49. hiſce verbis. *Infantes qui non putant ſomniare, cùm omnia animæ pro modo ætatis expunguntur in vita, animaduertant ſuccuſſus, & nutus, & renidentias eorum per quietem, vt ex re comprehendant motus animæ ſomniantis facilè per carnis teneritudinem erumpere in ſuperficie*.) Hæc dubitatio ita explicanda videtur, vt dicamus accidere quoque infantibus ſomnia, vt probant indicia illa à Tertulliano adducta, quæ etiam alij auctores afferunt. Verùm quia eiuſmodi ſomnia admodum obſcura ſunt & vix apparentia ob redundantiam humoris & organorum defectum in ea ætate: iccirco Ariſtoteles nolens ea vocare inſomnia, negauit infantes ſomniare. Quare idem libro 7. de Hiſtoria anim. cap. vltimo infantibus ſomnia concedit, Infantes, inquit primis quadraginta diebus neque rident, cùm vigilant, neque lachrymantur, ſed noctu & per quietem vtrumque interdum faciunt: ſomniare etiam eos conſtat, ſed ſerò meminiſſe poſſunt imaginum.

An infantes ſomnient.

Tertul.

Lege Suetonium in Nerone cap. 46.

11 CVR aliqui tota vita non ſomniant? R. Quia ita agiles habent ſpiritus tantámque expirationum vim in cerebrum eiaculantur vt oſtendendis per quietem, imaginibus locum non dent. Refert verò Ariſtoteles lib. 4. de Hiſtor. animalium ca. 10. quoſdam qui nunquam ſomniarant, cùm eis proceſſu ætatis ſomnium accidiſſet, habitum corporis vel in mortem, vel in ægritudinem mutaſſe. Quod etiam confirmat Plinius lib. 10. cap. 75. aiens mortiferum fuiſſe ſignum contra conſuetudinem ſomnium: eiúſque rei exempla conſtitiſſe.

Ariſtot.

Plinius.

12. Si ſomniantes liberum rationis vſum non habent, quonam pacto 3. Regum. cap. 3. petitio Salomonis in ſomniis tantopere Deo placuit, vt ſingulare ſapientiæ munus ab eo obtinuerit? R. D. Thomas 1.2. quæſt. 113. art. 3. & 2.2. quæſt. 154. art. 5. ad 1. ſecutus D. Auguſtinum 12. ſuper Geneſ. ad lit. cap. 15. D. Bonauentura in 2. diſt. 25. quæſt. 6. nu. 72. Alenſis 4. par. qu. 101. membro 3. art. 3. Richardus Quodlib. 1. quæſt. 17. aiunt illam Salomonis petitionem non fuiſſe Deo gratam in ſomniis per ſe, ſed ob aliam eiuſdem rei in vigilia poſtulationem, ex qua illa in ſomno ortum habuit. Secundò reſpondent aliter ijdem doctores D. Thomas, illum ſomnum non fuiſſe naturalem ſed vaticinij & in iſtiuſmodi ſomno dari vſum liberi arbitrij. De quo dicitur, Numer. 12. *Si quis fuerit inter vos Propheta Domini, per ſomnium, aut in viſione loquar ad eum*. D. Bonauent. ait meruiſſe Salomonem in ſomniis ex priuilegio. Alenſis illum non ſimpliciter tunc dormiiſſe: ſed vt in viſione, & oraculo viguiſſe in eo rationem, quoad actum ſuperiorem, præter ordinarium naturæ curſum. Richardus,

De precatione Salomonis in ſomnis.

D. Thom.
D. Bonauent.
Alenſis.
Richard.

ch ardus, habuisse solutū liberum arbitrium supernaturali dono.

13. CVR temulentis, & helluonibus aut nulla somnia, aut confusa apparent? R. Quia in his ob turbulentum motum vaporum è vino, cibóque in caput ascendentium perplexæ admodum sunt imagines, nec, vt oportet, elucent, quemadmodum cùm citatissima vertigine rota circūuehitur, radij nulli à nobis percipiuntur: & vt cùm multi lapilli dimittūtur in stagnum, circulorum orbes anfractus suos inter se impediunt.

IN LIBRVM, DE DIVINATIONE PER SOMNIVM.

Diuersa veterum philosophorum placita de diuinatione per somnium.

CAPVT I.

Qui omnium somniorum fidem & authoritatem sustulerunt.

De hac re Plato dial. 5. de Repu. Cic. in lib. de Diuinat. Lactāt. in lib. de opif. Dei, cap. 18. D. Greg. Nyssen. in lib. de crea. hominis c. 14. Tertul. in l. de anim. cap. 45. Macrob. li. 3. in somn. Scip. D. Thom. in 2.2. quæst. 65. art. 6.

E arte diuinandi, seu præsagiendi futura ex insomniis, quam somnispiciam vocant, diuersæ ac repugnantes fuere veterum philosophorum sententiæ. Nam Epicurus, Metrodorus Chius, Xenophanes Colophonius, & ex Romanis Tullius in libris de Diuinatione, eam de medio sustulerunt. Contra Orpheus, Pythagoras & Platonici, ac Stoici non parum authoritatis eidem irrogarunt, & si diuersa ratione. Stoici namque omnia somnia aliquid portendere arbitrati sunt. Platonici quædam falsa esse atque inania vitæ ludibria censuerunt; alia vera & vtilem futurarum rerum prædictionem continentia.

Platonis opinio.

Credidit enim Plato, (vt ex iis quæ ab illo sub persona Socratis in Politia disputata sunt, colligit 1. de Diuinatione Tullius) Cùm quis se quieti tradit ea parte animi, quæ rationis & intelligentiæ est, saturata bonarum cogitationum epulis: quæ autem voluptatis appetitum continet, nec inopia enecta: nec immoderatis obstupefacta cibis & potationibus: (vtrumque enim perstringere aciem mentis solet, siue naturæ deest quidpiam, siue redundat.) Præterea illa parte animi, in qua ira efferuescit, sedata, atque restincta, ita vt nihil sit, quod errorem, perturbationémque afferat: euenire vt tertia pars rationis & mentis eluceat, sopito corpore ipsa vigeat, séque ad capessenda insomnia acrem præbeat: & quæ ei tunc visa occurrunt tranquilla esse, atque veracia.

veracia. Habuit autem hæc Platonis sententia originem ex alio eius dogmate quo statuit humanos animos, antequam corporibus illaberentur, omnium rerum scientiam idearum influxu accepisse, sed eam contagione corporis obliteratam, ac pene extinctam iacere. Quare cùm somno auocetur animus à consuetudine sensuum, & mens licet non à corpore, à corporis tamen brutis officiis, puta ambulandi, sedendi, currendi quasi in recessum quendam & libertatem subducta tota sibi sua sit: putauit reuiuiscere tunc in ea congenitas disciplinas, meminisse præteritorum, præsentia cernere, prouidere futura. Cum etiam Platonici tria posuissent animantiũ genera intellectu & rationis vi pollentiũ, Deos, Dæmones, homines: asseruerũt Dæmones velut intermedios vltro, citroque commeare, atque horum etiam munus esse prædicere res futuras, idque vel oraculis, vel Augurum, & Auspicum portentis, vel insomniorum visis.

Posidonius quoque, vt loco citato refert Tullius aiebat animum instinctu, afflatuque Deorum somniando vaticinationem accipere, vel quod præsentiat ipse per sese, vt qui cum Diis cognationem habeat, vel quod spirabilis hic aër magnam in se cohibeat turbam immortalium animorum, in quibus tanquam insignitæ notæ veritatis appareant; quas mens nostra inspiciat, vel denique quod ipsi Dij cum hominibus sermonem conferant, eisque somnij, & furoris oracula, ac rerum futurarum prænotionem iniiciant. *Sentẽtia Posidonij.*

Porrò iis, qui totam somniorum rationem aspernati sunt, istiusmodi argumentum suppetebat. Nam vel somnia diuini numinis afflatu secundum aduentitiam visionem animum pulsante obueniunt: vel duntaxat temerario motu imaginum in cerebro discurrentium, quorum neutrum affirmari potest. Non primum, quia si Deus futurorum præsensionem hominibus tribuere vellet, multò dignius videbatur eius beneficentia, clariora visa dare vigilantibus, quàm obscuriora per somnium; præstabatque directo, absque circuitione & amfractu, quàm interpretum coniecturis, eam scientiam impertiri. Maximè cùm istiusmodi coniecturæ tam lubricæ, ac versatiles sint, vt ipsi quoque somniorum interpretes dormire videantur. Cuius rei præter alia, duo sunt peruulgata exempla. Cursor, ad Olympia proficisci cogitans, visus est in somniis curru quadrigarum vehi. Mane ad coniectorem adiit. At ille, vinces, inquit: id enim celeritas significat, & vis equorum. Post idem ad Antiphontem: is autem, vincare, inquit, necesse est. An non intelligis ante te quatuor cucurrisse. Alius ad interpretem detulit, aquilam se in somnis visum esse factum. At ille, vicisti: ista enim aue volat nulla vehementius. At huic Antiphon, tu verò, inquit, te victum esse nõ vides? ista enim auis insectans alias, & agitans, semper ipsa postrema est. Hisce ergo exemplis patet quàm flexiloqua, & obscura sint tum insom- *Somniorũ interpretatio quam sit lubrica.*

nia,tum eorum coniectationes. Quod si quis ad secundum modum, quo somnia gigni possunt, confugiat, hoc est ad ipsarum imaginum temerè fluitantium motus, liquido constat, quam ridiculum sit in tanta leuitate & inconstantia diuinatricem vim constituere.

Qui omnibus somniis diuinationē attribuebant.

QVI autem,cunctis somniis auctoritatem & diuinationem dabant,eam potissimum rationem pro se habebant, quod constaret eorum multa in rem veram exiisse.Quare idem quoque illis de toto somniorum genere vniuersim pronuntiandum videbatur,si peritum,idoneumque interpretem,vel coniectorem inuenirent.E quibus somniis, quæ nimirum vera euasisse constabar,multa referebant. Nos duo tantum hoc loco proponemus.

Ex Cic. 2.de Diuin.

Detulit ad coniectorem quidam somniasse se, ouum pendere ex fascia lecti sui cubicularis. Respondit interpres, thesaurum defossum esse sub lecto.Quæsiuit, inuenit auri aliquantum, idque circunfusum argento:misit interpreti quantulum de argento visum est. Tum ille, nihil ne de vitello? id enim ex ouo videbatur aurum significasse,sicuti & album oui,argentum.Alterum exem-

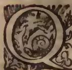
Somniū Alexandri.

plum.Cùm Ptolemæus Alexandri familiaris in prælio telo venenato ictus esset, eoque vulnere summo cum dolore moreretur. Alexander assidens,somno est consopitus, tum secundum quietem visus ei dicitur draco is, quem mater Olympias alebat, radiculam ore ferre, & simul dicere quo illa loco nasceretur (neque longe aberat locus) eius autem esse vim tantam, vt Ptolemæum facilè sanaret. Tum Alexander experrectus narrauit amicis somnium,& demisit qui illam radiculam quærerent, qua inuenta & Ptolemæus sanatus dicitur, & multi milites, qui erant eodem genere teli vulnerati. Cum igitur isthæc somnia aliaque non pauca ita ceciderint, vtique dicendum videtur, quod reliqua similem exitum,non habeant, id non somniorum vanitati, sed interpretum inscitiæ ascribendum, aut certè causam esse; quia nos ipsi, vel somnia obliuiscimur, vel pro nihilo habenda ducimus.

Aristotelis sententia.

CAPVT II.

Negat Aristotel immitti à Deo somnia diuinatoria.

VOD ad Aristotelem attinet;eius dogma est,in primis nulla videri à Deo somnia proficisci, tū ob alias causas,tum quia oporteret inquit, ea immitti optimis viris & sapientibus; & tamen aliter res habet: quandoquidem indiscriminatim, ac sine lege vlla abiectissimis hominibus & de fæce vulgi obueniunt. Deinde as-

Tria genera somniorum.

serit tripartita inueniri somnia, alia esse quarundam rerum signa,alia causas,alia omnino temerè ac vice fortuita contingere.

In pri

In primo genere censentur, quæ corporum affectiones, morbos, temperiem indicant, aut præsignificāt, vti superiùs explicuimus. Quo etiā pertinent ea, quibus nonnulli ex impressione corporū cœlestium præsagiunt temporū mutationes, vt futurū hymbrem, serenitatem, aut aliquid huiusmodi. Monetque Aristoteles nihil mirum esse, quòd harū rerum imagines nocturno potiùs tempore, quàm diurno in animos irrepant, ac potētiam excitent: siquidem cùm noctes tranquilliores sint, magis tunc expeditus, ac liber est aër ab omni motu, & perturbatione, & dormiētes, paruos etiam motus, agitationesque interiores faciliùs percipiunt, quàm vigilantes, quia occultæ motiones phantasiæ, quæ secundum vigiliam fiunt, obscurantur incursu, & adumbratione maiorū, quæ tunc per sensus palam inferuntur. Ob quam etiam causam istiusmodi prænotiones frequentiùs plebeis, & obscuris hominibus, quàm cæteris incidunt, quia illorum mens cogitationibus vacua faciliùs prædictis fluxionibus commouetur, eisque paret. *Cur infimæ sortis hominibus frequentius accidant somnia diuinatoria.*

ADVERTIT quoque Aristoteles non rarò hæc præsagia irrita fieri, quia vis illa, qua natura, verbi gratia, ad inuehendam pluuiam inclinabatur, alia efficaciori causa impedita, quodāmodo pedem refert, ceditque. Quemadmodum præsensiones, quæ à corporum affectibus oriuntur (vt cùm medicus ex somnio à pituitæ agitatione orto coniectat futuram febrim) non semper ad exitum perducuntur superante, atque aliorsum deflectente natura, quod iam iam imminere videbatur.

SECVNDI generis somnia, dicuntur rerum futurarum causæ, quia sunt principia, siue incitamēta, quibus ad aliquid faciendum inducimur, vt si quis diurna cogitata cœptáve somniet, & ei tunc aliqua ratio occurrat, qua ad negotium aggrediendum in vigilia moueatur. Denique in tertio genere somniorum, constituit Aristoteles ea, quæ non ad aliquam diuinam, aut physicam rationem, sed ad casum, vel fortunam referri debent, quæ maiori ex parte in nihilum abeunt, etsi nonnulla interdum effectum sortiantur. Vt enim is, qui totum diem ludit, aliquando lucratur, quia vt est in prouerbio, si sæpe iacias, aliud aliàs ieceris: ita fit, vt è multis somniis nonnulla interdum vera euadant. Hæc fere sunt, quæ in hoc libello de diuinatione per somnium ab Aristotele traduntur. *Somnia fortuita.*

Quousq; somniorum præsagia auscultanda sint.

CAPVT III.

EX dictis constat quæ fuerint Ethnicorum Philosophorum placita circa somniorū diuinationem, & vaticinia. Nunc quid de iis re vera sentiri oporteat, explicemus. Sit primum pronuntiatum. Negari non potest *Primum pronunciatum.*

aliqua ſomnia immitti à Deo ſiue immediatè, ſiue interuētu Angelorum. Huiuſce pronunciati veritas patet ex ſacris literis, quæ multa ſomnia diuinitus iniecta commemorant, quorum nōnulla

Dilutio arg. Ariſt. ſuperiùs retulimus. Nec ratio, qua Ariſtoteles oppoſitum ſuadebat vllius momenti eſt. In primis enim Deus non ſolis imperitis, & ignobilibus ſomniorum prænotiones cōfert, ſed etiam ſapientibus, ac præcipuis viris, vt ſacræ paginæ docet auctoritas. Deinde eſto illa Deus ſolis infimæ ſortis hominibus impertiret, non proinde hoc Dei maieſtate alienum, & indignum foret exiſtimandum, qui prout expedit, & ipſius diuina prouidentia efflagitat, munera ſua ita communicat, vt nec infimis illa tribuendo deterior, nec ſummis largiendo eminentior fiat.

2. pronunt. SECVNDVM pronunciatum. Ea tantum ſomnia, quę à Deo, ſiue ab Angelis immittuntur, conſtanti & certa veritate futuros euentus prænuntiant. Hoc ex eo patet, quia qui futurorum notitiam habere poſſunt, & ea dormientibus prædicere, ſunt Deus, Angelus, Dæmon: at futura contingentia, cùm nec in ſe ipſis, ſiquidem nondum exiſtunt, nec in ſuis cauſis, eo quod definitam cauſam non habent, intellectui creato ſint conſpicua, reliquum eſt, vt Deo tantùm dilucidè, ac certò conſtent, & poſt Deum iis, qui diuino inſtinctu, & afflatu ea norint, hoc eſt ſolis Angelis, (loquimur enim hic de cauſis duntaxat, quæ per ſomnia, rerum cognitionem aliis communicant.) Etenim licet nonnunquam, etiam Dæmonibus fortuita euenta diuinitus innoteſcant, vt teſtatur D. Auguſtinus 2. de Geneſi ad literam capit. 17. & libro ſecundo, ad Simplicianum quæſt. 3. D. Damaſcenus libr. 2. fidei Orthodoxæ cap. 4. & D. Thomas 2. 2. q. 172. art. 6. Futurorum tamen ſignificatio, quam nonnunquam ſomniantibus Dæmones immjciunt, certa non eſt, quia cum veritatem odio inſectentur, & mendaciorum omnium architecti ſint, nihil ab eis ſolidum, aut verum, ſed vanitatis fuco illitum & ad deceptionem compoſitum, exſpectari debet.

D. Auguſt. D. Damaſ. D. Thom.

3. pronunt. TERTIVM pronunciatum. Per ea ſomnia, quæ ex affectu corporis, vel cœleſti influxu obueniunt, poſſumus probabilem coniecturam capere aliquorum effectuum: vt ex certa commotione bilis correptum iri vehementiori febri ægrotum, & ex appulſu humoris, vel alterius eiuſmodi qualitatis, quæ antequam pluuia decidat, aërem imbuit, futurā eſſe pluuiam. Hoc pronunciatum eſt ad mentem Ariſtotelis hoc in lib. quod item approbat D. Thomas 2. 2. quæſt. 95. art. 6. patetque ex iis, quæ à nobis ſuperius explicata ſunt.

Ariſtot. D. Thom.

4 pronunt. QVARTVM pronunciatum. Vanū eſt, ac ſuperſtitioſum velle quidpiam ſcire per inſomnia à Dæmone iniecta: vel etiam per ea, quæ aliunde nobis incidunt, ſi quis diuinationē extendat vltra id, ad quod virtus cauſæ ſomnij pertingit. Hoc pronunciatū, quod traditur à D. Thoma loco ante citato; in primis quoad

Dæmonia

Dæmoniaca somnia, plane constat. Est enim res impietatis, & superstitionis plena, cum teterrimo Dei, & humani generis hoste id commercij genus habere, eique fidem irrogare. Quod verò ad reliqua somnia attinet, pronunciati veritas ex eo ostenditur, quia qui ex iis res occultas nosse vult, censetur taciti fœderis societatem cum Dæmone inire, vt eodem loco D. Thomas, & Caietanus, tum inibi, tum alias animaduertunt. Nam cùm eiusmodi cognitionem neq; à Deo nec ab Angelis, nec ab hominibus, nec à natura ipsa expetat, cogitur, velit nolit, fateri ad Dæmonem, saltem implicitè, recurrere. Vnde nos scripturæ diuinæ oracula à toto hoc genere superstitiosæ obseruationis somniorum, frequenter deterrent, vt constat ex iis, quæ leguntur Leuitici 19. Deuteronomij 18. & 2. Paralipomen. 33. & Ecclesiastæ cap. 5. Quo postremo loco D. Hieronymus in illa verba. (*In multitudine somniorum, & vanitates, & verba plurima*) ita scripsit, *cùm diuersa videris per nocturnam quietem & varijs anima fuerit exagitata terroribus, siue incitata promissis, tu ea contemne, quæ somnij sunt, & solum Deum time: qui enim somnijs crediderit, vanitatibus se & ineptijs tradet.*

D. Thom.

Leuitic.
Deuter.
Paralip.
Ecclesiast.
Hierony.

PRÆTEREA esto in prædicta somniorum obseruatione nulla cum Dæmone societas interueniret, satis per se ridiculum, & stultum est, iis credere: alioqui habeatur etiam fides dilirantium, & ebriorum visionibus, ac spectris: quandoquidem vtrique non minus absurda, & inepta cogitant, nec minus hallucinantur. Accedit quod nec millesima pars talium somniorum vera euadit. Vnde rectè Tullius 2. de Diuinatione miratur cùm homini mendaci, ne verum quidem dicenti, credere soleamus, quo modo somniorum defensores, si somnium verum euasit aliquod non ex multis potiùs vni fidem derogent, quàm ex vno innumerabilia confirment. Denique eo etiam hi de hominum genere male merentur, quod cùm perfugium omnium laborum, ac sollicitudinum sit somnus, in causa sunt, vt ex eo ipso plurimæ curæ, metúsque nascantur, dum nonnulli eorum adducti opinionibus, quid portendant, quémve exitum sua somnia habitura sint, solicitè disquirunt. Lege Lactantium in lib. de Opificio Dei, cap. 18. Medinam lib. 7. suæ Paræneseos, Ciceronem libro citato, vbi de hac re copiosè & acutè disputat.

Explicatio problematum ad somniorum præsagia spectantium.

CAPVT IV.

RESPONDEAMVS aliquot problematis ad somniorũ diuinationem pertinentibus. Primum sit, cur melancholicis plura incidunt vera somnia, quã aliis: R. Quia ij, quia atra bili abundant, vt suopte ingenio cogitabundi sunt;

Qui atra bilis abundant, cogitabundi.

ita frequentiùs somniant, ac multiplicium rerum visiones experiuntur. Vnde quemadmodum is, qui totum diem iaculatur, aliquando collimat; sic illi somniando nonnunquam vera apprehendunt, & eo sæpiùs, quo frequentiora habent insomnia.

2. Cur Deus nonnunquam in somniis potiùs quàm vigiliæ tempore, occultarum rerum vaticinia inspirat? R. Primum quia animus à tumultuantium rerum curis abiunctus, & externorum sensuum functione vacans, aptior est ad diuinarum rerum cognitionem cœlitus hauriendam. Secundò, quia ipsum noctis silentium maiorem erga res diuinas reuerentiam conciliat. Postremò, quia vt Deus latibulum suum tenebras posuisse dicitur, quia eius splendor mentis nostræ aciem perstringit, & quodammodo occæcat: ita potius noctis caliginem, vt cum hominibus colloquatur, eligit. Consule D. Bonauenturam in.2.distinct.25.quæst.6.num.76.

Lege Caietanũ ad quæst. 12. Primæ part. art. 11.

Cur Deus dicatur latibulum suum tenebras posuisse.

Hinc iam patet solutio eius argumenti, quo nonnulli, vt supra meminimus, ostendere nitebantur non decere vt Deus somniorum ambage, & circuitu arcana sua hominibus aperiat. Decet enim nonnunquam ita fieri ob eas rationes, quas hîc attulimus.

3. Cur diuina somnia non semper clara sunt, & aperta, sed interdũ obscura, & quasi ænigmatũ inuolucris obtecta? R. Quia sic humana mens ad diuina mysteria, vti oportet, veneranda, & in pretio habenda efficaciùs instruitur, quàm si eadem primo statim occursu prænosceret. Accedit quod ij, quibus ea tradũtur dum eorum intelligentiam à Deo poscunt: ad altiora, & diuiniora percipienda magis idonei fiunt.

Consule D. Diony. cap. 2. cœlestis. Hierarch. D. Thom. 1. part. quæst. 1. ar. 9.

4. Estne verum, quod scripsit Iamblichus, diuina somnia non obuenire hominibus nisi aut primo, aut extremo somni tempore: quia tunc animus aut nondum, vaporibus in caput sublatis, omnino oppressus sit: aut iis iam euanescentibus solutior ac liberior fiat? R. Fuit ea opinio non Iamblichi tantùm, sed eorum, qui apud Ethnicos interpretationem somniorum profitebantur. Vnde somnia ad se deferentibus, nihil respondebant, si extra prædicta tempora, illa sibi accidisse dicerent. Sed hoc fictitium est, & inane, ac nulla munitum auctoritate: & quouis tempore, vt æque facile, ita liberũ Deo est, rerum prænotiones humanæ menti inicere.

Iamblici opinio de diuinis somniis.

* * *

IN

IN LIBRVM, DE RESPIRATIONE.

CAPVT I.

COMMODIVS fore iudicauimus ad ordinem facilitatémque doctrinæ, nostram commentationem in librum de Respiratione hoc in loco statuere. Occurrit autem inprimis disquirendū quæ sit causa efficiens respirationis; quæ quoniam duplex est, videlicet principalis,& instrumentaria, illud primò sciendum, cùm respiratio sit vitalis operatio, principem causam effectricem illius post ipsum animal (cui vt supposito omnes functiones primariò deferuntur) esse animam, deinde instrumentariam, esse vim motricem corpori inherentem: instrumenta, quorū ministerio, & interuentu hæc motio perficitur, esse eas partes corporis, ad quas spectat eductio, seu transuectio externi aëris ad cor: siquidem respiratio nihil est aliud, quàm attractio aëris ad cor, vt in progressu enucleatiùs dicemus. *Causa efficiēs respirationis.*

De corde separatim in progressu. HÆC instrumenta sunt ipsum cor, pulmones, diaphragma, arteria venosa, arteria vocalis. Porro autem pulmonis corpus læue,& rarum est velut è spuma quadam sanguinea concretum, ac spongiæ simile, vtpote ad hauriendum, imbibendúmque aërem à natura comparatum. Præterea, vt describit Fernelius lib. 1. suæ physiologiæ cap. 9. pulmonis caro contexitur triplici vasorum genere, retis modo implicatorum. Quorum primum est arteriosa vena, quæ è dextro cordis ventriculo in omnes pulmónis particulas diffunditur, per hanc vero cor alimentūm pulmoni transmittit, quod nulli alteri membro præstat, docente Galeno lib. 2. de Natu. facul. Secundū, arteria venosa, quæ ex omnibus eius particulis tenues riuos tanquā radices excipiens, trunco vnico in læuum cordis sinum intruditur. Tertium, aspera arteria, quæ à faucibus ortum ducens in duas regiones primum biuio distracta, mox deinde in exiguas propagines dissecta totum pulmonem decurrit, in eúmque aërem attractum infert. Diaphragma, quod Latini cingulum & septum trasuersum vocāt, est, musculus quidam simplex,& rotundus, qui spiritalia viscera à naturalibus, hoc est, cor, & pulmones à iecore, & liene velut paries quidam interiectus dirimit. *Instrumenta respirandi.* *Pulmones.* *Arteria venosa.* *Aspera arteria.* *Diaphragma*

IGITVR omissis antiquorum de re proposita sentētiis, quas hoc in libro refellit Aristoteles, statuendum est respirationem huncin modum fieri. Attrahitur externus aër per arteriam vocalem interuentu diaphragmatis ad pulmones, hi sese dilatando quasi *Respiratio quo pacto fiat.*

quasi folles aërem attractum in cor effundunt frigidam ei qualitatem impertientes; sed mox reciproca vicissitudine eundem aërem æstu cordis calefactum se contrahendo foras eiciunt. Quo fit, vt respirationis duæ sint partes, inspiratio, qua aër attrahitur: expiratio, qua emittitur. Sed enim obseruit etiam arteria venosa ad respirationem, quatenus per eam cor pulmonis aërem ad se allicit.

Respirationis duæ partes.

Docet autem Galenus 6. de Vsu partium ideo aërem non continenter adduci ad cor, sed primum deferri ad pulmones tanquam ad spiritus promptuarium: quia alioqui ob inopiam collecti aëris non possemus diu sermonem continuare, nec mergi in aquam suffocationis metu, nec sine respiratione fumū, aut puluerem, aut noxiam aëris qualitatem excutere. Vnde necessum foret vel pestilentem auram intempestiuè inspitare, vel omnino nihil inspirantes confestim extingui. Nunc autem secus res habet, siquidem cor ex fistuloso pulmonis conceptaculo copiosum spiritum ducit, eúmque rursus in pulmonem reddit.

Enucleatius explicatur quanam vi pulmones moueantur.

CAPVT II.

QVÆRI autem solet num pulmones ad attrahendū, pellendúmque aërem suapte vi, an potiùs à corde, vel à diaphragmate concitentur. Aristoteles hoc in lib. cap. 4. & 3. de Partibus animalium cap. 6. docet pulmoni delegatum esse respirandi officium, habere tamen principium, & originem sui motus à corde. & cap. 10. eiusdem libri de Partibus animalium nullum diaphragmatis vsum agnoscit præter abiunctionem spiritualium membrorum ab inferioribus. Galenus lib. 4. de Locis affectis, cap. 5. & 8. & lib. 5. cap. 2. & 3. & lib. 5. de Vsu partium, cap. 15. aliisq; in locis. Item Auicenna Fen. tertij Canonis tractatu 1. cap. 7. Conciliator diff. 99. Thomas Garbius in sua summa lib. 7. tracta. 49. arbitrantur pulmones non moueri ab se, sed motu diaphragmatis. Quæ sententia ex eo ostenditur, quia pulmonum caro est admodum mollis & flaccida, proindéque minimè apta ad exercendum per se motum & eleuandum thoracem; cùm tamen diaphragmatis substantia ad id per quàm idonea sit, vt pote bene firma, & multis neruis constans. Secundò, idem confirmatur, quia compertum est læso diaphragmate, eiúsque motu cessante confestim inhiberi agitationem pulmonum. Item quia pulmones etiam dum sanie tabescunt, & expuuntur, non desinunt moueri, desinerent autem si à seipsis mouerentur.

Opinio existimantium pulmones ex se omnis motus expertes esse.

Item Thomas à Vega ad ca. 5. lib. 4. de loc. affect.

AVERROES 2. Colliget. cap. 59. existimat motum pulmonum proficisci tum à diaphragmate, tum à propria ipsorum virtute

tute fateturque latuiſſe Ariſtotelem hunc diaphragmatis influxum erga pulmones, nec debere id mirum videri, quia eius ætate nondum anatomica obſeruatio magnam fecerat progreſſionem.

Hæc dubitatio aliquot propoſitionibus enodanda eſt. Prima ſit. Pulmones non mouentur ad motum cordis. Hæc probatur, primùm, quia non eſt idem concentus reſpirationis, & motus cordis, cùm vni reſpirationi plures arteriarum, & cordis pulſationes reſpondeant. Secundo, quia reſpirationem poſſumus aliquantulum inhibere, & tardiorem, celeriorem-ve efficere, non autem cordis motum. *Propoſitio prima.*

Secunda propoſitio. Pulmones nõ ſolum mouentur motu diaphragmatis, & muſculorum pectoris, ſed etiam propria virtute. Priorem partem huiuſce propoſitionis ſuadent rationes, quas paulò ante pro Galeno, Auicenna, & Garbio attulimus. Poſterior ex eo oſtenditur, quia cum pulmonibus reſpirandi officium natura cõmiſerit, vt Ariſtoteles 3. de Partibus animalium c.6. docuit (quod ita intellige, vt non ex toto, ſed partiatim tale eis munus dederit, ſiquidem ad id quoque diaphragma cõcurrit) certè conſentaneum fuit, vt etiam pulmonibus propriam vim motricem ad eum motum adminiſtrandum impertiretur. Nec facile pronuntiandum videtur Ariſtotelem ignoraſſe prædictum concurſum diaphragmatis ad agitationem pulmonum. Etenim licet illius, locis citatis, non meminerit, non proinde tamen eum negaſſe conuincitur. *Propoſitio ſecunda.* *Galen.* *Auicen.* *Ariſt.*

Tertia propoſitio. Motus pulmonum non ſolum à prædictis cauſis dependet, ſed etiam à corde tanquam à communi fonte natiui caloris; tum priuatim, quatenus pulmones à dextro cordis ventriculo ſanguinem hauriunt, quo pariter incaleſcunt, aluntur que. Huiuſce propoſitionis veritas ex ſuperioribus conſtat: oſtendimus enim calorem, qui à corde in cætera membra influit, opificem eſſe omnium functionum in animantibus: item cor è dextro ſuo ventriculo ſanguinem ad alimentum pulmonibus tribuere, quod nulli alteri membro præſtat, vt videlicet eis refrigerationis gratiam eo beneficio compenſet. At enim cùm eiuſmodi ſanguis è caloris officina proximè dimanet, non poterunt non illius præſentia pulmones vehementius incaleſcere, & motricem vim acuere. *Propoſitio tertia.*

Ad rationes, quæ ſuadebant motum pulmonũ à ſolo diaphragmate oriri; dicendũ, licet pulmones flaccidi, & rari ſint, nec per ſe thoracem, vel diaphragma ciere queant: non proinde motrice facultate ſic deſtitui, vt non valeãt pro ſua portione aliquid conferre ad propriũ motum, ita tamen vt ad eum præcipuè concurrat diaphragma, cuius ſubſtãtia multo robuſtior eſt ac neruoſior. Ad ſecundum læſo diaphragmate impediri agitationem pulmonum tum propter cohærentiam, quam inter ſe habent, tum quia virtus motrix innata pulmonibus imbecilla eſt, nec per ſe ad id *Læſo diaphragmate cur motus pulmonũ impediatur.*

munus obeundum sufficit. Ad tertium pulmones, etiam dum morbo tabifico paulatim absumuntur, non omnino priuari motu, quia non à se tantum mouentur, item quia non nisi morte subeunte eorum virtus motiua omnino deperit.

Dubium. SOLET in controuersiam adduci num motus respirationis naturalis, an voluntarius sit. Omissis controuersiis dicimus hunc motum partim voluntarium, partim naturalem esse. Est autem *Responsio.* voluntarius, qua ex parte arbitratu nostro nunc crebriùs, nunc rariùs; nunc tardiùs, nunc celeriùs respirare possumus: immo etiam quia non est per naturam absolutè impossibile respirationem omnino cohibere, vt lib. 2. de Motu musculorum cap. vnico *Seruus cohibito spiritu sibi mortẽ intulit.* Galenus probat exemplo serui barbari, qui vehementer iratus cohibito spiritu sibi mortem consciuit.

SED est idem motus simul naturalis, non solùm quia tantam eius necessitatem animantibus natura indixit, vt absque illius vsu vita seruari nequeat: sed etiam quia partiatim oritur ab ipso pulmone, cuius motio non est arbitraria: tum propterea quia difficillimum est propter innatum vitæ amorem & mortis atrocitatem, ad interitum vsque spiritum inhibere. Quo fit vt potiùs sit asserendum haud esse in nostra potestate non omnino respirare, cùm rarò inueniri queat, qui eam sibi vim inferat.

Motus respirationis num magis voluntarius, quàm naturalis sit. DISCEPTATIO tamen est num prædictus motus magis voluntarius quàm naturalis dicendus sit. Plerique medicorum magis voluntarium appellandum censent, vt Galenus libro 2. de Motu musculorum, Fernelius lib. 6. Physiologiæ cap. 18. Vallesius lib. 2. Controuersiarum Medic. & Philosoph. c 2. & alij. Conciliator verò differ. 39. iudicat vocandum medium, hoc est partim vo- *Respons.* luntarium, partim naturalem, quod arbitratur placuisse Auicennæ decima tertij tract. 1. cap. 7. Nobis tamen videtur appellandus magis naturalis, quàm volũtarius propterea quod, citra omnem liberi arbitrij actionem, & vigiliæ, & somni tempore exerceatur, & si aliquo modo vocandus sit spontaneus, seu voluntarius ob ea quæ superius diximus. Vnde & Aristoteles in libro de animalium motu capit. 8. respirationem connumerat inter motus non voluntarios.

De fine respirationis.

CAPVT III.

EGIMVS de effectrici respirationis causa; proximũ est vt de illius fine disseramus. Respirationis finis, vt cap. 3. & 5. huius libri Aristoteles docet, est cordis refrigeratio, & quæ inde subsequitur, tutela natiui ca- *Duas ob causas perire calorem.* loris. Duabus enim potissimùm causis perit calor, eoque abolito ruit in perniciem viuens, cui inhæret, & ad cuius confer

conseruationem requiritur. Nimirum vel quia eiusmodi calor immodici frigoris appulsu extinguitur, vel quia maroescit & suffocatur defectu aëris refrigerantis. Vtique nimio frigore caloris iacturam faciunt, emoriunturque nonnunquam ij, qui niuosa loca traiiciunt, & qui liberaliori potu algidæ aquæ irrigantur. Similiter pruina, & perfrigido ventorum flatu, stirpium, & vinearum germina aduruntur, & integræ arbores succo omni exhausto inarescunt. Inopia verò refrigerationis euanescit flamma medicis cucurbitulis, vel clauso furno coercita. Intereunt animãtes quibus fauces præcluduntur, & qui in balneis vel hypocausto nimis feruentem auram trahunt: & qui paucum, eundemque aërem cõtinenter bibunt. Nam cùm is anhelitu assiduo incalescat, refrigerationis opem exhibere non valet.

Flãma refrigeratio necessaria.

HÆC igitur causa est, ob quam natura iis animantibus, quibus cor vberiori spirituum copia, & calore æstuat, respirationem attribuit: videlicet vt cor reciprocantis aëris accessu incendium mitiget, caloremque ferocitatis impetu in proxima irruentem sub idonea mensura tueatur, & fuligines, ac recremẽta ex humorum adustione orta in recentem aërem submittat, forasque expellat. Opprimitur enim, & strangulatur cor istiusmodi superuacaneis, non secus, ac flamma crasso, multoque fumo. Vnde qui corde grauiter, vehementerque affliguntur, exufflatione recreantur, estque id tunc illis vnicum remedium, quod torridum vaporem, & suffocantes halitus eximit, ac propulsat. Ita verò appulsio recentis, frigidique aëris, per respirationem facta, duas ob causas requiritur: tum ne calor natiuus feruida exhalatione obtectus aut confertim aceruatus, subito languescat & stranguletur: tum ne plus æquo effusus, ac dissipatus omnino pereat: quorum alterum præstat aër excipiendo in se cordis fuligines, alterum coercendo calorem, seque illi hinc inde opponendo.

Appulsus aëris duabus de causis cordi necessarius.

ADDVNT etiam medici comparatam fuisse à natura respirationem ad nutriendos spiritus vitales, aiuntque deferri à pulmonibus per arteriam venosam aërem ad læuum cordis sinum, vbi vitales spiritus efformantur, ibique eiusmodi aërem in spirituum substantiam facessere. Qua de re ita scripsit Fernelius libr. 6. Physiologiæ cap. 18. *Ambiens aer per os, & nares in asperam arteriam insiliens non modo eius ramos, qui per pulmonis substantiam diffusi sunt, sed & omnem fere eius molem implet; adeò vt vniuersam thoracis capacitatẽ, tum inflatus, atque spiritu turgens pulmo resarciat, & impleat. Qui haustus aer fuerat primam in pulmone elaborationem sumit, illicq; concoquitur, & preparatur vi carnis, quæ plane tenuis est mollis & aerea, vt proinde huiusce operis causa maximè constructa esse videatur, quemadmodum & caro iocinoris ad sanguinis confectionem. Non enim externus aer rudis frigidus, & impurus, & d. repente irruens fieri potest interioris spiritus conueniens pabulum, sed hunc quemadmodum & alimenta necesse est paulatim mutari, & familiarem innato spiritui qualitatem longiuscula*

Respiratio data etiã à natura ad fovẽdos spiritus vitales.

interpoſita mora recipere. Poſthæc autem elaboratus diligenter hic ſpiritus in ſiniſtrum cordis ventriculum arripitur, ex quo accedente ſanguinis vapore, qui ex dextro ventriculo permanauit vi cordis inſita, & ingenti caloris incendio, haud ſecus atque in fornace ſpiritus procreatur vitalis, qui demum in omne corpus per arterias diffuſus, ſalutarem impertit cunctis calorem. Hæc ille. Quæ magna ex parte deſumpſit ex Galeno libro ſeptimo, de Vſu partium capit. 7. & 9. & in libr. de Vſu pulſuum. Eandemque doctrinam tradidit Hippocrates in libro de Alimento, Auicenna Fen. 11. tract. 3. Aphrodiſæus libro ſecundo, Problematum quæſt. 63. Quod autem prędicta ſpirituum nutritio admitti debeat, ex eo concludunt, quia cùm ſpiritus ſubſtantia tenuis, ac prope aërea ſit, paſſimque effluat, & diſſipetur, nec tam facilè è ſanguinis vapore per neruos inſtaurari queat, conſequens eſt, vt è re admodum ſibi cognata, & ſimili, qualis eſt aër, reficiatur nutriaturque.

Hippocrat. *Aphrodiſæus.*

Quibus animantibus reſpiratio conueniat.

CAPVT IV.

Non omnia animãtia reſpirare.

LICET omnia animantia calore prædita ſint, proindeque refrigerationem aliquam deſiderent, non eam tamen reſpirationis beneficio vniuerſa obtinent, ſed aliis modis, vt progreſſu patebit. Hinc Ariſtoteles 1. c. huius libri & lib. 3. de Partibus animal. c. 6. inueſtigat quibus animantiũ generibus reſpiratio competat, ſtatuitque iis duntaxat conuenire, quæ ſanguinea ſunt, & pulmonem habent. Hæc enim vt natiui caloris incendium in ſe maius continent, ita appulſionem, & ingreſſum requirunt frigidi aëris, qui interiora quæque facile peruadit, & huc, illucq; breui temporis ſpatio commeat, atque adeò meliùs & commodiùs refrigerat. Ea igitur, quibus pulmo ineſt, reſpirãt omnia, ſolaque. Verùm ex his quædam, inquit Ariſtoteles, pulmonem habent pene exanguem, & nimis fungoſum, vt ranarum genus, fluuiatiles mures, & teſtudines, delphini, crocodili, balenæ, aliaque nonnulla. Hæc autem minus frequenti reſpiratione egent, quia cùm frigidiora ſint, vbi ſemel eorum pulmo aërem imbibit, refrigerari ab eo diu poſſunt abſque recentis aëris acceſſu. Quæ tamen ſi vi aliqua diutiùs ſub aquam teneantur, emoriuntur, vti aliquando accidit delphinis reti deprehenſis.

Lege Galenũ lib. 16. de Vſu part. c. 9.

Ariſtotelis argumẽta quod nõ omnes piſces reſpirent.

QVOD cæteri piſces non reſpirent, probat Ariſtoteles eodẽ c. Primum, quia inter reſpirandum obuiaret aqua aëri, atque ita hæc duo corpora ſeſe mutuò impedirent, vel certè daretur ſimul expiratio, & inſpiratio. Secundò quia piſces non habent arteriam ſicuti nec pulmonem, ſed eorum ventriculus ori proximè adhæret. Tertiò quia non mouent aliquam particulam ventris, vt cæte

Piſces nõ habent arteriã.

vt cætera ſpirantia. Quartò quia cùm in aquis moriuntur, non videmus in ſummo aquæ bullas fieri, quod tamen accidit, cùm reſpirantia aquis ſuffocantur, quia per vim ſpiritus exit. Quinto quia pari modo poſſent reliquæ animantes in aquis reſpirare, quod negat experientia. Sextò quia non interirent paulò poſt extra aquam, vbi affatim eis ſuppetit aër, quem alternatim ducant. Cæterum quia piſces ſuam quoque refrigerationem requirunt, aquam admittunt ore, & branchiis, quæ cùm ſint coniunctæ venis quibuſdam, & arteriis cordi cohærentibus, eo pacto viſcerum temperant calorem. Vnde cùm iam ſenectute, vel alia cauſa mouere branchias non poſſunt, ſuffocantur, vt teſtatur Ariſtoteles cap.6. huius libri.

Opinio exiſtimantium omnes in vniuerſum piſces reſpirare, eiúſque impugnatio.

CAPVT V.

Lege Tertul. in li. de Anima, cap. 10.

Vetus tamen opinio fuit Anaxagoræ, & Diogenis, vt refert Ariſtoteles 1. huius libri capite, piſces, & ſi pleriqueue pulmone careant, nihilominus reſpirare omnes. Quod item aſſeuerat Plinius lib. 9. Naturalis hiſtoriæ cap. 7. hiſce adductus argumentis. Primum, quia eſto aquatilia pulmonibus careant, poſſunt eis loco pulmonum alia ſpirabilia viſcera ſubeſſe, ita volente natura, ſicut & pro ſanguine eſt multis alius humor. Secundò quia non deeſt intra aquas vitalis halitus, qui etiam in terras ſpiſſiorem naturæ partem, penetrat, argumento animalium, quæ ſemper defoſſa viuunt, vt talpæ. Item quia ſæpè obſeruata eſt in piſcibus æſtiuo tempore intra aquam quædam anhelatio, & tranquilla velut oſcitatio. Præterea, quia piſces dormiunt, ſine reſpiratione autem ſomno locus non eſt. Poſtremò, quia id indicat bullantium aquarum ſufflatio, & auditus, atque odoratus piſcium, quorum neutrum abſque aëris interuentu fit.

Sententia Anaxagoræ Di genis. Plinij. *Eorum primum argum.* 2. 3. 4. 5.

EANDEM ſententiam tuetur Rondeletius lib. 4. de Piſcibus, cap. 9. quam aliquot etiam argumentis ſtabilire conatur. Primum quia, vt Ariſtoteles 3. de Generatione animalium cap. 11. ait, mare omnium particeps eſt, videlicet humoris, aeris, & terræ. Quare non deerit piſcibus aër, quem intra aquas hauriant. Secundò quia reſpiratio, vt medici tradunt, neceſſaria eſt ad nutricationem ſpirituum; at etiam piſces ſpiritibus indigent. Tertiò quia ſi in vaſe anguſti oris, aquæ pleno, concludantur piſces illic diu viuunt, & natant, ſi orificium apertum habeant, ſi autem ita vas obturetur, vt aëri aditus non pateat, confeſtim ſuffocantur; quod non accideret ſi eis ſola aqua ad refrigerationem ſat eſſet. Quartò quia ad reſpirandum ſufficit vapor Æthereus, &

Idem ſentit Rondeletius. *Eius 1. argu.* 2. 3. 4.

cœlestis spiritus omnia peruadens, de quo est illud Poëtæ: *Virgil. Æneid.6.*

Spiritus intus alit, totámque infusa per artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.

Concludit itaque Rondeletius omne piscium genus respirare, sed variè. Nam belluæ, inquit, marinæ, & quęcunque pulmones, habent, aërem vnà cum aqua hauriunt, eadem autem fistula eiiciunt, qua etiam spiritum ducunt, veluti nos naribus, sícq; respirant balenæ, delphini, Physeteres. Alia pulmonibus, sine fistula; vt testudines marinæ, palustres, & fluuiatiles; similitérq; vituli marini, quibus patentes sunt nares, larinx angustissima; quo fit, vt naribus aquam haustam reddant, aërem retineant. Reliqui pisces quibus branchiæ vel apertæ, vel opertæ sunt, ijdẽ aërem trahunt, & aquam simul haustam emittunt. Ostrea, tenuissima contecta cute per cutis exiguos meatus videntur respirare. Et denique omnia aquatilia prọ caloris ventilandi, & spirituum reficiendorum magnitudine, vel exiguitate alio atque alio modo respirationem exercent.

Approbatur sententia Aristot. NON est tamen propter superiora argumenta recedendum ab Aristotelis doctrina, quam communis philosophãtium schola tuetur. Quare ad primum eorum, quæ ex Plinio attulimus, respondendum est, nec pulmones, nec aliquid vice pulmonum omnibus piscibus inesse; cùm id non omnes exigant, sicuti nec omnes respirationem desiderant. Ad secundum faciliùs terræ visceribus quàm sub aquis aërem seruari. Etenim intra terram multæ sunt scatebræ, & meatus, qui, ne vacuum detur, ab aëre occupantur. In aquis verò confestim aër subuolat constipante se vltro fluido elemento. Ad tertium, cùm aqua calore Solis incalescit solere interdum pisces ore & branchiis aquam frequentiùs haurire & reddere, vt magis refrigerentur, sícque anhelationem imitari: similiter dum serenum tempus est, nonnunquã ore patulo hiare quasi oscitantes vel propter affectum lætitiæ, vel alias ob causas, non tamen verè anhelare, vel oscitare, cùm hoc sine interuentu aëris non fiat. Ad quartum, somnum ex se respiratione non indigere. Nos enim haud propterea inter dormiendum respiramus, quia somnum capimus, sed quia caloris refrigeratione perpetuò indigemus. Ad quintum, non excitari bullas emisso aëre per expirationem quorumuis piscium, sed ranarum, testudinum, aut aliorum, quibus respiratio conuenit, qui spiritum cauitate pulmonum asseruatum, aliquando sub aquis laxant, & ad extimam aquæ superficiem remittunt. Ad sextum, neque auditum, neque olfactum aquatilium ad functiones suas obeundas aërem flagitare, cùm ad eorum sensiteria per interfusam aquam soni, & odores, atque horum species transmitti queant.

Galen. lib. 6. de vsu part. cap. 9. *Solut. 1. argu. Solutio 2. Solut. 3. Solut. 4. Solut. 5. Solut. 6.*

Responsio ad 1. argum. Rondelet. AD primum Rondeletij dicendum, nihil aliud velle Aristotelem eo loco, quã mare non esse purum, & syncerum elementũ, sed

sed concretum permixtione qualitatum aëris, terræque: habet enim mare non parum ex aëreo calore,& terrea crassitudine. Ad secundum, Aquatilia, vt deterioris naturæ sunt,quàm terrestria, ita minorem requirere spirituum copiam, proindéque sat illis esse eos spiritus,quos natiuus calor, è sanguine cóficit,nutritq;. Ad tertium, in vase angustiore vndique obturato minus diu viuere inclusos pisces, quàm si vasis orificium pateat,quia sine appulsu aëris incalescit in eo aqua, nec iam ad refrigerationis beneficium præstandum idonea est, vti Aristoteles hoc in lib. cap. 6. docuit. Ad vltimum, respirationem absque aëre dari non posse: at nec calorem æthereum, nec vllum alium influxum è cœlo dilapsum, aërem esse. Nec poëtam nomine spiritus aërem intellexisse, sed vel animam mundanam ex dogmate Platonico, vel ipsum diuinum numen, quod per totam rerum vniuersitatem commeat, vt alibi exposuimus.

Ad 2.

Ad 3.

Ad 4.

Quo pacto inter se conueniant, & dissideant cordis arteriarúmque motus, & respiratio.

CAPVT VI.

Motus cordis.

COMPAREMVS nunc cordis, & arteriarũ motum tum inter se, tum cum respirandi actione. Aduertẽdum in primis cor perenni agitatione concitari, nunc sese dilatando, quod vel sensu ipso conspicuũ est:nunc contrahendo. Porrò autem dum cor dilatatur, sanguinem è vena caua in dextrum ventriculum euocat, & recentem aërem bibit è pulmonibus, quem per leues arterias in læuum sinum corripit. At dum contrahitur eundem aërem iam calfactum foras pellit, simúlque fuliginosa excrementa, quorum congestio calorem suffocare possit, excernit, emittitq; partim per arteriam venosam in pulmones, partim per eam venam,quam aortam dicunt.

Motus arteriarum.

ARTERIÆ verò similem motum subeunt. Modò namque eleuantur,modò deprimuntur. Cùm eleuantur,per externa quidem orificia, alliciunt ad se ambientem aërem: per interna ad cor pertingentia, spiritus,& sanguinem trahunt, vnáque aliquã fuliginum cordis portionem paulò post abigendam excipiunt. Item etiam per laterales poros,& spiracula venalem sanguinem à venis sibi cohærentibus ad arterialis nutrimentum prolectant. Rursus eædem arteriæ, cùm deprimuntur, & in se ipsas recidũt, fumidam superfluitatem, & torridi vaporis fæcem paulo ante contractam,excutiunt per meatus, quibus in vniuersam cutem, ventriculum, intestina, & in venas sese aperiunt,itémque in laxitatem ipsis arteriis circumfusam quam eius rei gratia natura molita est.

Consensu arteriarum & cordis.

MIRIFICE autem inter se conueniunt arteriarum, & cordis pulsatio. Primum, quòd vtraque fit à facultate vitali, hoc est à virtute quadam motrice, quæ in corde, quod vitæ fons est, ortū habet. Hanc vim sunt qui putent non esse aliud quàm calorem sanguinis in corde ebullientis. Sed non rectè philosophantur. Calor enim principium est alterandi, non loco mouendi, saltem per se, & ex proprio ingenio, éstque commune instrumentum rebus viuentibus ad corporum functiones obeundas: illa autem vis motum ciens naturalis quædam facultas est è secundo qualitatum genere ad id munus peculiariter administrandum delegata. Micant autem iugi motu arteriæ non ob id tantum, quòd tunicis cordi adhærentibus constent: alioqui oporteret etiam venas omnes, quæ intermedio venæ cauæ cordi copulantur, vnâ concitari; sed quia ita cum corde vniuntur, vt ingenitam ad talem motum potestatem habeant à corde tamen dependentem.

Arteriarum distentione cor refrigerari.

SECVNDO conueniunt, quia eundem spectant finem, videlicet tutelam natiui caloris modo paulò ante explicato. Quod si quis roget num etiam per arteriarum distentionem cor refrigeretur. Respondemus refrigerari, cùm necessariò ab arteriis quæ hiantia in corde oscula habent, aliqua aëris portio ad ipsum cor euadat. Nec obstat quòd aër arteriarum fistulis interceptus non nisi commercio arterialis sanguinis, atque adeò tepefactus ad cor perueniat: non enim vsque adeo incalescit, vt ad refrigerandum aliqua ex parte non valeat.

Pulsus arteriarum index valetudinis, & morbi.

TERTIO, consentiunt quatenus eodem tenore, & concentu sibi respondent: cùm enim sese cor explicat explicantur arteriæ: dum se contrahit, subsidunt: id quod facilè deprehendet vt Galen. lib. 3. de præsagiis pulsuum cap. 2. ait, qui altera manu cordis pulsationem, altera motum arteriarum explorauerit. Ideóque arteriarum agitatio ipsum cordis motum, temperamentum & abundantiam, aut inopiam natiui caloris, in quo vita consistit, singulari naturæ artificio testatur. Vnde illud Plinij lib. 11. Natu. histor. cap. 37. Arteriarum pulsus in cacumine maximè membrorum euidens index fere morborum, in modulos certos, legésq; metricas per ætates stabilis, aut citatus obseruatione crebri aut languidi ictus gubernacula vitæ temperat.

Conferuntur inter se pulsatio cordis, arteriarúmque, & respiratio.

SED comparemus etiam pulsationem cordis & arteriarum cum respiratione. Primum, est inter eas conuenientia quia ambæ institutæ sunt à natura custodiendi, ac temperandi caloris gratia. Quod maior philosophorum, & medicorum pars teste Galeno lib. de Vsu pulsuum cap. vnico inde probat, quia vtraq; iisdem ex causis similes mutationum differentias sortitur. Nam qui corporis exercitatione, aliáve causa incalescunt: ij non modò crebriùs ac frequentiùs respirant: sed pulsus etiam pari modo mutatos exhibent. Præterea in iis, qui algent, sicuti respiratio tardior, ac minor deprehenditur, ita & pulsus.

Sanè

Sanè quidem euariantur hi motus secundum ætatum discrimina. Nam puero recens in lucem edito pulsus frequentior est, sicuti seni tarior. Qui autem in media ætate sunt, iis pulsus ad proportionem respondet, prout ad pueritiam, vel senectutem magis accesserint. Præter hæc vehementes animi affectus, ciborum genus, anni tempora, cœli, solique constitutio, & vno verbo omnis ad frigus, & calorem mutatio pulsum respirationemque aliter afficere consueuerunt. Secundò consentiunt in eo prædicti motus, quod vt quies illa, quæ arteriarum contractioni succedit, maior est, quàm ea, quæ dilatationem sequitur, sic quæ inspirationem antecedit, maior existit, quàm illa, quæ superuenit, vt loco ante citato Galenus docet. *Infanti pulsus frequentior.*

Differvnt autem iidem motus inter se, primùm, quia, quod ex respiratione vni cordi præstatur, id ex pulsu toti corpori impenditur, videlicet refrigeratio, & natiui caloris custodia, fuliginumque depulsio. Secundò, quia minus necessarius est cordi, & cuilibet alteri membro arteriarum pulsus, quàm cordi respiratio: poterunt enim brachiorum arteriæ diu religatæ esse, & absque pulsu citra noxam: non tamen cor sine pulmonum afflatu: videlicet vt cæteræ partes animantium minori indigent calore, ita minus eis nocet intermissio actionis ad tuendum calorem destinatæ. Tertiò, quia pulsus præcipuè obseruit ad deferendum spiritum, & calorem: respiratio verò ad caloris refrigeratioñe, & ad torridum, noxiumq; vaporẽ è cordis ventriculis excludendum. Quartò, quia multo frequẽtior est pulsus, quàm respiratio, cuius rei causa est, quod tanta in pulmonem aëris copia simul infertur, vt vnus inspirãdi actus multis cordis attractionibus sufficiat. Nec sine tam copioso aëris in pulmonem influxu possent animantes vocem edere, quandoquidem vox suspensionem expirationis deposcit, quæ suspẽsio absq; multi aëris intus collecti beneficio nõ datur. Quintò, quia pulsus, actio omnino naturalis est, nulloque pacto arbitratui subdita, respiratio autem aliquo modo voluntaria censetur, ad modum superiùs explicatum. *Pulsus multo frequentior, quam respiratio.*

Solutio problematum ad ea, quæ proximis disceptationibus conclusa sunt pertinentium.

CAPVT VII.

Roximvm est, vt iis, quæ de re præsenti sese offerunt, problematis occurramus. Primum sit. Quamobrem motus cordis cœlestium sphærarum conuersioni assimilis perhibetur? Responsio. Quia vt à motu cœlesti communes sublunarium corporum actiones pendent, ita à motu cordis reliquorũ membrorum functiones proximè, aut remotè ortum habent, vel ea saltem ratione, quod absque natiui caloris ope neutiquam administrãtur. Est & alia conueniẽtia, quod vt cœli motus perennis *Motus cordis similis cõuersioni cælesti.*

est,ita & cordis pulsatio,nisi,quod ille continuitatem seruat,hæc quietis morulas, de quibus supra diximus, interponit. Lege D. Thomam opusculo 35.qui de motu cordis inscribitur.

Motus cordis non est simplex.

2. ESTNE motus cordis vnus,simplexq; an cópositus?R. Fieri nequit vt vnus sit, qui è duobus inter se pugnantibus, videlicet pulsu,& tractu,seu systole,& diostole, id est, dilatatione & contractione constat, atque interiectam quietem habet. Nec obstat quod natura,quæ ad vnū definita est, minimè videatur posse ad diuersos motus inclinare.Hi enim motus ita sunt diuersi, vt vnā circuitionem,id est,motum corporis ab eodē ad idem punctum in orbē redeuntis imitentur.Similiter pronuntiandū de arteriarū pulsu,& de respiratione,videlicet quemlibet horū motuum non vnum esse.Vnde Galenus 4.de differentiis pulsuum *non perperam,* inquit,*Zeno quędam motum ait esse pulsuum,nō simplicicem,neque vniformem,cum ex contrariis motibus constet,vt motus respirationis.*

Cor exemptū aliquandiu pulsat.

3 QVANAM vi exempto corde ab animali vterque sinus cordis aliquandiu pulsat?R.Propter feruorē sanguinis,& spirituum: nec,enim hi vt primum ab anima destituuntur,confestim restinguuntur,aut refrigerantur.

4 SI diaphragma,& pulmones postquam eleuati fuere, suopte pondere ad eundem statum regredi, & concidere possunt, quia corpora sunt grauitate prædita, cur expiratio, quæ fit collabentibus in se pulmonibus,virtuti animæ mouentis attribuēda erit? R. Cùm ipsa quoque expiratio arbitratu nostro nunc maiori, nunc minori vi fiat; siquidem maiori conatu aërem efflant qui clamant,quàm qui submissa loquuntur voce; haud dubie concedendum erit ipsam quoque talium membrorum depressionem à motrice animæ facultate diaphragmati, & pulmonibus insidente oriri.Quare Galenus in libello de respirationis causis duplices tradit musculos, alios respirationi, alios inspirationi obeundæ à natura datos.Motus autem, qui à sola membrorum grauitate manat,musculos non curat,vt luce clarius est.

5 CVR saltem cordis, & arteriarum contractio, quæ omnino naturalis est,non erit ab insita grauitate?R.Etiam motus,quo arteriæ & cor deprimuntur,operatio est maximè vitalis, valdeque necessaria ad tuendam vitam,vt ex dictis cōstat,ac proinde oriri debuit ab anima; cui incumbit viuentium saluti, & incolumitati consulere.Non proficisci verò à grauitate vel illud argumento est,quòd cum multæ subsunt fuligines,quæ depressionis motum retardare deberent,tunc cor, & arteriæ maiori impetu sese contrahunt,videlicet procurante id anima interuentu motricis virtutis ad excernendam fumeam materiam,quæ calorem suffocat.Procurante inquam,non ex notitia, qua præsentem agnoscat necessitatem,vt quidam ætatis nostrę Philosophus in cómētariis ad caput 36.artis medicæ tradidit (nec enim cordis, & arteriarum motus cognitione dirigitur)sed ex naturali inclinatione, &

Cordis, & arteriarū motus nō dirigitur cognitione.

quàsi

quasi instinctu ab ipso autore naturæ ingenito, quo potentiæ etiam vegetatrices, actiones merè naturales, prout rei necessitas, aut opportunitas exposcit, attemperare consueuerunt.

6 VTER è duobus motibus antecedit in respiratione, & pulsu, distensio ne, an contractio? R. Non consentiunt hac in re Philosophi. Videtur tamen probabilior eorum sententia, qui distensionem priorem faciunt. Nec enim cor, vel arteriæ formantur cum aëre, quem illico excludant antequam recentem introrsus aduocent. Certè inspirationem expirationi præire conceptis verbis docet Aristoteles hoc in lib. c. 2. probatque ex eo, quia cum morientia postremò expirent, oportet inspirationem vicem subire principij, id est, vitã ab inspiratione inchoari: est enim consentaneum, vt eius beneficio animantes vitam auspicentur, cuius contrario moriuntur. *Distẽtio prait contractionẽ.* *Morietia postremò expirant.*

7 QVID causæ est, cur homines quidam diutùs, quàm alij, spiritum in aqua contineant? R. Quia ampliores habent pulmones magisque fistulosos, quorum proinde cauitate plus aëris excipiunt ad refrigerandum cor.

8 QVAMOBREM hausto vberiori alimento remissior est insomnis, cordis & arteriarum dilatatio, quàm contractio, depressióue? R. Quia tunc introrsum se conferente natiuo calore, eoque circa ventriculũ & alia viscera, vbi cibi excoquũtur collecto, necessum est multam gigni fuliginem, quę maiorem exinanitionem poscit: contractio autem ad id potissimum obseruit: siquidẽ dum venæ, & cor in se concidunt interceptum aërem vnâ cum recrementis explodunt. Itaque vbi plura suppetunt excrementa, ibi maior, vehementiorque ad ea excutienda depressio datur.

9 CVR pueri, quàm puberes plus, & crebriùs respirant? R. Tum quia plus in se cohibent innati calidi, semper autem caloris magnitudinem sequitur respiratus frequentia, tum quia eorum spiritus ampliorem aërem desiderat, eo quod dum gignitur, multũ effert excremẽti fuliginosi, ob alimenti copiá, quam excoquunt: senibus autem, cùm frigidiores sint, consequens est, vt minor, & rarior, quàm cæteris contingat respiratio. Quæ etiam communis causa est, cur in balneis, hypocaustis, & calidis regionibus maior, densiorque sit respiratio: in frigidis verò locis secus res habeat. Lege Aristotelem in lib. de Vita & morte c. 2. *Pueri plus habent innati calidi.*

10 CVR à cibo parum, hoc est minori aëris copia, frequenter tamen respiramus? R. Quia tunc propter ventriculi dilatationem arctior patet spiritui transitus per thoracem, sed respiratus paruitatem assiduitatis ope compensamus.

11 CVR qui se multo cibo ingurgitarunt pulsum maiorem, respirationem minorem edunt? R. Quia tunc aëris minus alliciunt ob causam paulò ante adductam, & tamen aucto cordis calore, & viribus ex cibo, maior subsequitur & cordis, & arteriarum commotio.

IN LIBRVM, DE IVVENTVTE ET SENECTVTE.

Varia ætatum diſcrimina.

CAPVT I.

ISCRETIO ætatum, de quibus Ariſtoteles hoc in libro agit, aſſignari conſueuit à Philoſophis ex mutatione calidi, & humidi, quibus animantium vita continetur. Quæ tamen mutatio non qualibet, ſed inſignis eſſe debet. Igitur ſecundũ hanc notionem tria ætatum diſcrimina conſtituuntur, pueritia, iuuentus, ſeu florida ætas, & ſenectus. Ad pueritiam pertinet calidum, & humidũ affluẽs ac copioſum. Ad iuuentutem calidum & humidũ apprimè temperatum. Ad ſenectutem calidum, & humidum iam diminutum, & in occaſum vergens. Ita vt licet vita ſenum in calido, & humido, vt communis omnium animantium viuendi ratio, conſiſtat, ſuperiorum tamen ætatum comparatione ſenectus frigida & ſicca iudicetur.

Prima diſtributio ætatum earumq; tẽperamenta.

QVOD animantiũ vita hoc ordine, graduque temperamenta decurrat non difficilè quiuis intelliget. Etenim cum fœtus è ſemine, & ſanguine, in quibus larga humoris, & caliditatis copia viget coaleſcant; fit inde conſequens, vt eorum membra à prima vitæ ingreſſione humido, calidoque abundent. Et quidem quod ad humorem attinet, id etiam ſenſus iudicium commonſtrat: infantis enim caro flaccida, humidaque tactu dignoſcitur. De calore autem id palam docuit Galenus 8. de Placitis Platonis & Hippocratis, & ante illum Hippocrates, tum 1. Aphoriſmorũ Aphoriſmo 14. tum libro 2. de Na. hum. c. 12. dum hominem prima die calidiſſimum ſtatuit, quod nos etiam primo de Ortu, & interitu variis in id adductis rationibus comprobabimus. Quia vero calor continenter carpit humidum, & ipſe agendo atteritur, & langueſcit, neceſſariò cùm ad extremam vitę partem deuentum fuerit, corpus frigidum erit, exeſaque ac diſſipata humidi primigenij ſubſtantia. Vnde etiam patet, quod inter hæc extrema ſitum eſt tempus, id humoris & ſiccitatis medio potiri: non quaſi abſolutam, & ad punctum exactam obtineat temperiem, ſed maximam, quæ ætatum decurſu contingit, quatenus florida ætas nec vt ſenium inareſcit, nec vt infantia humore nimio affluit.

Galenus. Hippocrat.

Calor continenter carpit humidum.

DIVIDVNTVR etiam hæ tres ætates in alias minutiores. Nimirũ prima ætas, quæ anno fere quinto & vigeſimo terminatur, in infantiam, pueritiã, pubertatem, & adoleſcentiam cui paulò ante totius huiuſce decurſus appellationem dedimus. Infantia ad ter

Alia diuiſio ætatum.

ad tertium, quartúmve annum extenditur: hinc puetia ad decimum: hinc pubertas ad decimum octauum, inde ad vigesimum quintùm adolescentia. Ætas media distribuitur in iuuentutem, & virilem ætatem. Iuuentus à vigesimo quinto ad trigesimum quintum, aut quadragesimum porrigitur. Inde virilis ætas ad annum quinquagesimum excurrit. Tertia ætas continet primam, & vltimá senectutem. Senectus prima à quinquagesimo ad quintum & sexagesimum protenditur. Vltima, seu decrepita senectus vitam claudit.

Alia ætatum partitio.

SOLON Atheniensium legislator teste Philone Alexandrino in lib. de Mundi opificio, Hippocrates & plerique alij septem tantummodo ætates constituunt: partiuntur enim primam ætatem in infantiam pueritiam, & adolescentiam: attribuúntq; infantiæ septem priores annos totidem pueritiæ, reliquos vsque ad vigesimum quintum adolescentiæ. Inde reliquum vitæ tempus eo ætatum & annorum numero quem ante retulimus, dimetiuntur. Est autem siue hæc, siue illa ætatum descriptio, ordinaria, & frequentior, non tamen vsque adeò certa, vt aliquando hominum vita pro innati temperamenti, & regionum aliarúmque causarum extinsecùs incidentium varietate non alios interdum limites & discrimina sortiatur: præterquam quod plerósque ante senium, multos ante floridam ætatem, non paucos in ipso vitæ limine, & ab vbere matrum aufert atra dies, & funere mergit acerbo.

Consule Galenũ 3. Apho. cont. 27.

Non omnes eodem temporis spatio in ætatum discrimina incurrunt.

Aetatum consideratio secundum Astrologos, Pythagoram, aliósque philosophos.

CAPVT II.

Qui planetæ quibus præsint ætatibus secundum Astrologos.

PVTANT verò Astrologi, vt videre est apud Proclũ in lib. de Anima & dæmone, singulis ætatibus præesse vnum planetam ob peculiarem influxum. Infantiæ Lunam: pueritæ Mercurium: adolescentiæ Venerem: iuuentuti Solem: virili ætati Martem: senili Iouem: decrepitæ Saturnum. Huiusce dominij causam, & rationem sic explicant. Luna, inquiunt primam illam infantiæ teneritudinem blando quodam officio permulcet, & benigno, vberíque humore fouet, Mercurius pueritiam ad lusiones, sermonem, & disciplinas afflatu suo promouet. Venus adolescentiam accendit. Sol iuuentuti vigorem addit, & ad altiora erigit. Mars virili ætati animositatem affert, & pugnandi studium excitat. Iupiter senectuti grauitatem & maturam benignitatem indit. Saturnus decrepitæ ætati fragilitatem, & morositatem. Aiunt etiã decrepitos senes, quia propter virium, & iudicij imbecillitatem propemodum ad infantiam tanquam à calce ad

carcerem regrediuntur, iterum Lunæ dominio subiici. Verùm quid in se veritatis cõtineant hæc Astrologorum effata in libris de Cœlo copiosè disseruimus. Lib 2. cap. 3. quæst. 9.

CIRCVMFERTVR etiam alia ætatum consideratio ex Pythagora qui vitam in pueritiam iuuentutem, virilem ætatem, & senectam, diuisit; & hanc quadripartitam varietatem cum quatuor anni temporibus proportione quadam cõtulit. Aiens pueritiã Veri assimilem esse, in quo omnia virent, & humoris vbertate adolescunt. Iuuentutem, Æstati, propter animi robur, quo tunc corpora pollent, & quasi efflorescunt. Virilem ætatem Autumno, quod tunc post varia superioris vitæ pericula cuiusque ingenij dotibus tanquam naturæ fructibus accedat tempestiuitas, & sua quædam maturitas. Senectutem Hyemi gelidæ, & molestæ, qualis esse extrema ætas consueuit.

LEGE D. Damascenum lib. 1. Parallelorum, & Philonem in libro de mundi opificio, vbi ex Solone legislatore Atheniẽsium ea, quæ singulis ætatibus attribuuntur per septenarios exponũt.

Dissolutio problematum ad hominum ætates spectantium.

CAPVT III.

SEQVITVR explicatio problematum, quæ hominum ætates, de quibus paulò ante disseruimus, concernunt. Primum sit. Cur infantes qui septimo mense in lucem veniunt, viuere possunt; qui octauo nequeunt: sed vt plurimùm (quod longa experientia cõpertum est,) cõfestim moriuntur? R. Non parua de hac re inter philosophos, & medicos disceptatio est. Philo Iudæus lib. 1. Allegoriarum & Aphrodisæus lib. 2. problematum quæst. 44. eius rei causam referunt ad mysteria, & occultam vim numeri septenarij, de quo inibi multa prædicant. Estque hæc sententia admodum consentanea doctrinæ Hippocratis in lib. de Septimestri partu, vbi docet quemadmodum morbi dies, ita partũ menses criticos, seu iudicatorios habere, & ad prodeundum in lucem idoneos, ac fauorabiles, aut contra. Hos autem constat non quoslibet, sed definitos, ac certos esse, videlicet septimum & nonum, qui ordinarius est. Ait tamen Plinius lib. 7. cap. 5. repertos fuisse in Italia octimestres partus vitales contra priscorum opinionem. Quos etiam in Ægypto aliquando inueniri scripserat Aristoteles lib. 7. de Historia animalium capite quarto. Huius rei, quæ medicorum propria est, vberiorem explicationẽ lege apud Vallesium libr. 2. Cõtrouersiarum Medicarum & philosopho. Leuinum lib. 4. de Occultis naturæ miraculis, cap. 23. Valleriolam lib. 3. Enarrationum Medicinalium, Enarratione 7. Plutarchum lib. 5. de Placitis cap. 18. Vide quoque si placet quę lib. 2.

Philo. Aphrodis.

Hippocrat.

lib.2.de Cœlo,cap.3.quæst.1.art.2.ſcripſimus,vbi ex Aſtrologorum diſciplina aliter propoſitam quæſtionem ſoluimus.

2. CVR infantibus naturales actiones validæ ſunt,animales admodum infirmæ: ſiquidem affluenter nutriuntur, & creſcunt: ægrè ſentiunt,& nec moueri,nec ſtare firmiter valẽt?R. Quia functiones naturales adminiſtrantur calore natiuo,quo prima ætas circumfluit. Operationes verò animales egent ſpiritibus ſenſitiuis, qui in cerebro perficiuntur at infantes cerebrum habent admodum imbecillum, & ad id muneris ineptum. In homine enim capitis os poſterius omnibus aliis oſſibus concreſcit, conformatúrque,vt docet Galenus in lib. de Formatione fœtus. Vnde eſt, quod caluaria iuxta ſynciput adeò infantibus tenera, & infirma eſt, vt in recens editis cerebri motus non ſolùm tactu, ſed viſu etiam deprehendatur. Accedit quod nimia humiditas, qua ſenſuũ officinæ primo ætatis ingreſſu ſcatent, ſenſitrices facultates obtundit,nec eas ſuis muneribus perfectè defungi ſinit.

Spiritus ſenſitiui perficiũtur in cerebro.

3. CVR pueri maturiùs ſapientes, aut vitales non ſunt,aut (quod probauit experientia) cùm ad maturam ætatem acceſſerint minus prudentes euadunt? Vnde Plinius lib.7.cap.51.refert Catonem Cenſorium velut ex oraculo prodidiſſe ſenilem iuuẽtam præmaturæ mortis ſignum eſſe. Et apud Senecam lib.Controuerſiarum 2. controuerſia prima, Ceſtius de ingenio Aiſij Flauij prædicat tam maturè magnum ingenium non eſſe vitale. Itaque iam illud prouerbij loco celebratur. *Odi pueros præcoci ſapientia.* R. Iccirco pueri primo ætatis ingreſſu rationis vſum impeditum habent, quia multo, vt diximus, abundant humore, è quo excitata nebula internorum ſenſuum functiones, aut omnino impedit,aut interturbat. Hinc qui præmaturè ſapiunt, intempeſtiuam cerebri ſiccitatem indicant, quæ ſiccitas cum progreſſu temporis excreuerit, aut ita organum diſſoluit, vt mortem afferat: aut ita vitiat, vt ad perſoluenda internorum ſenſuum munia, è quibus intelligentiæ vis dependet, inutile & ineptum ſit.

Senilis iuuenta præmaturæ mortis ſignũ.

4. POTVISSENT ne primi humani generis parentes eſu fructuum vitalis arboris, iuuentutis florem perpetuò retinere? R. Scotus in 2.diſt.19. quæſtione prima credit vitalem arborem non habuiſſe vim conſeruandi perpetuo iuuentutem,aut vitam: ſed dumtaxat ad longiſſimum aliquod tempus, quia cùm omne agens phyſicum agendo repatiatur,& debilitetur, neceſſariò calor naturalis hominis agendo in cibum paulatim degeneraret, nec ad priorem ſtatum in infinitum reſtitui poſſet: cùm finitæ cauſæ infinitus effectus eſſe nequeat. Oppoſitum, quod veriſimilius eſt, aſſerit D. Auguſt.lib.13.de Ciuitate Dei,cap.20. & 23. aiens hominem niſi peccaſſet,eſu ligni vitæ & à neceſſitate moriendi liberandum, & in flore iuuentutis perpetuo conſeruandum fuiſſe. Eadem videtur eſſe ſententia D. Chryſoſto.hom.18. in

De ligno vitæ.

De hac re Richard. in 2. diſt.19.quæſt. 2 circa 2. princ. Item auctor, quæſt.veteris, & noui teſtamenti, q.17. Abu. ad cap. 2.Gen.q.50.

D.Auguſt.

D.Chryſoſt.

Rupert. in Genesim, & Ruperti 3. de Trinit. cap. 30. cui adstipulantur verba illa tertij capitis Geneseos, *ne forte mittat manum suam, & sumat etiam de ligno vitæ, & comedat & viuat in æternum.* Nec ratio Scoti vim habet, quia ligni vitæ esus, caloris dispendia ex æquo resarciret: nec verò id præstando, produceret effectum infinitum, id est, infinitæ perfectionis, vt patet, aut etiam infinitè duraturum, quasi vna eius comestio deberet sufficere ad propagãdam vitam in sempiternum tempus: oporteret enim ad id progressu ætatum aliis & aliis pomis vesci, vt monet S. Thomas prima parte, quæst. 97. art. vltimo. Si autem petas quónam pacto id poma illa potuissent præstare: dicendum, fuisse eis inditã à Deo qualitatem quandam: siue supernaturalem, vt credit D. Augustinus lib. 8. de Genesi ad litte. cap. 5. & lib. 11. eiusdem operis, cap. 40. & D. Bonauentura in 2. dist. 17. Siue, quod probabilius est, naturalem, vt Strabus, Hugo de S. Victore, & D. Thomas videntur opinari, quæ qualitas altricem facultatem, omnésque eius administras, videlicet coctricem, attractricem, expultricem, & alias, quæ circa cibum negotiantur, à quarum deinde ministerijs, & opera cæteræ corporis potentiæ dependent, ita corroboraret, & defenderet, vt neque actione cibi, neque alterius externæ causæ occursu infringerentur, aut fatiscerent. Tueretur etiam primos parentes quandiu præceptum diuinum minimè violassent, ab omnibus noxiis rebus, & incommodis extrinsecus incidentibus tum propria ipsorum cura, tum maximè diuina prouidentia, quibus adminiculis potuissent in infinitas seculorum ætates vitam extẽdere. Sed enim è terris in cœlum ad beatiorem vitam fuissent traducendi.

(Margin: D. August. — D. Bonauent. — Strabus. — Hugo. — D. Thom.)

Senectus putredo quadã. 5. CVR qui eminentiora loca libero cœlo incolunt tardius senescunt, qui autem curua & palustria citius? R. Quia vt docet Aristoteles sect. 14. problem. quæst. 97. senectus putredo quædam est, putrescit autem quod quiescit non quod mouetur, vt aqua conclusa. Igitur vt locis editis aër afflante vndique spiritu agitatur, & alius succedit, ita cauis manet immotus: proindéque minus syncerus. Quo fit, vt hîc ocyus, illic tardius corpora marcescant.

5. QVODNAM temperamentum ad senectutem seriùs ducit? R. Sanguineum: quia abundat calido, & humido, multus verò calor copiose reponit: humidum affluens ægrè dissipatur: non senescimus autem nisi arescente humido, frigescẽte calido.

7. CVR senes timidi sunt, incurui, tremuli? R. Cum extrema ætas frigida sit, & magna ex parte destituta calore, qui animositatem parit, & hominis corpus in rectam staturam excitat, ac membra sustinet: consequens fit, vt senes cuncta pertimescant, curuentur, tremant.

Senes suspiciosi. 8. CVR suspiciosi sunt? R. *Sunt*, inquit, Aristoteles 2. Rhetoricorum cap. 13. *suspiciosi senes, quoniam increduli: increduli vero,*

quia

quia experti, hoc eſt, quia longo rerum vſu didicerunt quantum peruerſitatis, fraudiſque in hominum dictis, & factis lateat. Vnde quæ videnr in ſiniſtram partem non rarò accipiunt, ideoque, vt inibi Ariſtoteles ait, neque amant, neque oderunt nimium: ſed ſecundum Biantis præceprum & amant vt oſuri, & oderunt vt amaturi. Tum præterea nihil affirmant niſi cum temperamenro, fortaſſis. Quare & in rebus agendis non alirer eis, quàm pronuntiaris demonſtratione concluſis aſſentiendum eſſe commonet Ariſtoteles 6. Ethic. c. 11. *Biãtis præceptum.*

9 CVR illiberales ſunt? R. Tum quia viuere peroptant, & iccirco ea, quæ vitæ neceſſaria ſunt, ægrè dimittũt. Tum quia compertum habent quàm ſit difficilis rerum acquiſitio, quam facilis iactura. Ariſtoteles 2. Rhetoricorum c. 13. *Senes illiberales.*

10 QVÆ ſunt ea, quæ ſenilem grauitatem maximè decent? R. Vt ait auctor libri de duodecim abuſibus c. 2. duæ ſunt particulæ homini cauendæ, quæ in eo non obſoleſcunt, & ad flagitia trahunt. Cor videlicet, & lingua: quia cor nouas machinari cogitationes non deſinit: lingua impigrè loquitur, quæcunque cor machinari ſenſerit. Caueat ergo ſenilis ætas ne iſtæ iuueneſcentes particulæ totam ſui harmoniam decipiant, & per res ineptas reliquam corporis grauitatem illudant. Vnicuique enim conſiderandum eſt quid ætate eminenti dignum ſit, vt hoc agat, quod nec vitam, nec ætatem, nec miniſterium vile reddat. Debet proinde ſenectus anteactæ vitæ partus eſſe, non naufragium. *Duæ particulæ homini cauendæ.*

De dentibus.

Quo ſit eorum materia, ortus, finis, varietas.

CAPVT IV.

QVONIAM de ætatibus diſſeruimus, non erit ab inſtituto alienũ de dentibus, & capillis, quæ duo ætates comitantur, & cum eis mutationem ſubeunt, in præſentia diſputare. Primum quod ad dentium materiam attinet ſciendum ex Ariſtotelis doctrina 2. de Gen. animalium c 4. eos eiuſdem naturæ eſſe, cuius oſſa, & ex eadem materia coagmentari, quæ mareria craſſior eſt, & aridior, quàm ea, ex qua nerui, & cartilagines, aliaque eiuſmodi componuntur. Hoc tamen inter reliqua oſſa peculiare habent dentes, quod ſoli, docente Ariſtotele loco citato, tota fere vita creſcunt, vt videre eſt in iis dentibus, qui tactum mutuum declinant. Id verò propterea natura machinata eſt, vt fungi officio ſuo poſſint: breui enim tempore contrario occurſu, & attritu conſumerentur, niſi aliunde diſpendium reſarcirent. *Dentiũ materia.* *Dentes tota fere vita creſcunt.*

INCIPIVNT autem dentes è mandibulis emergere ordina- *Ortus dẽtiũ.*

riè post septem menses. Deinde post septimum annum, qui primi emerserant, decidunt, & in eorum locum alij ad solidum cibum aptiores subrogantur. Redeunt verò qui per id tempus decidunt, quia vt docet Aristoteles quinto de generatione animalium, capite octauo, in osse adhuc nascente oriuntur, & dum adhuc ad eorum generationem tempus idoneum est. Nullum tamen animal ordinariè maxillares permutat teste eodem Arist. 2. de Hist. anim. c. 1.

Dentiũ numerus. HABEMVS porrò dentes fere triginta duos, rarò plures, pauciores nonnunquam, quorum multitudine longiora promitti vitæ spacia quidam putant. Vno ordine in vtraque maxilla sexdecim continentur, singuli singulis alueolis infixi. *Dentes incisorij.* Parte anteriori ij, quos primores, & incisorios nuncupant, vtrinque quaterni acuti, vt possint incidere: *Canini.* vltra hos sunt canini vtrinque duo ad inferiorem basim lati, superiori parte, acuti, vt si quid propter duritiem ab incisoriis minus scindi potuit, id ipsi confringant. *Maxillares.* Sequuntur deinde maxillares dicti, vtrinque quaterni, asperi, latique præduri, ac magni, vt incisa ab incisoriis, & fracta à caninis penitus penitus leuigare, ac terrequeant. Ex his duo, vel tres *Genuini.* vltimi, & intimi genuini vocantur, qui circiter vigesimum annum gignuntur, nonnullis admodum serò, etiam octogesimo anno, vt refert Aristoteles secundo, de Hist. anim. capite quarto. Primores, & canini vnica radice nituntur, maxillares binis, aut ternis, quaternisue, atque inferiores vna minus, quàm superiores. Omnes verò in suis cauitatibus, præsertim circa radices vtraque gena insertis neruis valide constringit, ne facile concutiantur. Sunt & alia dentium discrimina in animantibus. Quidam serrati, alij contigui, alij exerti. Serrati pectinatim coeuntes ne contrario occursu atterãtur, vt serpentibus, piscibus, canibus, mantichoris, quæ triplici dentium ordine præditæ sunt: contigui, vt homini, & equo: exerti, vt apro, elephanto.

Finalis causa dentium. QVOD attinet ad finem, cuius gratia dentes à natura dati sunt, dicendum tribuisse eos naturam animantibus communi quidem officio ad conficiendum cibum. Priuatim verò quibusdam etiam ad alia munia, vt homini ad sermonem, quippe vocis sermonisque regimen primores tenent, dum concentu quodam ictum linguæ excipiunt. Vnde cùm defluxere, distinctionem, explanationemque adimunt. Multis etiam belluis ad pugnam dati sunt, vt apris, & elephantis. Lege Aristotelem 3. de Partibus animalium, capite primo, Galenum libro vndecimo, de Vsu part.

* *
*

Solutio problematum, quæ ad dentes pertinent.

CAPVT V.

OCCVRREMVS nunc aliquot problematis, quæ in consideratione dentium se offerunt. Primum est. Cur dentes canini inter primores, & maxillares siti sunt? R. Quia canini inter primores, & maxillares mediam naturã sortiuntur, quatenus, & acuti sunt, vt primores, & lati, vt maxillares.

2 CVM leones, canes, lupi, vtrinque multos habeant caninos dentes, cur homo binos tantùm parte vtraque obtinet? R. Quia, vt Galenus 11. de Vsu partium cap. 9. ait, cogitauit natura in hominis procreatione, se animal ciuile, atque mansuetum effingere, cui robur, ac vires essent ex sapientia, non corporis fortitudine: proinde è caninis dentibus non multos dedit, quasi ad pugnam, sed qui ad comminuendum cibum, modo superius explicato, sat essent. *Homini robur ex sapiẽtia, non ex corporis viribus.*

3 QVAM ob causam in extrema ætate rariores fiunt dentes, qui antea coniunctiores fuerant? R. Quia cùm à radice exiliores sint, ad fastigium latiores, continuaque attritione absumantur, exiccata etiam, excesaque ad imum carne, necesse est plus ab se inuicem distent.

4 QVAMOBREM in senectute dentes labuntur? R. Vel humoris defectu, sicuti arborum folia, vel ob nimium humorem excrementitium, eius ætatis proprium, qui calorem suffocat. Decidunt etiam non rarò excessu frigoris contrahentis neruum, qui eos implantauit. Putrescunt, & in aliis ætatibus peregrino calore, & humido male commistis, compactionemque soluentibus. *Putredo dentium.*

5 SI dentes carne firmiores, solidioresque sunt, cur frigoris vim ampliùs, quàm caro sentiũt? R. Quia, vt docet Aristoteles in problemat. Sect. 34. quæst. 2. dentes tenuibus nituntur infixi meatibus & neruulis, quorum exiguus calor facilè à frigore vincitur, & dolorem facit.

6 CVR nullum cornigerum vtrinque dentatum est, sed omnia saltem primoribus superioris mãdibulæ dentibus carẽt? R. Quia alimentum, quod in eos dentes digerendum, dispensandumque erat, in cornuum recrementa absumitur, quanquam nonnulla repetiuntur quæ denegante natura ad vtrunque materiam & cornibus carent, & vtrique dentata non sunt, vt cameli. *Nullum corrigerũ vtrinque dentatũ.*

7 CVR Æthiopum dentes candidi sunt? R. Quia mandibularum calor quo abundant, excoctum humorem eis detrahit, quo detracto eximius ille candor existit, sicuti etiam albescit cera solis calori exposita, nec mirum quod idem calor cutem nigriorem reddat, non enim is candorem inducit, nisi cùm eximit humorem corporibus, quæ ob illius permistionem atra sunt. Vnde

carnem,in qua huiusmodi humoris copiam non absumit, adurit,& atro colore inficit. Lege Aristotelem libro tertio, de Historia animalium capite nono, & in Problematis Sect. 10. quæstione 65.& 66.

De capillis.

Quæ sit eorum materia, ortus, finis.

CAPVT VI.

Capillorum materia.

De hac re Hippocras in lib. de natura pueri, & in lib. de glandulis.

VNC de capillis agendum. In primisque materia, & generatio scrutanda. Aduerte igitur, sicuti in sublunari mundo duplex halituum genus cernitur, quidam humidi,& calidi, qui Solis vi è locis humidis excitati in pluuiam, rorem, cæteraque his similia addensantur, quos vapores nuncupãt: alij sicci, & calidi, quos eadem vis è terræ elemento ad ignitarum impressionum materiam excernit, vocanturque exhalationes, vt in Meteoris exposuimus: ita & in homine, qui paruus mundus à Philosophis vocatur, quosdam inesse halitus humidos, qui ad conciliandum somnum, aliaque munia obseruiunt: quosdam siccos, qui in pilos, vngues, vngulas, cornua,& reliqua id genus, pro partium diuersitate, concrescunt.

Capillorũ generatio.

CVM igitur fuliginosa,& terrea exhalatio, cutis spiramentis impacta, nec facilè retro commeat, nec omnino foras euolat, & hanc alia rursum è profundo subiens ferit, aliaque rursum,& alia à tergo instat, complicantur istiusmodi exhalationes addensanturque in minuta corpuscula,& deinceps perpetuò nouæ fuliginis accessu augentur, eaque corpuscula dicuntur capilli. Monet vero Aristoteles 2. de Partibus animalium c.4. capillos, & eorum cognata omnia quamdiu insunt, tandiu augeri, & tunc magis cùm corpora, aut ægrotant, aut senescunt, decrescunt-ve: quia vberior excrementi copia remanet, cùm minus in partes alias propter senium, aut morbum insumitur. *Arist.*

DOCET quoque idem Aristoteles 2. de Partibus animalium cap. 14. & ex eo Plinius libro 11. capit. 37. humanum caput præ aliis plurimo capillo abundare. Quod ita fieri oportuit tum necessitate materiæ, tum præsidij causa. Necessitate materiæ, quia vbi plurimum humoris calorisque inest, ibi plus suppetit excrementi, quod in capillos facessat. Nam quod in aliis animantibus nonnunquam nutrimentum est, vel in cornua, aut setas, aut pilos vestiendis ex toto corporibus abit, id homini suggeritur ad promittendum capillum integendo capiti. Est etiam ea capillorum frequentia adiumento, præsidióve ad muniendum cerebrum. Nam cùm id in homine proportione maximum, & humi

Capillorum vtilitas.

humidissimum sit, maiorem desiderat tutelam: propterea quod humidissima quæque facilè efferuescunt,& refrigerantur. Quibus autem animantibus capilli non sunt, iis aliquid capillis proportione respondens ingenio naturæ datum fuit, vt auibus pennæ, piscibus squamæ, herinaceis aculei.

SANE capilli, qui homini genas, & mentum vestiunt, barbámque efficiunt, multum decoris, & ornamenti pariunt. Vnde illud Theodoreti. *Sic eos, qui virilem ætatem ingrediuntur, & pueriles annos transierunt barba exornat, quæ genas aliqua ex parte cum mento inferiori vestit. Et primò quidem lanugine florent malæ, deinde modicum pilorum velamen easdem tegit, vt augmento hoc ætatis discrimen doceat, & ipsa vultus figura homini persuadeat, vt relictis puerilibus ludis ad res serias accingatur.* Hæc Theodoretus tom.2.sermo.4.de Prouidentia. Sunt autem quibus barba in densam syluam excrescit sunt quibus rara, & exilis est: quia vt Galenus explicat 11.de Vsu partium. Quemadmodum herbæ, ac plantæ, quæ ex terra humida, & pingui proueniunt, altè crescunt: quæ verò ex dura aridáque, paruæ, & exigui sunt incrementi: ita capilli, qui ex humidi ac mollis temperamenti emergunt partibus, latè luxuriāt, qui ex partibus naturæ duræ, siccæque parui, atque exiles euadunt. Porrò è tribus potissimum causis barbæ raritas, & inopia oritur, nimirùm, vel ex defectu recrementi, vel ex duritie cutis quam exhalatio penetrare nequit, vel ex laxitate pororum, per quos exhalatio confestim euolat, nec in pilos addensatur. Duritiem verò seu constipationem cutis plerumque frigus, laxitatem calor efficit. *Theodoret.*

De capillorum varietate.

CAPVT VII.

VIBVS causis variè colorētur capilli declarat Aristoteles in libro de Coloribus, qui liber videtur ex duobus, quos Aristotelem scripsisse testatur Laërtius, in vnum coaluisse. De eadem re scripsit Galenus lib.2.de Temperamentis. Nimirum fit capillus niger cùm deusto vi caloris vapore recrementum in exactam fuliginem permutatur. Flauus, cū vapor minus torretur. Est enim quod tunc in capillos abit flauæ bilis superfluum. Albus verò capillus ex pituita nascitur. Rufus. sicuti inter colorem album, flauúmque est medius, sic ex pituitosæ, biliosæque fæcis media quadam natura prouenit. Aduerte autem id, quod Galenus ait, videlicet candorem capillorum effici à pituita, non repugnate Aristoteli docenti canitiem, vt post liquebit, gigni ex humiditate, & ex defectu innati caloris. Pituita enim frigida est, & humida, proindéque idonea ad candorem, accedente externo calido. *Capillus niger. Flauus. Albus. Rufus.*

Cæterum non oportet ſemper ex hac materia album colorem capillis innaſci: quamquam is ſemper obueniat ex humiditate, & ex inopia caloris innati. Vnde illud vniuerſim pro vero habendum, flauitiem, rufedinem, alióſque colores intermedios fieri ex media permixtione humidi & frigidi interni circumfundente ſe calido aſcititio, ita tamen vt hæc permixtio in quibuſdam magis, in aliis minus ad hoc, aut illud extremum vergat.

Diuerſitas capillorum.

VARIANTVR etiam capilli pro diuerſitate regionum, & ætatum, vt oſtendit Ariſtoteles 5. de Gener. animalium cap. 3. & Galenus loco citato. Nam qui calidam, & ſiccam plagam incolunt, vt Æthiopes, & Arabes, ſiccos, & criſpos habent capillos, ac breues. Qui humidam, frigidámque regionem habitant, vt Illirij, Germani, Sarmatę modicè auctiles, graciles rectos, & rufos obtinent. Qui inter hos temperato degunt tractu, robuſtos, modice nigros, mediocritérque craſſos: tum nec prorſus criſpos nec omnino rectos emittunt. Quod ad ætates ſpectat, docent nonulli medicorum, ſi cerebrum probe temperatum ſit, gigni ex eo capillum, qui à teneris annis ſit cæſius; poſt adoleſcente ætate rubeſcat declinétque magis ad nigredinem. Vbi verò cerebrum ipſum calidius fuerit prouenire ex eo capillum omnino nigrum.

Pro regionum diuerſitate.

CVR autem non ſimplex capillus, ſed intortus, ſeu criſpus interdum oriatur, cauſa eſt conditio materię, ſiue exhalationis è qua fit, vt docet Ariſtoteles 5. de Generatione animalium, cap. 3. *Si*, inquit, *fumoſa eſt præ calore & ſiccitate exhalatio criſpum efficit capillum; quoniam duplici fertur motu: ſiquidem quod ineſt terreni, deorſum, quod calidi, ſurſum commeat, cúmque præ imbecillitate reduci facile queat, intorquetur, idque in capillis criſpitudo eſt.* Aut certè, quia cùm parum omnino humidi, terreni autem permultum ſubeſt, fit vt ab aëre ęſtuante contrahantur capilli, & conuellantur, quemadmodum cûm igni aduruntur. Galenus etiam lib. 2. de Temperamẽtis, criſpitudinis cauſas hunc in modum explicat. *Criſpi redduntur capilli, vel propter ſiccitatem temperamenti, quæ illos intorquet (qua ratione Æthiopes criſpi ſunt) vel propter imbecillitatem exhalationis, quæ rectam viam ſibi moliri non poteſt: vel denique ob duriorem cutis naturã, quæ ipſam exhalationem, etiam ſi valida ſit prohibet rectà ferri, cogítque vt ad latus ſe inflectat, & obliquum tranſitum paret.*

Criſpitudo capillorum ex Ariſtot.

Ex Galeno.

De caluitio, & canitie.

CAPVT VIII.

Ariſtot.

CALVI omnium maxime animalium homines conſpicue efficiuntur docente Ariſtotele lib. 5. de Generatione animalium, cap. 3. quamquam ſimilis quędam affectio in aliis viſitur, videlicet in plantis, & auibus. Namque plantarum

De hac re Hipocrates in lib. de Naturapuer.

tarum aliæ perpetuò frondis honore virent, aliæ definito mensium curriculo frondes exuunt. Item ex auibus quædam certo tempore sese abdunt, vt pennas deponant. Talis vero affectus in hominib' caluitium est. Ac quemadmodum hoc hyberno tempore plantis euenit, ita hominibus ætate senescente, quæ humanæ vitæ, quasi hyems est. Vna verò tam hominibus caluitij quàm plantis, & auibus prædictæ iacturæ causa est, videlicet inopia calidi humoris: hoc enim deficiente inarescunt omnino capillorum radices, folia, pennæ; & dissoluta compactione, quã humor & calor congruenter mista præstabant, sensim defluunt. Caluescimus autem potissimùm priori capitis parte, quia in eam cerebrum prominet, quod suo frigore calidum illum humorem pellit. Vnde est etiam quod homini maximè caluitium accidit, quia videlicet amplissimum, & humidissimum proportione cerebrum habet, vt loco citato affirmat Aristoteles. Addit Macrobius lib.7.cap.10. ideo caluitiũ ab occipitio inchoari, quia hanc partem fecit natura rariorem, quod ex futuris, quæ in caluariis cõspiciuntur, planũ est, vt quidquid superflui, aut fumei flatus circa cerebrum fuerit, euanescat per plures meatus. Non caluescunt tamen omnes, sed tantùm magnam subeuntes inopiam humidi caloris, qui capillos retinet, seruátque: neque is defectus quouis tempore contingit, sed potissimum ætate iam declinante & in frigiditatem labente, Quare qui maturius caluitio insigniuntur, ij ante tempus prædicto calore priuantur.

Caluitij causa.

Saturn. Macrob.

Cur non omnes caluescãt.

QVOD ad canitiem attinet, eam docet Aristoteles lib. 5. de Generatione animalium cap. 5 gigni ab excremento putrescente, cùm enim calor ob suam imbecillitatem perlatum ad cutem excrementum, vnde capilli aluntur, perfectè decoquere non valet, fit inde vt collectum putrescat. Albet verò tunc capillus, quia humiditas possessa ab externo calore ob innati defectũ vertitur in flatum; is, flatus inter terreum cõtentus candido imbuitur colore, vt in carie parietum, cui canities respõdet. Quod autem canities putredo quædam, ac morbus capillorum sit, illud indicio est quod qui valetudinis vitio præmaturè canescunt, vbi iam reualuerunt, calore augescente, atque adeò excrementum exacte decoquente, canitiem exuunt. Quod in segetibus quoque euenit, quæ locis humilioribus, ac prope lacunas sub magnis, & continuis pluuiis perpalescunt. Vbi verò calor exciccauit humidum illud superfluens tunc propriam resument viriditatem.

Caluities vt obueniat.

Canities putredo capillorum.

QVORVNDAM tamen opinio fuit canos ex ariditate prouenire: siquidem & ossa albescunt excocto humore, & lapides excocti albentem in calcem soluuntur, & cera Solis admota feruori candescit, defæcatis ab illa humoribus, & terra æstiuis exiccata solibus albicat. Hæc tamen sententia non probatur Aristoteli loco citato eámque refellit eo argumento, quod experientia

Sententia de causa caniciei.

perientia constat, capillos opertos citius canescere, cùm tamen operti minus siccentur. itaque & si nonnulla corpora exusta humiditate albescant, in capillis tamen alia ratio est.

Dilutio problematum ad capillos spectantium.

CAPVT IX.

Cur infantes glabri.

EXPLICEMVS nunc problemata, quæ circa paulò ante dicta excitari queunt. Primum sit. Cur tenelli pueri ætatis ingressu glabri sunt? R. Quia cùm præcalidi, & humidi sint, nullus adhuc eis meatus in cute est, nec fuliginosum excrementum.

2. CVR calidæ aquæ capillum faciunt candidum, frigidæ nigrum? R. Quia calidæ plus aëris in se cohibent: aër autem pellucens candorem gignit, vt videre est in spuma.

3. CVR caluescimus magis à syncipite: canescimus magis à temporibus? R. Quia regio illa admodum sicca est, hæc præhumida: à siccitate verò defluuium, ab humore canities est.

4. CVR inter omnes animantes homo maximè canescit? R. Quia cæteris magna ex parte pili quotannis decidunt, vt equo & boui: aliis & si non decidant, breuis tamen contingit vita, vt oui: quibus proinde longo decursu ætatis in senio canities non aduenit: homines autem & longam degunt vitam, & deciduum capillum non habent.

5. SI senib⁹ abundātia humoris capillos in canitiē tingit, cur senectus sicca perhibetur? R. Quia sicca dicitur, hoc est destituta humido innato: cū alioqui humido ascititio, & peregrino abūdet.

6. CVR capilli detecti tardius, quàm operti canescunt? R. Quia canities à putredine est, flatus autem putredinem prohibet, & operimentum flatum arcet.

Qui vnius noctis spatio totus incanuit.

7. QVID causæ fuisse putandum erit, cur quidam metu mortis, vnius noctis spatio totus incanuit: sic enim accidisse narrat Scaliger exercitatione 312. in Cardanum. *Historia*, inquit, *nostra tempestatis est sub Francisco Gongaza Mantua principe. Is affinem suum suspectum coniurationis, cum in turri porta Cæsarea ad quæstionem, aut supplicium seruari iussisset, nuntiatum est mane totum repente canum factum. Quod quasi prodigium, flexit principis animum, qui ei propterea & venia & vita fecit gratiam.* R. Subita illa canities orta videtur ex retractione caloris, quam metus vehementia induxit: sicuti & in his, qui senescunt, canities ex defectu caloris prouenit ad modum superius explicatum.

8. CVR in equo præ aliis brutis animātibus canities apparet? R. Quia equus, vt affirmat Aristoteles 5. de Generat. animalium, cap. 5. os, quo cerebrum continetur, tenuius pro magnitudine, quàm cætera bruta animalia obtinet, quo fit, vt facile humor effluat, & per ætatem calor deficiat, vnde canities oritur.

IN LIBRVM, DE VITA, ET MORTE.

Quidnam sit vita.

CAPVT I.

PLACVIT libros de vita & morte, & de longitudine, ac breuitate vitæ ad disciplinæ commoditatem, distinctionemque inter se distinguere eo modo, qui progressu patebit. Et vt à vita ordiamur, sic eam definit Aristoteles in libro de Respiratione. *Vita est permansio animæ vegetatricis cum calore.* Ad cuius definitionis intelligentiam aduerte in primis non definiri, & explicari in ea vitam in toto ambitu, sed eam tantum, quæ corporibus conuenit, cum alioqui etiam substantiis separatis vitæ notio propriè cõueniat. Licet verò multi sint corporum viuentium gradus, nempe intelligens sentiens, loco mouens, vegetans; Aristoteles tamen per huuc postremum gradum vitam definit, quia nullum sit corpus vita præditum, quod eo careat. Quo fit, vt prædicta definitio communẽ omnium viuentium vitam comprehendat. Secundò aduerte vitam rerum corpore constantiũ tripliciter accipi: vno modo pro anima ipsa, quæ vitalium functionum origo & fons est, diciturque vita essentialis, vtpote essentiam rei viuentis partiatim constituens, sicque in libro de motu cordis, definitur vita principium actus animæ. Secundò, pro existentia animæ in corpore. Tertiò, pro ipsis vitæ functionibus, vt pro nutritione, accretione, sensione; quo pacto vita à D. Bernardo in libro de Libero arbitrio, & gratia dicitur internus, & naturalis motus. Igitur vita in prædicta definitione non sumitur primo modo, vt constat, quis enim dicat animam esse permansionem sui ipsius in corpore? Potest autem vel secundo, vel tertio modo accipi: si secundo, erit definitionis sensus formalis: si tertio, causalis, ac si diceremus vitam, siue operationem vitalem esse permansionem, hoc est proficisci ex permansione vegetatricis animæ in corpore, quod ab ea informatur.

Vitæ definitio.

Vitam tribus modis accipi.

D. Bern.

PORRÒ autem licet vita absque primarum qualitatum, caloris, frigoris, humoris, & siccitatis permixtione, neutiquam possit consistere, peculiariter tamen in calore sita esse perhibetur, teste Aristotele in libro de Longitudine, & breuitate vitæ, & in problematis Sect. 14. qu. 10. quia anima tandiu corpus informat, quandiu in eo vitæ munia obire potest: præcipuus verò administer vitalium functionũ est calor. Quoniam verò huiusce caloris

Vita in calore.

pabulum humiditas est: dicitur vita tum ab Aristot. locis citatis, tum ab aliis Philosophis in calido & humido consistere: hoc est, à calore, & humiditate in corpore coalitis per se, ac potissimum dependere. Quod tamen non de quouis calore, etiam peregrino, & ascititio, intelligi debet, sed de interno, & pro cuiusque membri natura, & conditione per totum corpus diffuso. Esse verò hunc calorem primarium vitæ instrumentum inde constat, quia eius præsentia, & temperatione fouentur artus, & incolumitatem seruant, ac suo munere probe funguntur, eiusdem abscessu torpent, iacentque exanimes. Eget autem calor hic viuificus humido, quo sustentetur. Sed enim cùm diuersa sint humidorum genera, videlicet quoddam aqueum, aliud aëreum, idque pingue, & oleagineum, nó quouis humido gaudet prædictus calor. Namque in aqueo, quia fluidum est, & dissolubile, ac parum tenax, confestim interit, aëreo verò, & pingui nutritur, fouetúrque non secus, ac flamma oleo.

Humiditas pabulum caloris.

Frigus non concurrere per se ad actiones vitæ.

CAPVT II.

QVÆRI autem solet, num calor ita vitæ actiones exequatur, vt ad eas non concurrat etiam frigus per se, sed ex accidente, hoc est, quatenus calorem modificat, eiusque vim attemperat. Sunt qui putent aliquas esse actiones, ad quas per se, & ex vsu naturæ frigus, si moderatum sit, concurrat, quemadmodum & nonnullæ sunt, quas calor, nisi congruam temperationem habeat, lædere consueuit. Suadetur autem hæc pars ex eo, quia cibi appetitio mouetur iuuaturque frigore: inde est enim quod appulsu atræ bilis in stomachum, famem sentimus. Cùm igitur fames sit appetitio animalis, non videtur negandum iuuari illam per se à frigore animantium, atque adeò vitæ functiones. Videturque adstipulari huic sententiæ Aristoteles libro secundo, de Gener. anim. capit. 4. vbi docet ortum similarium partium tum à frigore, tum à calore esse, & alia membra frigido, alia calido coagmentari & concrescere, subditque generationem carnis ex sanguine, quem venæ exudant, & frigore consistere.

Prima opinio. *Eius arg.* *Arist.*

CONTRARIA tamen sententia verisimilior est, quam tuetur Galenus 3. de Causis Symptomatum cap. 3. Auicenna Fen. 1. primi doct. 6. cap. 3. Vallesius lib. 5. Controuers. Medic. & Philosoph. cap. 11. Thomas à Vega ad cap. 62. libri artis Medicæ, asserentes frigus non nisi posteriori modo concurrere. Quod ex eo confirmant, quia nulla est vitalis actio, cui frigus non per se aduersetur, siquidem cùm nimium crescit, omnem operationem aut lædit, aut ex toto impedit: namque membra stupefacit & paralysim

Posterior sententia, quæ probatur.

ralysim inducit, proindeque sensum & motum adimit, quod tamen calor non efficit. Hinc est quod ad munia viuentium obeunda ex accidente duntaxat frigus concurrit, propterea quod oportet calorem temperatum esse, quam temperationem admixtio frigoris præstat: ita vt si absque frigore moderatus calor dari posset, nulla omnino esset frigoris necessitas. Nec obstat quod etiam nimium auctus calor actiones corrumpit. Id enim per se frigori conuenit, calori autem per accidés. Cuius rei indicium est, quod vbi primùm in aliqua parte corporis frigus cœpit augeri, confestim incipit in ea minui perfectio in operando, quod tamen crescente calore non ita accidit.

IGITVR argumentis in contrariam partem adductis respondendum est, famem non induci per se à frigore atræ bilis: sed quatenus vi frigoris partes corrugantur, & stringuntur; vnde sequitur appetitio cibi, cuius ingressu corrugatio illa & strictio cessat, vt alibi fusiùs dicetur. Aristoteles autem locis adductis tantummodo asserit frigus ad ortum partium similarum atque ad generationem carnis requiri, non tamen docet requiri per se. *Solu. arg. aduersaria partis.*

Quid sit mors, quibus causis accidat, & quæ eius sint genera.

CAPVT III.

NTEQVAM cætera ad vitam mortemque spectantia persequamur, tradenda est mortis definitio: quæ iam facilè ex dictis colligi poterat, videlicet mors est absentia discessus-ve animæ à corpore ob defectum innati caloris. Quæ definitio vt planiùs intelligatur, aduertendum est separationem animæ à corpore nō ita accipiendam, quasi oporteat vt animal mortuum dicatur, animam realiter à corpore secundum situm abiungi: sat enim est si desinat esse in corpore informatiuè, hoc est, si iam non illud viuificet, dissoluto actualis coniunctionis nexu. Nam animæ brutorum animantium, cùm iis interiuntibus extinguantur, nullibi post mortem sunt: animus verò humanus, licet in ipso interitus momento, à corpore, quod tempore antecedente informabat, secundum locum situmque abiuncta non sit, separata tamen dicitur, quoniam dissoluto mutuæ vnionis vinculo, non iam corpus actuat, aut viuificat. *Mortis definitio.*

ADDVNTVR in definitione illæ particulæ, *propter defectum, caloris innati*, quia cùm contrariorū contrariæ causæ sint, docente Aristotele 5. Polit. c. 8. quemadmodum vitæ causa est calor (intellige vnà cum humore, quo pascitur) ita mortis causa est frigus, seu quod eodē recidit, innati caloris defectus. Vnde, & à Galeno *Aristot.*

Galen. libro 2. de Temperamentis cap. 2. definitur mors *extinctio caloris naturalis*. Et quia cor natiui caloris fons est, vt progressu explicabitur, solet etiam nonnunquam mors definiri frigiditas cordis ex humidi inopia.

Cor fons caloris natiui.

Mortis causa. Ex propositis definitionibus colligi possunt mortis causæ. Sunt enim excedens frigus & siccitas: immo & humiditas superabundans, quæ calorem suffocat: & nimia vis caloris extranei, quæ non humidum solummodo absumit, sed ipsum etiam calorem innatum resoluta substantia dissipat.

Mortis genera. MORTIS autem genera, si euentus fortuiti spectentur, innumerabilia sunt. Si autem causæ per se expendantur, definito numero continentur. Diuiditur ergo mors ab Aristotele libro de morte & vita, in violentam & naturalem. *Mors violenta.* Violēta est, quæ à contrario fit: naturalis, quæ ex caloris marcore prouenit. Quia vero natiuum calorem, vt supra attigimus, tam frigus, quàm calor extraneus, & humor interimunt, tripliciter violenta mors accidit: nempe vel ob nimiam frigiditatem, aut extraneum calorem, quę calorem natiuum extinguunt, vel ob immodicam humiditatem, quæ eundem præfocat.

Mors naturalis. NATVRALIS autem mors contingit ob caloris paulatim flaccescentis defectum. Nam cùm calor agat in humidum ipsumque resoluat, ac dissipet, oportet calorem ipsum pariter imminui, manereque terrestres partes frigore & siccitate concretas, proindeque deficiente humido calorem extingui, & mortem subsequi, quæ in plantis vocatur ariditas, in animalibus senectus & mors.

Omnis corruptio à contrario. QVIA tamen omnis corruptio, vt est communis Philosophantium doctrina, à contrario fit, etiam ea viuētium mors, quæ naturalis dicitur, quandoquidem corruptio quædam est, reuera à contrario fieri: dicitur tamen non fieri à contrario, vt violenta, quia quasi sponte naturæ accidit: quatenus non aduenit ab externo contrario magna & aperta vi oppugnante. In quam sententiam, lege si placet, quę scripsimus ad finem librorum de Cœlo Sectione 4. nostrorum problematum quæst. 1.

De situ & figura cordis, quod vitæ fons dicitur.

CAPVT IV.

QVONIAM superiùs de vita disseruimus, proximum est, vt ipsum inquiramus vitæ fontem, qui cor esse perhibetur. Sed prius de cordis situ, & figura agendum erit. *Aristot.* Aristoteles 3. de Partibus animalium capit. 4. & 1. de Historia animalium capite 17. docet cor cæteris animantibus in medio pectore esse, homini autem paululùm vergere ad *Cordis situs.* sinistram;

ſiniſtram; redditq; eius rei cauſam, quia homo inter omnia animalia læuam partem frigidiorem habet. Quare neceſſum fuit, vt ei ſubueniretur inclinatione cordis, quod calidiſſimum eſt. Eandem ſententiam amplexus fuit Plinius libro 11. Natura. hiſtoriæ, cap. 37. Fernelius in libro de Partibus humani corporis, cap. 7. & Auicenna 11. tertij. 1. additque oportuiſſe cor cedere hepati, ne ſi hepatis, & cordis calor eodem conſpirarent, dextrum latus plus nimio recaleſceret. Idem confirmat pulſatio cordis, quæ infra læuam papillam deprehenditur. Quod certè argumento eſt illuc cordis ſubſtantiam propendere. Galenus tamen lib. 6. de Vſu partium, cap. 7. aliíque nonnulli affirmant cor in medio thoracis ſinu ſecundum omnes dimenſiones ad æquilibrium ſedem habere: idque anathomicæ artis obſeruatione compertum eſſe inquiunt. Quod ſi ita eſt danda venia erit Ariſtoteli, quia nondum eius ætate membrorum diſſectio vigebat. Portò cur natura partem dextram potiſſimum in homine calidiorem fecerit, cauſa fuit, vt motum commodius, atque expeditius adminiſtraret; oportet enim in motu alteram partem, videlicet læuam quaſi quieſcere, vt ea membrorum agitatio quodammodo ſuffulciatur; alteram verò, hoc eſt dextram, motum ipſum actiuè exequi: proindéque neceſſe eſt hanc vberiori caloris copia affluere; quandoquidem calor, vt diximus, primariũ inſtrumentum eſt omnium vitalium actionum ad corpus attinentium. Plus vero eget homo calore dextri lateris, quàm cætera animalia, quia homo ad plura munia, vtpote ad artes omnes exercendas, ad pingendum, ſcribendum, texendum, aliáque id genus dexteræ motionem adhibet; reliqua animantia ſolum fere progreſſionis motum obeunt: proindéque non tam conſpicuam caloris imparitatem exigunt.

Plinius. *Auicenna.* *Galen.* *Quæobrem pars dextra in homine calidior.*

QVOD ad cordis figuram, & compoſitionem attinet, ita de ea ſcripſit Ariſtoteles libro 1. de Hiſtoria animalium, cap. 17. *Omnibus tam pectore conſtitutis, quàm eo carentibus cor æquè ſuo mucrone in partem vergit priorem. Verùm latêre ſæpius poteſt, quoniam diſſecto animante dimouetur. At parte ſua ampliori, & gibba ſuperiora corporis ſpectat: parte extrema in acumen ſe colligit, exitque pene in mucronem. Habet etiam ſinum triplicem: maximum in dextro latere, minimum in ſiniſtro, medium magnitudine inter ſiniſtrum, & dextrum.* His ſimilia ſcripſit Plinius lib. 11. Natur. hiſtor. cap. 37. *Cor*, inquit, *animalibus cæteris in medio pectore eſt: hominis tantum infra læuam papillam turbinato mucrone in priora eminens. Huic præcipuus calor. Palpitat certè & quaſi alterum mouetur animal, intra præmolli, firmóque opertum membranæ inuolucro, munito coſtarum, & pectoris muro, vt par erat, præcipuam vitæ cauſam, & originem. Prima domicilia intra ſe animo, & ſanguini præbet, ſinuoſo ſpecu, & in magnis animalibus triplici, in nullo non gemino.*

Cordis figura. *Triplex ſinus cordis in doctrina Ariſt.*

GALENVS lib. 6. de Vſu partium cap. 7. docet cor & ſi ro-

Galen.

tundam habeat effigiem, non tamen esse vsquequaque rotundũ, sed ab ampla, & orbiculari superna basi, quod caput eius vocant exorsum inde paulatim gracilescere, ac ima parte in angustum, acutúmque desinere, quo loco istiusmodi figuræ causas inquirit. Potiores autem videntur esse, quia figura rotunda, quæ nobilissima habetur, decet nobilissimum membrum. Item quia rotunditas iuuat ad capacitatem, quæ cordi ad recipiendum sanguinem, spiritúsque formandos necessaria est. Angularis autem figura, quæ in turbinato cordis mucrone cernitur, facit ad concoctionem, quia calor cuspidis angustiis pressus maiorem habet acrimoniam.

Cordis mucro.

De cordis vẽtriculis.

CIRCA id tamen, quod ex Aristotele de cordis ventriculis paulò ante retulimus; tam Galenus, quàm alij recentiores medici anatomicis obseruationibus innixi non triplicem, vt Aristoteles, sed geminũm tantum in nostro corde ventriculum agnoscunt, ad læuam vnum, ad dextram, alterum. Aiúntque cõtra Aristotelem 3. de Partibus animalium cap. 5. sinistrum ventriculum multo esse præstantiorem dextro. Quod probant, quia sinister ventriculus est officina spirituum vitalium, siquidem multo purior, defæcatior, & calidior in eo sanguis deprehenditur, vnde & illum natura, vt vitę magis necessarium, duplici membrana contexit. Facit etiam pro hac sententia, quod ij, qui venena hauserunt, multo maiorem noxam in læuo sinu experti sunt. Continetur autem in dextro ventriculo sanguis, quem cor ad pulmonem, vt ei singulari & quasi regia munificentia in nutrimentum cedat, transmittit, rependens videlicet ei mutuam gratiam pro spiritu, quem ab ipso recipit, vt Galenus lib. 6. de Vsu partium, cap. 10. annotauit.

Cur pulmonibus gratiam rependit.

Quamobrem cor vitæ fons dicatur.

CAPVT V.

QVONIAM vita, vti superius diximus, in calido, & humido consistit, humidum verò à calido continéter absumitur, non aliter quàm à flamma oleum, prouidit natura quo pacto tam calidi, quàm humidi dispendia resarciri possent, alioqui breuissimo tempore animalium vita extingueretur. Igitur ad restaurandum humidum instituit alimenti haustum, cibique in viuentis substantiam conuersionem: succedit enim loco humidi primigenij, quod radicale vocant, humidum alimentitium, vt in 1. de Ortu, & interitu exponemus.

Quo pacto instauretur humidum.

AD calorem verò seruandum, reficiendúmque oportuit, vt Aristoteles 3. de Partibus animalium cap. 7. & Galenus in lib. de Formatione fætus aiunt, locum in animali esse aliquem veluti focum,

Quo modo reparatur calor.

focum, qui naturæ fomites,& primordia ignis natiui contineret fouerétque,& eundem tutum esse, veluti arcem corporis totius: hic autem locus cor est: habet enim cor insitum à natura calorem, cuius opera quandam sanguinis portionem sibi à iecore transmissam exactiùs decoquit, & in vitales spiritus attenuat, quorum vehiculo in omnes partes corporis quasi subsidio calorem mittit quo membra omnia seruantur, ac fouentur vitæque munia exercent. Ideóque Aristoteles lib.5. de Generatione animalium cap.8. spiritum comparat artium instrumentis, per quæ artificiosa opera conficiuntur. Quin & ipsum hepar ad elaborandum sanguinem influentis à corde caloris adminiculo non parum iuuatur. Eadémque communi beneficentia fruitur cerebrum: quandoquidem à corde recipit spiritus vitales, quorum præsentia innatam frigiditatem remittit,& ad animales functiones obeundas idoneũ redditur: videlicet quemadmodum natura cùm cerneret terrestria corpora Solis luce calidiora reddenda esse, quàm suopte ingenio sint, minus caloris stirpium,& animantium generi attribuit, quàm ad eorum vitam,& propagationem requirebatur, vt ex natiuo, & ascititio calore, quantum eis sat esset compararetur: sic animantium corporibus tanto minus natiui caloris indidit, quantum affluxu cordis communicandum eis erat. *De spiritib. Aristot.*

Ex dictis patet quamobrem cor fons vitæ dicatur, videlicet quia ab eo, vt à fonte, vitales operationes dimanant. Vnde secundum placita Aristotelis 2. de Gener. animalium, cap. 4. cor primo viuit, posttemo interit, quasi vitæ & animæ primordium. Præterea docente eodem Aristotele lib.3.de de Partibus animalium cap.4.& lib.4.eiusdem operis cap.2.& Plinio lib.11. Natu. historiæ, cap.37. cor solum viscerum, atque omnino partiũ corporis, nullum graue vitium, aut noxam patitur: quia videlicet læsum mortem illico affert. *Cùm enim,* inquit Aristoteles, *principium corrumpitur, nihil est, quod cæteris, quæ inde pendent, præbere auxilium possit.* Nullam vero noxam cor pati, argumento est, quod in hostiis cor ita affectum non inueniatur, vt in cæteris visceribus cernitur. Renes enim sæpenumero calculis, & panis,& papulis referri inueniuntur, itémque iecur, & pulmo, ac potissimum lien. *Cor quam ob causam dicatur fons vita.* *Lege Aphro. lib.2. probat. quæst.124.* *Aristot. Plin.*

Adverte tamen dictum hoc Aristotelis non vniuersim pro vero accipiendum, sed ordinatiè, & vt plurimum. Vt enim cætera omittamus exempla, constat inuentam aliquando fuisse ceruam, quæ sagittæ aculeum ex longo tempore cordi infixum gerebat. Lege Galenum lib.5. de Locis affectis, cap.1. & Antonium Beneuentum Italum 1. Admiran. cap.81.83. 89. *Cor cerua longo tempore cũ aculeo.*

Quod animi perturbationes à corde oriundæ interdum noxam corpori, mortémque afferant.

CAPVT VI.

ON erit ab instituto alienum paucis explicare quónam modo animi affectus, seu perturbationes, vt ira, timor, gaudium, aliáque huiusmodi, quæ in corde sedem habent, vitæ noceant; ac nonnunquam mortem afferant. Aduertendum autem priùs erit in hisce affectibus duo spectari posse: formale, & materiale. Formale est in ira, verbi gratia, appetitus vindictæ. Materiale est ea commotio, siue alteratio, quæ talem appetitionem comitatur: nam iis, qui ad iram concitantur, incalescit, feruétque sanguis circa cor. Non disquirimus ergo in præsenti quam noxam inferant corpori affectus animi quoad formalem suam rationem spectati: sed secundum id, quod in eis materiæ modum obtinet: sic enim duntaxat corpus immutare, & à natiuo statu dimouere queunt.

Formale & materiale in affectibus.

STATVENDVM in primis est animi affectus, si vehementes sint, & extra modum prodeuntes interdum morbos, ac mortem inferre, quod vt summatim dicamus, præstant nimia contractione, aut effusione spirituum vitalium. Calor enim spiritibus insidens cùm nimium contrahitur, multa fuligine obrutus suffocatur, idémque nimium sparsus effluit, & euanescit. Vt verò de aliquot ex hisce affectibus nonnihil dicamus. In primis ira, quia motus est, quo ad repetendā vindictam efferimur, calorem exuscitat, & ab intimis ad externas corporis partes euocat: quo fit vt irati vehementiùs incalescant, cúmque biliosum humorem concitent, & is insita leuitate in cerebrum euadat, accidit nonnunquam, vt irati rationis vsu priuentur, fiántque inopes consilij. Ferunt tamen neminē vnquam ex iræ affectu obiisse mortem. Timor, vt est fuga inpendentis mali, ita spiritus, & sanguinem fugam capessere, & ad interiora veluti ad arcem recipi cogit. Quo receptu, & quasi repercussu vritur aliquando, & extinguitur natiuus calor ac subita mors sequitur. Idem præstat aliquando verecundia, quæ species quædam timoris est, quo iacturam existimationis ob turpe factū, aut dictum formidamus. Sic Diodorus quidam Dialecticæ professor, quia lusoriam quæstionem ab Stilbone sibi propositam dissoluere non potuit, dolore, pudoréque exanimatus cessit è vita, vt 7. Natur. histor. cap. 53. testatur Plinius. Simile quid Homero accidit. Nam cùm in Io insula ad litus sedens piscatores rogasset, num quid haberent: illi verò hoc ænigmate respondissent. Quæcunque cepimus, reliquimus, quæ nō cepimus, habemus. Summi ingenij vir, quod horum dictorum perplexitatem explicare nequiret, pudore confectus

Animi affectus qua ratione corpori noceant.

Ira.

Timor.

Verecundia.

De morte Homeri.

confectus diem obiit. Referunt Plutarchus, & Herodotus in vita Homeri, Valerius lib. 9. cap. 12. Tristitia, quoniam ægritudo est animum premens, calorem intus adigit, membra langore deiicit, corpus eneruat, & operationes magna ex parte impedit. Sed quia motus est lentus: aut mortis causa non est, aut ad eam non nisi lento gradu ducit. Tristitia animique tædio obiisse Aristotelem, quod physicam rationem, ob quam Euripus septies die, ac nocte reciprocat, assequi non valeret scripsit Iustinus Martyr in sua parænesi, & Gregorius Nazianzenus in oratione prima contra Iulianum.

Tristitia.

De obitu Aristotelis.

Lege Alex. 1. lib. probl. qu. 19.

LÆTITIA siue gaudium, sicuti quædam animi iucunditas est, ita dum moderationem seruat, spiritus vitales fouet, bonamque corporis habitudinem confirmat: si autem nimium, ac repente effundatur, nonnunquam ita spiritus laxat, & confertim dissipat, vt interitum subito afferat. Cuius rei cùm nõ pauca suppetant exempla antiquitatis, nos pauca tantum in medium afferemus. Nunciata clade, quæ ad lacum Trasimenum Romanis acciderat, altera mater sospiti filio ad ipsam portam facta obuia nimio gaudio expirauit. Altera cùm falso mortis filij nuntio mæsta domi sederet, ad primum redeuntis conspectum exanimis concidit, atque ita quas dolor non extinxerat, lætitia consumpsit. Refertur à Liuio libro 2. Decadis 3. à Plinio libr. 7. cap. 53. à Valerio maximo libro nono, cap. 12. Philippides Comœdiarum scriptor haud ignobilis, cum in poëtarum certamine prçter spem vicisset, effuseque gauderet, præ lætitiæ magnitudine repente mortuus est. Diagoras Rhodius cùm tres filios adolescentes, vnum pugilem, alterum pancratiastem, tertium luctatorem eodem Olympiæ die simul coronatos videret, & eum tres adolescentes amplexi, coronis suis in caput patris impositis oscularentur, simulque gratulabundus populus flores vndique in eum iaceret, tanti impotens gaudij spectante populo animam efflauit. Proditum à Gellio 3. Noct. Attic. lib. c. 15.

Fœmina præ nimia lætitia mortua.

Liuius.

Valerius.

Diagoras.

Gellius.

Solutio problematum ad cor spectantium.

CAPVT VII.

NVNC aliquot problemata ad cordis, de quo suprà egimus, considerationem pertinẽtia enodabimus. Primum sit. Estne verisimile id, quod ab Ægyptiis traditum scripsit Censorinus in libro de Natali die Romanorum, & Plinius libro 11. Natur. Historiæ c. 37. videlicet augeri cor per singulos annos in homine, ac binas drachmas ponderis ad quinquagesimum annum accedere: deinde tantundem ab eo detrahi, ideoque non viuere hominem vltra centesimum annum defectu cordis? R. Fictitium id planè videtur,

De cordis incremento, & decremento querũdã opinio.

& à veritate alienum, cum neque anatomicæ obseruationis experientia, nec physica ratione, nec idonea Philosophantium auctoritate comprobetur.

2. SI cerebrum tanto est corde excellentius, quanto sentire & mouere* præstat vitæ, id est, perfectè viuere, quàm simpliciter viuere; vnde & solæ cerebri functiones principes vocatur, cur Aristoteles 2. de Partibus animalium capit. 7. putat cerebrum gratia cordis duntaxat efformatum, nec aliud ei munus defert, quàm refrigerare cor? Respons. Aristoteles summum ius cor tribuit, & in eo non solum vitalium, sed etiam naturalium, animaliumque functionum, non remotum, & commune tantum, sed etiam proximum principium constituit. Quare nihil mirum si cor cerebro vbique anteponat, & illud huius gratia efformatum putet. Verùm multo verisimilior habetur Medicorum & aliorum complurium sententia delegantium vim naturalem hepati, animalem cerebro, vitalem cordi, atque ita simpliciter anteponentium cordi cerebrum, spectata maiori excellentia animalium functionum, quæ à cerebro originem ducunt, vt à nobis in libris de Ortu, & interitu copiose disputabitur. Nec videtur etiam probabile mutuari cor frigiditatem à cerebro, tum quia longa intercapedine ab eo distat, tum quia abundè ad id sufficit reciprocatio aëris ad pulmones attracti, & arteriarum pulsus.

Relinquitur sententia Aristotelis.

* *De hac re agemus ex professo in 1. de ortu & interitu.*

3. SI cor in thorace medium obtinet, cur pars anterior corporis ei respondens calidior est, quàm posterior? R. Tum quia cor ob crassitudinem interiectorum ossium, & musculorum, minus acriter retro operatur: tum quia à spinæ, & vertebrarum frigore eius actio retunditur. Adde quod licet cor simpliciter in medio situm sit, nonnihil tamen cuspide antrorsum vergit.

Cordis situs.

4. CVR ea, quæ pro magnitudine suorum corporum grandius cor habent, vt lepores, cerui, mures, hyænæ, asini, pantheræ, mustellæ timidiora sunt? R. Quia exigua copia caloris, qui animositatis auctor est, in magno conceptaculo exolescit, fitque sanguis frigidior. Itaque vt in paruo & magno domicilio, idem ignis non æquè calefacit, sed minus in magno, sic in his calor non pariter agit. Aristoteles 3. de Partibus animalium c. 4.

Virtus magis sparsa, minus potest.

5. CVR ij, quibus pilosum, siue hirsutum cor fuit, insignem audaciam, & animi robur præ se tulere. Verbi gratia, præter alios, Leonides, qui, vt scribit Plutarchus in parallelis, facto in hostes impetu multis confossus telis ad Xerxem peruenit, eique coronam abstulit, quo mortuo Xerxes, cùm ei cor dissecuisset, pilosum inuenit? Responsio. Quia huiusmodi homines præcalidi sunt, & fuliginosa recrementa è corde emittunt, quæ in pilos concrescunt.

6. SI cor vitæ fons est, quo pacto veritati consonat, quod ait Aristoteles hoc in libro, insecta, & testudines auulso corde viuere? R. Quia vt docet idem Aristoteles libro 4. de partibus

animal.

animal.cap.6.istiusmodi animalia, sicuti imperfecta sunt, ita non vni tantum loco addictum habent vitæ principium, adeoque dempto corde adhuc in eis relinquitur, quod vitalibus actionibus obeundis præsit.

7. Cur quemadmodum vitales spiritus in corde conficiuntur, non etiam animales in eodem efformantur? R. Quia vt spiritus ad animales functiones iuuandas idonei sint, minus caloris habere debent, quàm in corde obtineant, ideoque ad cerebrum perferuntur, vt eius frigiditate calorem mitigent, animalesque euadant, sicuti dum ferrum aptant fabri ferrarij, igni primum, deinde aqua temperant. *Spiritus vitales, & animales.*

Dilutio problematum circa animi perturbationes, quæ à corde oriuntur.

CAPVT VIII.

QVEMADMODVM secundum Peripateticam disciplinam tam irascendi, quàm cupiendi appetitus in corde sedem habet, vt alibi ostendimus, ita omnes animæ passiones, quæ ab hoc gemino appetitu manant, in corde resident. Quare hinc sumpta occasione aliquorum problematum ad prædictos affectus spectantium declarationem, subiiciemus. Primum sit. Cùm calor, seu potius sanguis, aut spiritus, quo calor quasi curru vehitur, pro affectuum diuersitate varie cieatur, & modò in hanc, modò in illam partem excurrat; (siquidem tristitia vrgente ad cor, verecundia ad faciem, gaudio ad cutem defertur.) Quænam putanda erit efficiens causa huiusce motionis, præsertim cùm spiritus, & omnino reliquus sanguis, anima careat? R. Mouentur spiritus, & sanguis impulsu animæ, quæ ipsos, prout necessitas exigit, huc illuc citra omnem deliberationem naturali instinctu agitat, quod præstat interuentu facultatum motricium, attrahentium, expellentiúm-ve. *Vterque appetitus sensitiuus residet in corde.*

2. Cur timentes expallescunt? R. Quia anima, vt vitæ consulat, sanguinem, & spiritus, custodiæ gratia, ad penitiora euocat, & contrahit, sanguis verò est, qui corpori floridum, & solennem colorem spargit. Eademque causa est cur, qui metuunt, tremunt: cùm enim calor sanguini, & spiritibus insidens membra, neruosque sustineat, & tueatur, consequens est, vt partes corporis calore defectæ ægrè fulcire se possint, atque ita vacillent: tremunt verò manibus, & labris, maximè inferiori, quia eæ partes, vt minus habent sanguinis, ita faciliùs inalgescunt. Accedit quod imum labrum magis pendulum est sicque plus indiget caloris adminiculo, quàm superiùs, ac proinde faciliùs laxatur & quatitur. *Sanguis colorem floridum spargit membris.*

3. Si tremor oritur ex caloris defectu, & timor calorem ad

interiora reuocat, cur pauore affectis cor tremit? Respons. Quia timor etsi calorem interiùs adigat, non cum ad cor, sed ad inferiores partes compellit. Etenim in metuentibus crassescunt, fiuntque grauiores spiritus frigore, quod parit imaginatio defectus ad resistendum imminenti malo, vt D. Thomas 1. 2. qu. 44. art. 1. edisserit.

Metuentibus crassescunt spiritus.

4. Cur iis, quos subitus timor perculit, capilli horrent? Vnde illud nobilis poëtæ. *Obstupui, steteruntq; comæ, & vox faucibus hæsit.* R. Quia frigiditas, quæ calori in viscera præ metu fugienti succedit, spiracula cutis, & capillos stringit, qui pressi, strictique sursum eriguntur. Similiter obtremit vox, hæretque metu consternatis, quia formandæ vocis instrumenta calore destituta præstare officium nequeunt.

Virg. libro 3. Æn.

5. Cur metuentes sitis inuadit, vt patet in iis qui dicendo conturbantur: sitire enim vehementer consueuerunt. Itaque labra eluunt, & nonnihil subsorbent. Idem etiam liquet in iis qui prælio victi fugam arripuere. Namque graui siti se tunc fuisse oppressos confitentur. R. Quia collecto introrsus calore ardent viscera, humidumque absumitur, ex quo sequitur frigidi, & humidi appetitio, quæ est sitis.

Sitis quid.
Pudor species timoris.

6. Cvm pudor species timoris sit, definiaturque à Philosophis metus iustæ reprehensionis, cum rursus timor contrahat, & in occultum demergat, quonam modo pudor sanguinem diffundit, & faciem tingit ac rubefacit? Respons. Hanc difficultatem proposuit, sed insolutam reliquit Gellius libro 19. Noct. Attic. capit. 6. Eam tamen explicuit D. Thomas in 1. 2. quæst. 44. art. 1. in hunc fere modum. Cùm se nobis obiiciunt pericula, quæ non solum appetitui animali, sed etiam naturæ aduersantur, cuiusmodi est mortis discrimen: in tali metu non solùm accidit contractio ex parte appetitus; sed etiam ex parte naturæ corporalis; proindeque reuocatur introrsus calor (de hoc timore paulò ante locuti fuimus.) Malum autem, quod verecundia extimescit, non opponitur naturæ, sed appetitui animali; ideoque fit tunc contractio secundum animalem appetitum, non secundum naturam corporalem, hoc est, refugit quidem appetitus obiectum pudoris, non tamen natura introrsum fugit ad se tuendum, cum id naturæ non sit aduersarium saltem directò; ideoque pudefactis diffunditur ad exteriora sanguis. Addit Macrobius, libro sexto. Saturn. capite vndecimo. Naturam pudore tactam ita sanguinem ante se pro velo tendere, vt videmus eum, qui erubescit, manum sibi ante faciem frequenter opponere. Fracastorius in libro de Sympt. & Antip. capite 12. ait quia verecundia versatur circa defectum proprium in præsentia alterius, ideo fieri motum sanguinis & caloris ad eas partes, quæ maximè laborant: laborat autem maximè facies in præsentia alterius, qui nostros defectus iudicet.

D. Thom.
Macrob.

7. Cvr

7. CVR apud veteres philosophos in prouerbium abierat iram non habere, qui mentem non habeant? R. Duplex est ira, altera illiberalis, contumacisque naturæ signum, quæ tendit ad odium, ad vltionem, ad contumeliam, & occasiones nocendi quærit, ac tempora. Altera, quam fortitudinis cotem dicunt, quæ sopitos animos erigit & ad rem gerendam exuscitat, quæ ex animo mollitiem, langorem, hebetudinémq; omnem exterminat, atque ad virtutem, & ad decus capessendum calcaria admouet. Non priorem iram, sed posteriorem commẽdabat vetus illa philosophantium parœmia. *Duplex ira.* *Ira cos fortitudinis.*

8. CVR verecundia in adolescentibus ingenui animi signum habetur? R. Quia indicat cutã defectus, qui timetur cuius proinde corrigendi spes est. Vnde qui arrogantes sunt, cæterósque contemnunt, nec scelerum & propriorum defectuum curam habent, impudentes, & inuerecundi esse consueuernnt. *Verecundia signum ingenui animi.*

9. CVR capti oculis plerunque longè absunt à verecundia? R. Quia vt ex dictis constat, eorum nos pudet, quæ in propatulo sunt & quæ existimamus non probari iis, quos videmus, & quorum auctoritatem extimescimus. Vnde, vt refert Athenæus lib. 13. pudor in oculis esse dicitur. Quo respexit Socrates apud Platonem in Phædro, vbi de amore dicturus oculos tegit. *Pudor in oculis.*

10. CVR vehementer irascentibus oculi rufescunt? R. Quia excitato ad cor feruore; sanguis tenuior in caput effertur, & ad oculos, in quibus, quia pellucidi sunt, vapores sanguinei facilè apparent.

11. CVR tristitia, seu dolor; & voluptas comites iræ sunt, vt docet Aristoteles 7. Ethicorum cap. 6. R. Comitatur iram dolor, quia ira oritur ex accepta iniuria, alióve damno, cuius memoria dolorem facit. Sed altera ex parte nascitur voluptas quatenus illata vindicta, eiúsve inferendæ præmeditatio, iucunda est.

12. QVINAM suopte ingenio audaces sunt? R. Qui multo sanguine, & spiritu abundant atque adeò natura calidi existunt. Namque in his anima strenuè operatur, & resistit, & in periculis: & si portio sanguinis, & spirituum in interiora se condat. bona tamen pars loco manet. Quare nec expallescunt, nec tremũt, vt alij. Quod si ante pugnam aliúdve periculum, id faciant, mox animos assumunt, & timorem castigant. E contrario natura frigidi, & exangues, timidi sunt, vt senes, fœminæ, & melancholicotum genus. *Audaces qui.*

13. CVR nimium audaces, initio, ante pericula promptiores sunt, in ipsis verò periculis timent, ac nonnunquam pedem referunt? R. Quia cum rei, quam aggrediuntur, difficultatem & magnitudinem non ante expendant, & omnia prosperè sibi cessura confidant, initio præcipites feruntur, postea in ipso congressu, inopinata periculi magnitudine deficiunt, & in timiditatem recidunt. Secus iis accidit, qui vera animi fortitudine com- *Audaces initio præcipites, postea timidi.*

muniti sunt. Nam cùm se, suásque res & actiones expendant, nec quicquam vltra, quàm vires & recta ratio exigit, conentur; nihil eis improuisum accidit, cúmque honestatis & decoris obtinendi ergo, sese in discrimen inferant, virtutis ardore incitati cœpta persequuntur.

Quæ dolorē & tristitiam leuant.

14. CVR dolor, seu tristitia fletu, contemplatione, somno mitigatur? R. Doloris acerbitas fletu mitescit, quia strāgulat inclusus dolor atq; exæstuat intus, cogitur & vires multiplicare suas: fletu autem diffunditur malum ad exteriora: & animi intentio quodammodo dissipatur, atq; ita dolor, vel omnino, vel ex parte deponitur. Accedit quod ea operatio, quæ affectioni, & statui præsenti congrua, & accommodata est, propter conuenientiam, delectationem parit: homini autem tristitia affecto nihil magis cōsentaneum, & cognatum, quàm fletus. Minuitur etiam tristitia contemplatione, & somno, tum quia hæc duo valde iucunda homini sunt, iucunditas verò tristitiæ aduersatur, eámque pellit: tum quia hæc cogitationem auocant à consideratione rerum, quæ tristitiam peperere.

Contemplatio tristitiam minuit.

15. CVR tam dolor, quā lætitia lachrymas excutiunt? R. Quia dolor auocato intus calore meatus stringit, qui humorem oculis contentum exprimunt. At lætitia diffuso calore meatus laxat quibus similiter oculorū humor egreditur. Sed cur lachrymæ quas dolor fundit, calidæ, quas lætitia, frigidæ sentiuntur? Nimirum quia dolor genas, quibus lachrymæ fluunt, frigidas reddit, collecto intus calore: gaudium easdem calidas efficit calore ad cutem diffuso, vnde calidę genæ frigidas sentiunt lachrymas, frigidę calidas: quia vnumquodque à suo contrario dignoscitur: & lachrymæ comparatione vnius subiecti calidæ sunt, comparatione alterius, frigidæ.

Vide Cal. lib. 12. ca. 3. & 4.

De lachrymis.

16. CVR qui gaudent ruborem ad cutem fundunt? R. Quia anima appulsu rei iucundæ spiritus, sanguinémque refundit; &, vt Alexander 1. lib. problem. quęst. 13. ait. *Natura sponte res occurrit quæ grata extrinsecus accessit: quemadmodum nos amicis, obuiam vltro procedimus.*

Similitudo causa amoris.

17. SI similitudo beneuolentiam conciliat, ac mater amoris dicitur: vnde Aristoteles 8. Ethic. cap. 1. ait simile appetere simile, & 2. Rhetoric. lib. cap. 11. recensens quæ quibus sint iucunda, scribit, vt plurimum ea natura sese delectari, quæ genere sint coniuncta, aut similia, vt hominem homine, equum equo, adolescentem adolescente: si inquam ita res habet, cur qui eandem artem profitentur, eiusdémque rei studio cognati, ac similes existunt, non raro mutuis sese odiis impetunt: vnde prouerbium: *figulus figulum odit: Faber fabro inuidet?* R. Quia beneuolentiam quam artis similitudo conciliare deberet, in rixas conuertit, honoris, & pecuniæ æmulatio: ob ídque in Symposiacis Plutarchus vetat Sophistas, poëtas, cantores, & id genus hominum,

Figulus cur figulum odit.

ad conuiuia iungi, ne quid oriatur rixæ.

18. QVAMOBREM interdum amantes amentes fiunt? R. Tum ob alias causas: tum quia vehemens, & assidua cogitatio rei erga quam afficiuntur, spiritus in cerebrum euocat, & calore iis aduecto cerebrum, atque internorum sensuum officinas vltra modum accendit earúmque temperiem dissoluit, qua dissoluta nequeunt potentiæ suis muneribus ritè, ac rectè fungi. *Amantes amentes.*

IN LIBRVM, DE LONGITVDINE, ET BREVITATE VITÆ.

Quænam diuturnioris, & breuioris vitæ causæ sint.

CAPVT I.

QVEMADMODVM vita in calido, & humido consistit, vt fuit à nobis superius explicatum: ita causa lõgioris æui in hisce duobus optimè temperati, idoneámque inter se proportionem habentibus sita est, & è conuerso causa vitæ breuioris in eisdem parum aptè commistis. Censentur verò hæc optimè temperata, cùm humidum illud, quod aëreum & tenax, ac bene cohærens esse oportet, haud nimis præualet, alioqui calorem obtundet, & extinguet, non secus, ac oleũ sese effundens ellychnij flammam abolet. Item cùm calor non ita excellit, & dominatur, vt humidum sua voracitate citius, quã par est, depascat, & absumat. Opus est etiam vt humidum non multa excrementa, aut peregrinæ materiæ admixtionem in se cohibeat. Vt enim flamma olei fæce depasta, tetrica, & molesta est: sic naturæ munia à natiuo calore orta, si calor turbido, & excrementitio humido alatur, obscura sunt, imperfecta, morbida parúmque diuturna. *De temperatione calidi & humidi.*

SED præter dictam humidi, & calidi temperationem, ac symmetriam, aliæ quoque sunt extrinsecùs aduenientes causæ, quæ ad vitæ diuturnitatem, & breuitatem non parum conferunt. In primis cœlestium corporum influxus syderúmque aspectus, & irradiatio, tam ea quam quisque in genitura & ortu suo habuit, quàm quæ ad regionem, in qua versatur, pertinet. Cùm enim mundus hic inferior, vt 1. Meteor. cap. 2. Aristoteles ait, supernis lationibus obnoxius sit, ab iisque regatur, non dubium, quin viuentia pro ratione aspectuum, nunc beneficam qualitatem ad tuenda corpora, aliàs aduersam, noxiámque à cœlo accipiant. *Cœlestis influxus.* *Aristot.*

Facit

FACIT quoque ad id soli, & regionis bonitas, aut inclemẽtia, teste Aristotele 4. de Generat. animalium cap. vltimo, siquidem hæc corpus assiduè alterant, ac permutant, & nonnunquam eius substantiam nimio æstu dissipant, nunc frigore arefaciunt, & congelant. Propter cœli, solíque fauorem in ea Indiæ parte, quam Onor vocant, indigenas longæuos, & integra valetudine esse perhibent, ita vt alij ad vigesimum supra centesimum annum cruda, viridíque senecta perueniant, alij etiam multo diutiùs viuant. Item in quadam Indiæ plaga narrat Plinius lib. 7. cap. 2. homines non expuere, non capitis, aut dentium, aut oculorum, ratò aliarum corporis partium dolore affici. Præterea gentem, quæ Pandore dicebatur, in conuallibus sitam annos ducentos viuere solitã, in iuuenta candido capillo, in senectute nigro. Ad hæc in fastigio montis Athi scribit Solinus cap. 21. oppidum fuisse Achrotum nomine, in quo dimidio longior, quàm in aliis regionibus incolẽtium vita prorogaretur.

Quorundã vita diuturna.

Solinus.

AD idem multum habet momenti ratio victus: si enim is tẽperatus sit, materiæ dilabentis fluxum commodè resarcit, vitámque seruat, & promouet: si modum excedat, alendi vires labefactat. Quod quotidiana docet experientia. Multi enim, etiam infirma valetudine temperantiæ beneficio diutiùs viuunt: multi sibi nimium indulgentes, ciborum, & potuum nimietate immaturè decedunt. His adde multa esse ciborum genera, quorum alij suapte vi corporibus detrimentum, & morbos afferunt, alij valetudinem tuentur. Lege Plutarchum in orationibus de esu carnium & in tractatu de præceptis bonæ valetudinis. Tandem solent vitam minuere labores intempestiui, animi perturbationes, profusæ corporis voluptates, frequentes curæ, assiduus mæror, cateráque id genus, quæ aut natiuum calorem dissipant, aut coactum præfocant.

PORRO & si non vniuersim, frequentius tamen accidit, vt longiori vita fruantur animalia, quæ grandiora sunt, & sanguine prędita, & terrestria, quàm minora & exanguia: quæque in aquis degunt. Vt plurimum etiam diuturniora sunt quæ in calidis, quàm quæ in frigidis locis incolunt, & mares, quàm fœminæ, vt docet Aristoteles cap. 2. huius libri. Et verò quædam ex animantibus insignem vitæ breuitatem sortiuntur. Nam v.g. apud Hypanim fluuium in Põto circa Solstitium oritur volucre quadrupes, quod vltra diem non superest, vnde Hemerobion vocatur, teste Plinio lib. 11. cap. 36. & ante Plinium Aristot. lib. 5. de Natura animalium, cap. 19. Alia præ cæteris longæua snnt, vt cerui, & elephanti, quippe ceruos post centum annos viuere deprehensum est aliquibus captis cum aureis torquibus, quos Alexander Magnus apponi iusserat, vt refert etiam Plinius lib. 8. ca. 32. Elephantos vero ducentis annis, & quosdam tercentis superstites esse affirmat Aristot. lib. 8. de Histor. animalium, cap. 9.

Qvod ad arbores attinet longo æuo durant, & vltra ducentesimum annum olea, oleaster, cupressus, platanus, ilex palma: & vt plurimum quæ natura tarde crescunt prolixe viuunt. Quæ vero celeriter adolescunt, cito occidunt, vt ficus, prunus, malus, myrtus, salix. Item aquaticæ celerius emoriuntur, præfæcundæ senescunt citius, odoratæ, & quarum crispa materies est, viuaciores sunt.

CAPVT II.

Solutio problematum ad diuturnitatem breuitatémque vitæ pertinentium.

Seqvitvr explicatio problematum, quæ ex proximè dictis oriuntur. Primum sit. Si humidi copia longioris vitæ causa est, cur homines præcipiti ætate, cùm iam ad moriendum vicini sunt, humore scatent, vnde & frequentiùs excreant, & hasmate infestantur? R. Hi non aëreo, & vitali humido conspersi sunt: sed aqueo, & excrementitio, quod natiuum calorem interimit.

2. Cvr humidum innatum beneficio humidi nutrimentitij non poterit ex æquo resarciri, atque in multa secula hominum vita prorogari? R. Semper id, quod in locum innati humidi reponitur deterius est, habétque se ad illud vti aqua ad vinum, quod sui permixtione decolorat, & debilitat. Videlicet tribuit natura in primo ortu humidum longè meliùs, quàm vel artis industria, vel ciborum exquisita bonitate asciscì queat, quasi propria præstantissimi humidi officina sit maternus vterus eiúsque natiua materia, illa quæ viuentis formam primò excipit. Itaque ætatis progressu semper humidum illud primigenium, hoc est à vitæ primordiis insitum degenerat: præsertim cum & alimentum quantumuis salubre sit, & aliæ causæ externæ ipsum continéter oppugnent, & à primæua temperie deiectum assiduè carpant, vt in libris de ortu, & interitu pluribus exponemus. *Nequit humidum innatum æquali bonitate resarciri.*

Qvodnam è quatuor temperamentis ad vitæ diuturnitatem aptius est? R. Quod obtinent ij quibus sanguinea complexio inest: hæc enim optimam calidi, & humidi permixtionem sortitur, cùm in cæteris aliis qualitatum permixtio ad prorogãdam vitam minus commoda cernatur, vt calor, & siccitas in temperie biliosa: humiditas, & frigus in phlegmatica: frigus, & siccitas in melancholica. *Temperamẽta quatuor.*

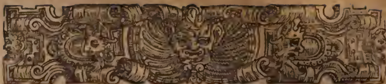
4. Cvr dentium raritas breuioris vitæ indicium est? R. Quia vt Aristoteles docet in problematis sect. 10. quæst. 47. dentium raritas significat densum esse os capitis, vtpote in cuius substantiam abierit dentium materia, atque adeò testatur cerebrum *Dentium raritas vitæ breuioris indicium.*

inualidum esse, quia minus sit respirationibus opportunũ, proindéque facilè putrefactum iri cùm sua natura humidum sit. Nam & reliqua etiam dum non mouentur & torpent, neque exhalant, facilè vitiũ contrahunt, & tabescunt. His adde dentes raros, materiæ imbecillitatem, aut paucitatem arguere, quod debilioris naturæ argumentum est.

5. Cur bibones, & qui se frequenter vino ingurgitant mortem sibi accelerant? R. Quia ascititio calore humidum primigenium celeriter absumunt ipsúmque natiuum calorem euanescente eius pabulo dissipant. Secus accidit iis, qui moderato vtuntur vino, quo natiuus calor iuuatur, & ciborum decoctio promouetur. Plato tamen 2. de legibus omnino vetat, ne adolescentes ad annum vsque duodeuigesimum, vinum bibant, & rectè quidem, ne si vini calor ad feruorem ætatis accesserit, ignem igni addant.

*

F I N I S.

INDEX CAPITVM, QVÆ CONTINENTVR IN COMMENTARIIS LIBRORVM ARISTOTELIS, QVOS PARVA NATVRALIA APPELLANT.

In librum de Diuinatione per somnum.

In librum de Respiratione.

In librum de Iuuentute, & senectute.

In librum de Vita, & Morte.

In librum de Longitudine & breuitate vitæ.

INDEX
PRÆCIPVARVM
RERVM, QVAE IN HOC OPERE PARVORVM NATVRALIVM CONTINENTVR,

in quo numerus paginam indicat, P. principium: M. medium: F. finem.

Dentes.

Infantes, & pueri.

Iuuentus, & Iuuenes.

Memoria.

Memoriam-

Somnus

Somnus.

Species, siue imagines.

Spiritus animales, & vitales.

Vigilia.

Vita.

FINIS.